

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**DİN ÖĞRETİMİNDE İLETİŞİM TEMELLİ ALGILANAN
ÖĞRETMEN NİTELİKLERİ VE İ.H.L. ÖĞRENCİLERİNİN
OKUL AİDİYETİNE ETKİSİ**

RAHİM ÇİMEN

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN
PROF. DR. MUSTAFA TAVUKÇUOĞLU**

KONYA-2022

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rahim ÇİMEN
	Numarası	148102013068
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı / Din Eğitimi Bilim Dalı
	Programı	Doktora
	Tezin Adı	Din Öğretiminde İletişim Temelli Algılanan Öğretmen Nitelikleri ve İ.H.L. Öğrencilerinin Okul Aidiyetine Etkisi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan İletişim Süreci Açısından Din Öğretiminde Öğretmen Nitelikleri-Anadolu İmam Hatip Lisesi Öğrenci Görüşleri Çerçevesinde Bir Araştırma Konya Örneği- başlıklı bu çalışma 05/12/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Ünvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Mustafa TAVUKÇUOĞLU	
2	Prof. Dr.	Muhiddin OKUMUŞLAR	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Tolga SEKİ	
4	Doç. Dr.	Osman Zahid ÇİFCİ	
5	Dr. Öğr. Üyesi	Hasan ÇETİNEL	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rahim ÇİMEN		
	Numarası	148102013068		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı/Din Eğitimi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
Tezin Adı	Din Öğretiminde İletişim Temelli Algılanan Öğretmen Nitelikleri ve İ.H.L. Öğrencilerinin Okul Aidiyetine Etkisi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığımı bildiririm.

Rahim ÇİMEN

İmzası

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rahim ÇİMEN		
	Numarası	148102013068		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı/Din Eğitimi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU		
Tezin Adı	Din Öğretiminde İletişim Temelli Algılanan Öğretmen Nitelikleri ve İ.H.L. Öğrencilerinin Okul Aidiyetine Etkisi			

İletişim, hayatın her alanında insanın sürekli kullandığı önemli bir kavramdır. İletişim insanların birçok alanda karşısına çıkmakta ve hayat başarısına etki etmektedir. Eğitim öğretim konusunda da iletişim kavramı önemli bir husustur. Yönetici, öğretmen, öğrenci ve veli eğitim öğretim kurumlarında sürekli bir şekilde iletişim kurmaktadır. Öğrencinin eğitim öğretim süreci içerisinde akademik yönden başarılı olması ve eğitim alması konusunda da yine iletişimin varlığı dikkate değerdir. Okul hayatında doğru ve olumlu iletişim şeklini kuran öğretmen ve öğrenciler başarılı bir netice elde etmektedirler. Bunun yanı sıra din öğretiminde de iletişim konusuna daha da büyük önem vermek gereklidir. Çünkü öğrencilerin doğru dini bilgileri almaları doğru bir iletişim sürecine bağlıdır. Din öğretiminde iletişim süreci açısından kaynak olarak kabul edilen öğretmen ile alıcı olarak kabul edilen öğrenci arasındaki iletişimin doğru yürütülmesi de dini bilgilerin öğrenilmesi ve öğrencilerin ileriki hayatlarında etki etmesi bakımından dikkat edilmesi gereken bir konudur.

Bu çalışma iletişim süreci temelinde yapılan bir araştırmadır. Öncelikle iletişim sürecinde yer alan temel unsurlar belirlenmiştir. Sonrasında iletişim unsurlarının eğitim öğretim açısından karşılığı olan kavramlar ve roller incelenmiştir. Özellikle tez başlığında belirtildiği üzere iletişim süreci açısından öğretmen niteliklerinin neler olduğu alanyazında araştırılıp taranmış ve öğretmen nitelikleri tespit edilmiştir. Tespit edilen bu niteliklerin Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri görüşleri doğrultusunda araştırma yapmak için bir ölçek oluşturulması için gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Bu konuda eğitim öğretim alanında akademisyen görüşleri çerçevesinde gerekli incelemeler neticesinde bir ölçek oluşturulmuştur. Bu ölçek sahada uygulanarak geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır.

Daha sonra uygulanan “İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri” ölçeği ile daha önceden uygulanmış, Aşlamacı ve Eker tarafından geliştirilen “İ.H.L. Okul Aidiyeti” ölçeği uygulanmıştır. Bu iki ölçek arasındaki ilişkiye bakılarak iletişim süreci açısından din öğretiminde öğretmen niteliklerinin İ.H.L. öğrencilerinin okul aidiyetine etkisi araştırılmıştır. Elde edilen veriler sonrasında ortaya çıkan bulgular ışığında, bu çalışma hazırlanmıştır. Araştırmada kullanılan bu iki ölçek arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. İletişim süreci açısından tespit edilen öğretmen niteliklerinin, Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin okul aidiyetlerine etkisi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu bulgular, M.E.B. Genel Öğretmen Yeterlikleri, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleri ile başka araştırmacıların yaptığı çalışmalarla karşılaştırılmış ve genel olarak benzer sonuçların elde edildiği görülmüştür. Araştırmanın sonucunda iletişim süreci açısından öğretmen niteliklerine ve bu niteliklerin okul aidiyetine etkisini çalışmak isteyen araştırmacılara ve uygulama sahasında da öğretmen ve yöneticilere yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Din Öğretimi, İletişim, Öğretmen Nitelikleri, İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri, İ.H.L. Okul Aidiyeti.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Rahim ÇİMEN		
	Student Number	148102013068		
	Department	Department of Philosophy and Religious Sciences/Department of Religious		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU		
Title of the Thesis/Dissertation	Perceived Communication-Based Teacher Qualifications in Religious Education and the Effects of Imam Hatip High School Students on School Belonging			

Communication is an important concept that people use constantly in all areas of life. Communication emerges in many areas and affects the success of people's lives. The concept of communication is also an important aspect in education and training. In educational institutions, administrators, teachers, students and parents constantly communicate. The existence of communication is also noteworthy in terms of the student's academic success and education in the education and training process. Teachers and students who establish the right and positive communication patterns in school life obtain successful outcomes. In addition to this, it is necessary to give even greater importance to communication in religious education. Indeed, students' acquisition of correct religious knowledge depends on a correct communication process. In terms of the communication process in religious education, the correct conduct of the communication between the teacher, who is considered as the source, and the student,

who is assumed as the receiver, is also an attention-needing aspect in terms of acquiring religious knowledge and its impact on the students' future lives.

This study is conducted on the basis of communication processes. First of all, the basic elements in the communication process were identified. Then, the concepts and roles of communication elements in terms of education and training were identified. In particular, as stated in the title of the thesis, what teacher qualifications are in terms of communication process has been researched and scanned in the literature and teacher qualifications have been determined. Required arrangements were made to create a scale to conduct research in line with the views of Anatolian Imam Hatip High School students on these identified qualities. In this regard, a scale was created as a result of the required analyzes within the framework of the opinions of academicians in the field of education and training. The scale was applied in the field and validity and reliability analyzes were conducted.

Then, the "Teacher Qualifications in terms of Communication Process" scale and the previously applied "I.H.L. School Belonging" scale developed by Aşlamacı and Eker were applied. The relationship between these two scales was examined and the effect of teacher qualifications in religious education in terms of communication process on I.H.L. students' school belonging was investigated. This study was prepared in the light of the findings that were obtained after the data collected.

It was revealed that there was a positive relationship between these two scales used in the research. It was also found that the teacher qualifications identified in terms of communication process had an effect on the school belonging of Anatolian Imam Hatip High School students. In addition, these findings were compared with the M.E.B. General Teacher Competencies, Special Field Competencies of Religious Culture and Moral Knowledge Teacher and previous studies conducted by other researchers and it was seen that similar results were obtained in general. As a result of the research, the study provides recommendations for researchers, teachers and administrators in the field of practice, who want to study teacher qualifications in terms of communication process and the effect of these qualifications on school belonging.

Keywords: Religious Education, Religious Teaching, Communication, Teacher Qualifications, Teacher Qualifications in terms of Communication Process, I.H.L. School Belonging.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
ÖNSÖZ	xii
GİRİŞ	14
Araştırmanın Konusu	14
Araştırmanın Temel Problemi	18
Araştırmanın Alt Problemleri	18
Araştırma Konusuyla İlgili Bazı Araştırmalar	19
Araştırmanın Önemi	19
Araştırmanın Amacı	22
Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	23
BİRİNCİ BÖLÜM	25
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	25
1.1. İletişim Nedir?.....	25
1.1.1. İletişimin Önemi	31
1.1.2. İletişimin Amacı	34
1.1.2.1. Öğrenmek.....	35
1.1.2.2. İlişki Kurmak	36
1.1.2.3. Etkilemek	36
1.1.2.4. Eğlenmek	36
1.1.2.5. Yardım Etmek	36
1.1.3. İletişimin Etkileri.....	37
1.2. İletişim Çeşitleri.....	38
1.3. İletişim Süreci ve Temel Öğeleri	40
1.3.1. Kaynak.....	41
1.3.1.1. Güvenilirlik	43
1.3.1.2. İletişim Becerisi	44
1.3.1.3. Sevilmek	44
1.3.1.4. Saygınlık	44
1.3.1.5. Kaynağın Fiziki Görünümü	44
1.3.1.6. Tutumlar.....	45
1.3.1.7. Empati Yeteneği	45
1.3.1.8. Eğitim Seviyesi	45
1.3.1.9. Çevresel, Toplumsal ve Kültürel Öğeler	46
1.3.2. Hedef-Alıcı	46
1.3.3. Mesaj-İleti.....	48
1.3.4. Kanal ve Araç	50
1.3.5. Kod	51
1.3.6. Kod Açma.....	52
1.3.7. Geribildirim	52

1.3.8. Gürültü.....	54
1.4. İletişim Sürecinin İşleyişi.....	55
1.5. Eğitim Öğretim ve Din Eğitim Öğretiminde İletişim	56
1.5.1. Eğitim İletişimi Tarihsel Süreç.....	57
1.5.2. Eğitim İletişiminde Kaynak (Öğretmen)	59
1.5.2.1. Eğitsel Yeterlikler	61
1.5.2.2. Kişilik Özellikleri	69
1.5.2.3. Beden Dili Sembolleri	82
1.5.3. Eğitim İletişiminde Alıcı (Öğrenci).....	98
İKİNCİ BÖLÜM.....	102
YÖNTEM	102
2.1. Araştırmanın Modeli	102
2.2. Araştırmanın Çalışma Gurubu	102
2.3. Veri Toplama Araçları	105
2.3.1. İHL Okul Aidiyet Ölçeği.....	105
2.3.2. İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri Ölçeği	106
2.3.2.1. Ölçek Maddelerinin Geliştirilmesi.....	106
2.3.2.2. Açıklayıcı Faktör Analizi.....	106
2.3.2.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi	111
2.3.2.4. Güvenilirlik Analizi	114
2.3.2.5. Ölçek Maddelerine İlişkin Tanımlayıcı Bulgular	115
2.3.2.6. Madde Toplam Analizi Sonuçları.....	117
2.3.2.7. Alt Boyutlar Arası Korelasyonlar	118
2.4. Verilerin İstatistiksel Değerlendirmesi.....	118
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	120
BULGULAR.....	120
3.1. Tanımlayıcı Analizler	120
3.2. Ölçme Modeli	121
3.3. Yapısal Model.....	121
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	125
TARTIŞMA VE YORUM.....	125
4.1. İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri Ölçeği.....	125
4.2. İletişim Süreci Açısından Öğretmen Niteliklerinin Okul Aidiyetine Etkisi	134
4.3. İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri Hakkında Öğrenci Görüşleri ...	138
4.4. Çalışmanın Din Eğitimi Bilimi Açısından Değerlendirmesi	144
SONUÇ VE ÖNERİLER	146
Sonuçlar	146
Öneriler	148
KAYNAKÇA.....	152
EKLER	160
ÖZGEÇMİŞ	162

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2. 1. Çalışma Grubuna Ait Demografik Veriler.....	103
Tablo 2. 2. Anne-baba eğitim durumu kıyaslama.	104
Tablo 2. 3. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett's testi.	107
Tablo 2. 4. Açıklanan toplam varyans.	108
Tablo 2. 5. Madde boyut ilişkisi.....	110
Tablo 2. 6. Doğrulayıcı faktör analizinin uyumuna ilişkin istatistiksel değerler.	111
Tablo 2. 7. DFA sonucu elde edilen faktör yükleri.....	113
Tablo 2. 8. Güvenilirlik istatistiği.	114
Tablo 2. 9. Ölçek maddelerine ait ortalama ve standart sapma verileri.....	115
Tablo 2. 10. Madde toplam korelasyon değerleri.	117
Tablo 2. 11. Faktörler arasındaki korelasyon katsayıları.	118
Tablo 3. 1. Tanımlayıcı istatistikler, güvenilirlik değerleri ve korelasyon sonuçları.....	120
Tablo 3. 2. Etki büyüklüğü ve kritik değer.	122

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. İletişim süreci	56
Şekil 1. 2. Eğitsel yeterlikler oranı	67
Şekil 1. 3. Ortak yaşantı alanı.....	73
Şekil 2.1. İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri Ölçeği DFA analizi için oluşturulan model.	112
Şekil 3. 1. İletişim süreci açısından öğretmen niteliklerinin İHL okul aidiyeti üzerindeki etkisine ilişkin YEM.	121

KISALTMALAR

AFA	: Açıklayıcı Faktör Analizi
A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
C.C	: Celle Celâluh
DFA	: Doğrulayıcı Faktör Analizi
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Dr.	: Doktor
Hz.	: Hazreti
İHL	: İmam Hatip Lisesi
KMO	: Kaiser-Meyer-Olkin
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
Prof.	: Profesör
S.A.V	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
Vd.	: Ve Diğerleri
Vb.	: Ve Benzeri

ÖNSÖZ

İletişim, İnsanoğlunun dünyada var olması kadar eskiye dayanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk insan yaratıldığı süreçte kendisine birtakım kelimeler Yüce Allah tarafından öğretilmiş ve ilk kavramlar bu şekilde ortaya çıkmıştır. Bilmeyen insanoğlu, ilk bilgilerine bu öğretilen kelimeler sayesinde ulaşmış ve birçok kavramı bu şekilde öğrenmiştir. Yüce Allah (c.c) ile ilk insan Hz. Âdem arasında geçen konuşmalar ve yaratılış amacının ifade edilmesi, şeytan ile yine Hz. Âdem'in konuşmaları ve sonucunda hataya düşmesi, Meleklerin Yüce Allah'a insanlığın yaratılışındaki hikmeti sormaları ve bu konudaki konuşmalar hepsi iletişimin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden insanoğlunun var olduğu günden itibaren iletişim kendisini göstermiş ve günümüze kadar insan hayatında en önemli unsur olarak gerçekliğini ortaya koymuştur. Yine Kur-an'ı Kerim'de Hz. Musa, Firavun'a gönderilirken kendisine Yüce Allah yumuşak bir üslupla konuşması konusunda uyarıda bulunmuştur. 'Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslupla söyleyin, ola ki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer.' (Taha 20/44) Yine yüce Allah'ın 'Ey Muhammed! Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla güzel bir şekilde mücadele et...' (Nahl 16/125) şeklindeki emri dinin anlatımı konusunda dikkatli olunması gerektiğini vurgulamaktadır. Bütün bu ayetler de iletişimin din konusunda ve dinin aktarılması konusunda da büyük bir önemi haiz olduğunu göstermektedir.

İletişim günlük hayatımızda birçok alanda kendisini göstermektedir. Eğitim alanında da iletişim hem kavram olarak hem de süreç olarak büyük bir önemi haizdir. Eğitim ve öğretim süreçlerinde öğrencinin hayatına etki edecek ve geleceğini şekillendirecek birçok davranış, değer ve bilgilerin oluşumunda iletişimin varlığı ciddi şekilde görünmektedir. İnsanın özellikle gelişim evresinde etkili olan öğretmenlerin de iletişim kurdukları öğrencilerin geleceklerinde derin izler bıraktıkları bir gerçektir. Özellikle eğitim öğretim süreçleri içinde din eğitimi ve öğretimi konusunda etkili iletişimin önemi bir kat daha artmaktadır. Yarım hekim candan yarım hoca dinden eder sözü de boşuna söylenmemiştir. Din eğitimi ve öğretimi yapan öğretmenlerin, imamların ve hocaların iletişim süreçlerinde birer kaynak olarak bu süreci ilk başlatan kimseler

oldukları görülmektedir. Bu bakış açısıyla bu çalışmamızda iletişim süreci din öğretiminde öğretmen nitelikleri konusu öğrenci görüşleri çerçevesinde araştırılmıştır. Konya ilinde merkezde bulunan, araştırmamız için seçilen Anadolu İmam Hatip Liselerinde öğrenim gören öğrencilerin görüşlerine başvurulmuş ve onların açıklamaları doğrultusunda veriler ortaya konmuş ve din öğretimi yapan öğretmenlerin nitelikleri iletişim süreçleri çerçevesinde incelenmiştir.

Araştırmanın amacı, alanyazında yer alan iletişimin başlamasını sağlayan, din eğitim öğretim sürecini yürüten, kaynak olarak tanımlanan öğretmenlerde bulunması gereken özelliklerin öğrenciler gözüyle değerlendirilmesidir. Öğretmenlerin iletişim temelli özelliklerinin tespiti ve öğrencilerin okul aidiyetlerine etkisinin ne olduğunu tespit etmeyi amaçladık. Aynı zamanda bu araştırmadan elde edilen veriler ışığında alana sunulabilecek katkıların da ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Araştırmamızda nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Alandaki kaynaklar taranıp incelendikten sonra, tarafımızca bu araştırmada geliştirilen “İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri” ölçeği ile Aşlamacı ve Eker tarafından geliştirilen “İHL Okul Aidiyeti” ölçeği Konya ilinde seçilen 4 tane Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerine uygulanmıştır. Araştırma örnekleminde yer alan 416 öğrencinin görüşleri doğrultusunda ölçek geliştirme çalışmaları tamamlanmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik analizleri de bu çalışmada değerlendirilmiştir.

Araştırma konusu belirlenirken içinde aktif olarak çalıştığım sürece olan ilgimizin ve bu alanda uzun yıllardır çalışmalarıyla akademik hayata katkı sunan kıymetli hocalarımızın desteği büyük olmuştur. Özellikle araştırma sürecinde görüş ve önerileri ile çalışmamıza yön veren değerli katkılar sunan danışman hocam Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU’na, Prof. Dr. Muhittin OKUMUŞLAR’a, Dr. Öğretim Üyesi Tolga SEKİ’ye, çalışmama her zaman desteklerini esirgemeyen eşime ve çocuklarıma teşekkür ederim. Ayrıca araştırmamda alan açarak birçok konuda kolaylık gösteren okul yöneticilerine, öğrencilere ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Rahim ÇİMEN

KONYA-2022

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Din eğitimcilerin birçoğunun tanımlamasına göre din, insanın kutsal ile olan ilişkisi manasında değerlendirilmektedir. Buna bağlı olarak yapılan din eğitimi tanımlarında da insanın tanrı ile ilişkisini ve tanrının insanlar için koyduğu kuralların öğretilmesini dikkate almaktadır. Bu nedenle din eğitimi denildiğinde ise dini dogmaların, kuralların ve ayinlerin, ritüellerin öğretimi anlaşılmaktadır. Bir farklı tanıma göre ise din bir yaşam şekli olarak ifade edilmektedir. Buna göre de din eğitiminde bir takım dogmaların ve ritüellerin eğitimi yerine hayat anlayışını öğretmek gerekmektedir. Ancak din eğitimi bu iki anlayışı da bir arada bulundurmamız gereken bir yapıda olmalıdır. Bir takım kuralların, ritüellerin öğretimi yapılırken hayat anlayışının da öğretimi yapılmalı ve bir orta yol ile ilerlenmelidir (Okumuşlar ve Genç, 2012: 53,54).

İletişim insana her alanda gerekli olan bir kavramdır. Birçok bilim alanında iletişimin tanımları yapılmış ve ana başlıklar altında iletişim konusuna değinilmiştir. İnsana her zaman gerekli olan iletişimin önemi gün geçtikçe daha da artmaktadır. İnsanlarla günlük hayat içerisinde karşılıklı görüşmelerde, diyaloglarda her zaman iletişim süreci var olmuştur. “İletişim; bilgi, duygu, düşünce, beceri, kanı, tutum ve davranışların çeşitli yollarla başkalarına aktarımı ve alışverişidir.” (Koç, 2011: 14). Karşılıklı iki kişinin konuşması, bir hocanın camide vaaz etmesi, bir televizyon yayınında topluma yönelik çeşitli programlarının yapılması, ülke yöneticilerinin halka yaptıkları meydan ve televizyon konuşmaları, dijital yayınlarla yapılan programlar, sosyal medya mecrasında uygulanan görüşmeler, eğitim süreçlerinde okullarda yapılan öğretmenlerin sınıf içi sınıf dışı anlatımları ve uygulamaları gibi birçok alanda iletişimin etki ve önem listesi artırılarak çoğaltılabilir. Bu farklı alanlarda her an uygulanmakta olan iletişimin de aynı zamanda iletişimin etkili olup olmadığı da değerlendirilmesi gereken diğer bir husustur. Yapılan iletişim sürecinin nasıl gerçekleştiği, temel unsurlarının neler olduğu, eğitim sürecinde bunların karşılığının neler olduğu bu araştırmanın konusu içinde değerlendirilecektir.

Eğitim iletişimi, diğer iletişim sũreçlerinden farklı olarak ˆđrencilerin gelecek yıllarını inşa etmelerinde ˆnemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği ˆzere eğitim “ bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla, istenilen değişiklikleri meydana getirme sũreci” (Kıncal, 2006: 3) olarak tanımlanmıştır. Bu davranış değişikliğini ˆđrencide etkili gerçekleştirmek ve eğitim iletişimini etkili hale getirmek ˆnemlidir. Bir marangoz yanlış bir işlem yaparsa tahtayı yeniler, değiştirir ve tekrar yapması gereken mobilyayı yapabilir. Ancak eğitim sũreçlerinde iletişim bakımından değerlendirdiğimiz ve kaynak olarak ifade edeceğimiz ˆđretmen ve alıcı olarak ifade ettiğimiz ˆđrenci arasındaki eğitim sũreçlerinde bˆyle bir yenileme durumu birçok defa olamamaktadır. ˆđretmenlik mesleği de insanın varoluşundan itibaren kendisini gˆsteren bir meslektir. “Genel anlamıyla ˆđretmenlik, bilimsel anlamıyla eğitimcilik, bir faaliyet olarak insanlıkla beraber vardır.” (elikkaya, 1999: 5). Çok kˆklˆ olan bu mesleği yapan ˆđretmenler ˆđrencilerine gereken eğitimi verirken çok dikkatli olmak durumundadırlar. Anlık iletiler ve karşılıklı iletişim sũreçlerinde yapılan ve farkına varılmayan bazı ˆnemli hatalar, ˆđrencinin gelecek hayatında olumsuz izler bırakabilmektedir. Bu durum bazen telafisi olmayan sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Kaynak olan ˆđretmenin iletişim kurduğu ˆđrencileri ile ilgili sorumlu davranması ve iletişim sũrecini ve temel ˆzelliklerini çok iyi bilmesi gerekir ki doğru bir iş yapabilmiş olsun.

Eğitim iletişimi bazı araştırmacılara gˆre toplumsal boyutta gelecek nesillerin oluşmasında yeni, ˆzgˆn ve nitelikli iletişim ilişkileri sũrecinin oluşmasını zorunlu kılan bir durum olarak ifade edilmiştir. Diğer bazı araştırmacılara gˆre de bireysel bazda ˆđreten ile ˆđrenen arasında kişilik katkısının sağlanması olarak tanımlanmaktadır. (Deryakulu, 1992: 792) Her iki boyutta da bakıldığında eğitimin gelecek nesillerin inşasında etkin ve verimli olması yˆnˆyle, bireysel anlamda ˆđretmen ve ˆđrenci arasındaki bilginin aktarım şekilleri açısından iletişim eğitimin vazgeçilmez bir unsurudur. Bu nedenle eğitim iletişimi toplumsal gelişim ve ˆđrenci ˆđretmen ilişkileri anlamında ˆnemli bir konu durumundadır.

ˆđretmenlik, diğer meslekler gibi bir meslek değildir. ˆđretmenlik uzmanlık gerektirdiği kadar vicdani yˆnˆ de, sorumluluğu da fazla olan bir meslektir. Sevmeyen

kimselerin başarılı olamayacakları bir görevdir. Çünkü öğretmenin muhatap olduğu öğrenci kitlesi, tüm benliğiyle kendisine bağlanıp güven duymak istediği, saygınlık görerek karşılıklı sevgi ve ilginin yaygın bir şekilde hissetmek istediği bir durumda kendisinin karşısında beklemektedir. Öğretmenin her türlü yapacağı davranışın, söyleyeceği sözün ve tüm vücut hareketlerinin, öğrenci ile arasında nasıl bir bağ kuracağını bilmesi önem arz etmektedir. Bilinçli ya da bilinçsiz olsun, öğretmenin her eylemi öğrencide bir karşılık bulacaktır. Bu nedenlerle öğretmenin iletişim konusuna çok iyi vakıf olması gerekmektedir. Çünkü yapılacak eğitim ve öğretimin yönünü de bu bilgiler ışığında öğretmenin sürdürmesi ve başarılı olması gerekmektedir. Karşısında bulunan öğrenci, her türlü olumlu ve olumsuz etkiden fazlasıyla etkilenecek bir yapıdadır.

Ayrıca eğitim öğretim konusunda din eğitimi ve öğretimi alanı ve bu konuda kurulacak iletişimin önemi daha da büyüktür. İnsanın bir yaratıcıya inanma duygusunu psiko-sosyal açılardan ihtiyaç olarak hisseder. İnsan var olduğu günden itibaren, farklı tanrı ve dinlere inanmış ve böylece psiko-sosyal açıdan kendisini tatmin etmeye çalışmıştır. (Kaya, 1998: 51). İnsan tek yönlü yaratılmış bir varlık değildir. Maddi ve manevi yönü olan bir varlıktır. Fizyolojik ihtiyaçlarını giderirken psikolojik, ruhsal yanlarını yani manevi yönünü de tamamlamak zorundadır. İnsanlar manevi ihtiyaçlarını farklı dinlere inanma, tutum ve ibadetler vesilesiyle sağlamışlardır. Bu tarihi gerçek sebebiyle din konusu insanların psiko-sosyal gereksinimlerini gidermede önemlidir. (Kaya, 1998: 51).

Din öğretimi ise diğer eğitim öğretim süreçleri içerisinde ayrıca bir öneme sahip durumdadır. İnsanların psikolojik ve ruhsal yönden manevi doyuma ulaşmış kişiler olmasında din eğitiminin rolü büyüktür. Fizyolojik ihtiyaçlarını sağlayan insanlar psikolojik ve ruhsal yönlerini sağlıklı bir şekilde düzenleyemediklerinde mutsuz olmaktadır. Hem beden hem ruhen hayata hazırlanacak öğrencilerin hayatında büyük öneme sahip eğitim ve öğretim süreci din eğitimi ve öğretimi olmaktadır. Maddi ve manevi yönden sağlıklı olabilmemiz için, her iki yönden dengeli ve uyumlu bir

eğitim s¼reci gereklidir. Kişisel ve toplumsal gelişimin sağlanması bu denge ve uyumun kurulmasına bağlıdır. (G¼rtaş, 1982: 9)

Din öğretiminde iletişim yön¼yle kaynak kişi olan İ.H.L. meslek dersleri, ilkokul, ortaokul ve lise din k¼lt¼r¼ ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin de öğretim esnasında yapacakları iletişim, her şekilde öğrencinin iman, ahlak, ibadet ve muamelat konularında ileriki hayatında etkili olacaktır. Özellikle din öğretimi yapıldığı anda, en çok dikkat edilmesi gereken bir süreçtir. Çünkü fiziksel, psikolojik gelişimlerinin sağlanarak hayata hazır hale getirilecek olan öğrenci kitlesinin, bu süreçlerde her zaman olumlu şekilde etkilenmesi gerekmektedir. Öğretmen bilerek ya da bilmeyerek, sorumluluk duygusunu taşıyarak ya da taşımadan gerçekleştirdiği her öğretim süreci, öğrencinin gelecek yıllarına ve dini hayatına etki edeceğinin bilindiği bir gerçektir. Herkesin hayatında derin izler bırakan olumlu ya da olumsuz öğretmen tiplerinin var olduğunu bilmekteyiz. Bir insanın dini hayatının iyi ya da kötü olmasında etkileri söz konusu olan öğretmenin de uzun yıllar sonra derinlemesine düş¼ncelere dalmadan ve yaptıklarının etkilerini görmeden önce, işini yaparken en doğru ve etkili iletişim sürecini oluşturmaları gerekmektedir.

Yalan söylemek, güvenilir olmamak, söz¼nde durmamak, emanete dikkat etmemek gibi olumsuz kişilik özelliklerinin din öğretimi yapan öğretimde bulunması, o öğretmene karşı olumsuz tutumların oluşmasına neden olmakta iken, olumlu kişilik özelliklerinin de bulunması ise ona karşı olumlu tutumların oluşmasına neden olmaktadır. Çünkü bir kişiye karşı oluşan öfke ya da sevgi ve saygı vakit geçtikçe o kişinin benimsediği değer, inanç ve tutumlara da aynı duyguların beslenmesine neden olur ve onlara karşı da aynı duygular hissedilir. (Kaya, 1998: 52)

Bu nedenle, araştırmada iletişim süreci bakımında din öğretiminde öğretmen niteliklerinin öğrenciler göz¼yle araştırılması ve bu niteliklerin okul aidiyetine etkisi çalışılmıştır. Araştırmada iletişim süreci bakımından öğretmenlerin niteliklerinin belirlendiği bir ölçek geliştirme çalışması da yapılmıştır. Din öğretimi yapan

öğretmenlerin iletişim süreci bakımından öğrenciler gözüyle nasıl değerlendirildiği konu edilmiştir.

Araştırmanın Temel Problemi

Eğitim öğretim süreçlerinde öğretmen ve öğrenci temel unsurlardandır. Eğitim öğretim faaliyetlerinde öğretmen konumu itibarıyla öğrencilerin akademik ve eğitim yönüyle gelişimlerini sağlayan kişidir. Okul hayatında öğrencilerin bilgi aldıkları ve eğitimin her aşamasında ihtiyaç duydukları en önemli kişi de öğretmendir. Bununla birlikte öğretmen ile öğrenci arasında ilişkiler iletişim yoluyla gerçekleşmektedir. Bu konuda en temel problem öğretmen ile öğrenci arasında yaşanan iletişim sorunudur. Nitelikli bir eğitim için nitelikli bir iletişime ihtiyaç bulunmaktadır. Etkili eğitim iletişiminin oluşması için de öğretmenlerin kendilerini geliştirmeleri ve bu konuda kendilerini tanımaları gerekmektedir. Bu araştırmada da iletişim sorunlarının önüne geçebilmek için iletişim temelli bir araştırma yapılmıştır.

Araştırmanın Alt Problemleri

Araştırmada öğretmen öğrenci arasındaki iletişim sorunun çözülmesine katkı sağlamak için aşağıdaki alt problemler incelenmiştir.

1. Alanda iletişim ve eğitim iletişimi konusunda kuramsal olarak tespit edilen özellikler nelerdir?
2. Genel eğitim içerisinde yer alan, din öğretimi yapan öğretmenlerin, iletişim temelli algılanan nitelikleri nelerdir?
3. İletişim temelli tespit edilen bu öğretmen niteliklerinin İhl öğrencilerinin okul aidiyetine etkisi nedir?
4. İletişim süreci açısından öğretmen nitelikleri hakkında öğrenci görüşleri nelerdir? Araştırmada geliştirilen ölçeğe göre Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri okullarında görev yapan İHL meslek dersi öğretmenlerini ne düzeyde değerlendirmektedir?

Araştırmada tespit edilen iletişim temelli öğretmen niteliklerinin öğrenci algılarına göre değerlendirebilmesi için bir ölçek geliştirmeye çalışması yapılmıştır. Ayrıca araştırmada tespit edilen iletişim temelli algılanan öğretmen nitelikleri Milli Eğitim Bakanlığı Genel Öğretmen Yeterlikleri ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleri ile benzerlik ve farklılıklarının neler olduğu da incelenmiştir.

Araştırma Konusuyla İlgili Bazı Araştırmalar

İletişim süreci bakımından kaynak olan öğretmenin durumu ile ilgili alanda yapılan çok fazla araştırma bulunmamaktadır. Var olan araştırmalar da genel olarak kuramsal araştırma şeklinde yapılmış ve derlenmiştir. Öğretmenin din öğretimi sürecinde ne gibi nitelikleri taşıması gerektiği iletişim süreçleri bakımından çok fazla ele alınmamıştır. Prof. Dr. Ahmet Koç'un Din Eğitiminde Etkili İletişim, Prof. Dr. Suat Cebeci'nin Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim, Dr. İsa Kayaalp'in Dinde İletişim Dili, Mevlüt Kaya'nın Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum, Prof. Dr. Bayraktar Bayraklı'nın Din ve İletişim gibi çalışmaları bu alanda yapılmış çalışmalardan bazılarıdır. Yine Hüseyin Certel'in Din-İletişim İlişkisi ve Dini İletişim Engelleri adlı makalesi bu alanda dikkat çeken çalışmalardır. Bu eserlerde genel anlamda iletişim süreçleri ve din öğretiminde dikkat edilecek hususlar ele alınmış ve iletişim sürecinin temel unsurları değerlendirilmiştir. Bu çalışmada ise din öğretiminde iletişimin temel unsurlarından kaynak olarak ifade edilen öğretmen, üzerine bir çalışma yapılmış ve öğrenci görüşleri doğrultusunda öğretmenin nitelikleri değerlendirilerek durum tespiti yapılmıştır. Dolayısıyla iletişim süreci bağlamında kaynağın (öğretmen), alıcının (öğrenci) bakışı ile incelenmiştir.

Araştırmanın Önemi

Eğitim öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü imam hatip liselerinde, İHL meslek dersleri öğretmenlerinin öğrencilere, din konusunda doğru bir şekilde eğitim vermeleri büyük önem arz etmektedir. Öğrencilerin eğitim hayatlarında alacakları doğru ve nitelikli din eğitimi onların gelecekteki hayatlarında olumlu etkiler yapacaktır. Dini ve

ahlaki değerleri yeni yetişen gençlere benimsetebilmek ve bu konuda başarılı bir şekilde yol alabilmek ise din eğitimi yapan kişilerin kendi şahsiyetleri ve uygulayacakları yöntem ve usullerle doğru orantılı olmaktadır (cal, 1991: 16).

Bu eğitim faaliyetlerinde kaynak durumunda olan öğretmenlerin iletişim üzerine eğilmeleri ve nitelikli iletişim kurmaları önemli bir husustur. Öğretmenin iletişim kurarken ve din ğretimi yaparken ortaya koyacağı davranışları, söylemleri, jest mimikleri öğrencinin dine karşı olumlu veya olumsuz yaklaşmasına sebep olacaktır. Çünkü sevilen, sayęı duyulan, güvenilir ve dürüst kabul edilen ğretmen kendisinde bulunması gereken bu vasıflarla birlikte, kaynakta bulunması gereken diğer özellikleri de kendisinde bulundurarak eğitim vermesi neticesinde, dinin de sevilmesine, ilgi duyulmasına ve doğru öğrenilmesine yol açacaktır. Hz. Peygamber efendimiz (S.A.V) din eğitimi ve ğretimi yapacak kimselere kolaylaştırıcı olmayı, zorlaştırıcı olmamayı, mjdelemeyi ve nefret ettirmemeyi önermiştir (cal, 1991: 17). Bu tavsiye din eğitim ve ğretiminde sorumlu kişinin dikkatli davranmasını zorunlu kılmaktadır. Din eğitiminin verililişi konusunda Hz. Peygamberin tavsiyeleri de bu işin ne derece önemli ve dikkatli bir şekilde yapılması gerektiğini göstermektedir.

Ayrıca ğrenme içinde en önemli faktör iletişimdir. “İletişim ile öğrenme, yani tutum ve davranış değişikliği arasında yakın bir ilişki vardır. Bilgi ve beceri öğrenme, tutum oluşturma ve değiştirme süreci, aynı zamanda bir iletişim sürecidir.” (Kaya, 1998: 75). Öğretmenin öğrencide doğru davranış ve tutum geliştirmesi iletişimin niteliğine bağlıdır. ğrencide tutum değişikliği, doğru davranış kazandırma abalari iletişim kuran kaynağın özellikleri ve bu konudaki başarisına bağlıdır. Dini iletişimde kaynak, iletişimin yeri ve iletişimin ne için yapıldığı gibi hususlar dini iletişim sürecine tesir eder. Hatalı yapılan bir dini iletişim bazen dini tutumların da negatif şekilde etkilenip ilerlemesine sebep olabilmektedir (Kaya, 1998: 75). Bu durum telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurabilecektir.

Din iletişiminde yarar sağlayabilmek ve iyi sonuç alabilmek için alıcıya gönderilen iletinin içeriği kadar, zamanın iletişim modelini, tekniğini bilmek ve bunları

yerinde ve etkin kullanmak da büyük öneme sahiptir. (Koç, 2011: 13). Dolayısıyla din öğretimi yapan öğretmenin kendisini bu konularda yeterli hale getirmesi gereklidir. Aynı zamanda, eğitimcinin yaptığı meslek önemli ve hassas olduğu için bir ince ruh yapısına ve sanatçı misali bir karaktere sahip olmalıdır. Eğitimcinin kendi işine saygı göstermesi işine olan ciddiyetiyle ilgilidir. (Kayaalp, 2004: 97-98). Din öğretmenin de yaptığı iş, çok dikkat edilmesi ve önem verilmesi gereken bir görevdir. Bu görev yapılırken en doğru iletişimi sağlamak din öğretmenin sorumluluğundadır. Bu konu da öğretmenin dışardan bir gözle kendisini izlemesi ve neleri doğru, neleri yanlış yaptığının farkında olması gerekir. Öğrencilere din eğitim ve öğretimi yapan öğretmenin iletişim sürecinde birçok farklı yöntem ve teknik kullanması, etkili iletişim yöntemlerine dikkat etmesi din eğitim ve öğretiminde başarı sağlayacaktır. Bu başarı aynı zamanda öğrencinin mevcut bilgilerini, davranışlarının istendik şekilde geliştirmesine ve değiştirmesine yol açacaktır. Ayrıca öğrencinin gelecekte dine yaklaşımında da olumlu etkiler bırakarak hayatı boyunca dine karşı pozitif yaklaşımını sağlayacaktır. Bunun için de araştırmada dışarıdan bir göz olan ve alıcı olarak bu süreçten doğruca etkilenen öğrencilere, din öğretmenin niteliklerinin sorulması ve onların görüşlerinin alınması önemsenmiştir.

Araştırma, din öğretimi yapan öğretmenin kaynak olarak iletişim açısından ne denli önemli olduğunu vurgulaması, iletişim kurduğu öğrencilere yaklaşımı ve gelecekteki tutum ve davranışlarında izler bırakması bakımından önem arz etmektedir. Bu konuda özellikle kaynağın muhatabı olan öğrenci görüşlerinin, kaynağı iletişim süreci açısından değerlendirmelerinin de alana sunulacak katkılar bakımından önemli olduğu görülmektedir. Bu görüşlerin okul içerisinde alıcı olarak her an aktif bir rol alan öğrencilerin, doğal ortamlarında kendi algılamaları doğrultusunda, özgür iradeleri ile kaynağı değerlendirerek ifade etme imkânı bulmaları da diğer önemli bir husustur.

İletişim süreci açısından tespit edilen öğretmen niteliklerinin Anadolu İmam Hatip Lisesinde öğrenim gören öğrencilerin okul aidiyetini etkileyip etkilemediği de yine önemli bir husustur. Bu konuda yapılacak araştırma önem arz etmektedir. Öğrencilerin okula bağlılıklarında iletişim temelinde öğretmen niteliklerinin ne düzeyde etkili olduğunun tespit edilmesi araştırma alanında öneme sahiptir.

Araştırmanın din öğretiminde görevli öğretmenlerin gelişimine ve iletişim açısından, öğretmen niteliklerinin neler olduğunu bilmeleri ve bu konunun kendi gelişimlerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmanın, ülkemizde din eğitimi ve öğretim yapan kurumların yöneticileri ve bu kurumların bağlı olduğu genel müdürlüklerin de, öğretmen eğitimi konusunda yararlanabilecekleri bir çalışma olacağı umulmaktadır. Bunun dışında eğitim ve ilahiyat alanında eğitim veren Yükseköğretim Kurumlarının eğitim programlarına ve öğretmen adaylarının gelişimine de katkı sunması beklenmektedir. Bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara yönelik “İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri” isimli bir ölçeğin kazandırılacağı ve bu ölçek ile faydalı çalışmalar yapılabileceği ön görülmektedir. Sadece din öğretiminde değil diğer alanlarda görevli öğretmenlerin de bu ölçeği çeşitli çalışmalarda değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Aynı zamanda öğrencilerin geleceğine yön veren din öğretiminde görevli öğretmenlerin Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin okul aidiyetine etkilerini görme ve kendi gelişimlerini bu yönde desteklemelerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmada öncelikle alanyazın incelemesi neticesinde iletişim süreci açısından öğretmenlerin niteliklerinin tespiti yapılmaktadır. Belirlenen bu niteliklere göre alanda kullanılacak bir ölçek geliştirmek amaçlanmaktadır. Daha sonra Aşlamacı ve Eker tarafından geliştirilen İHL Okul Aidiyeti ölçeği ile ilişkisinin tespiti yapılmaktadır. Bu çalışma ile din eğitimi alanında görev yapan öğretmenlere, yöneticilere, öğretmen yetiştiren kurumlara ve araştırmacılara katkı sağlanması hedeflenmektedir. Din eğitimi yapan kişilerin iletişim bakımından nelere dikkat etmeleri gerektiği belirlenerek alanda çalışma yapacak araştırmacılara ve alana kazanım sağlanması amaçlanmaktadır. İletişim temelli öğretmen niteliklerinin öğrencilerin okul aidiyetine etkisinin ne oranda olduğu da tespit edilerek alana yarar sağlanması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırma iletişim kavramı ve iletişim sürecinde yer alan ögeler kapsamında yapılmıştır. Bu çalışmada iletişim ögelerinden kaynak, alıcı, mesaj, kanal, kod, kod açma, geri bildirim, gürültü kavramları çerçevesinde öğretmende bulunması gereken nitelikler araştırılmıştır. Ayrıca eğitim iletişimi konusunda öğretmenlerin eğitsel yeterlikleri, kişilik özellikleri, beden dili sembolleri ve alıcı olan öğrenci bakımından öğretmende bulunması gereken nitelikler kapsama dahil edilmiştir. Özetle bu çalışma iletişim süreci, iletişim ögeleri ve eğitim iletişimi kapsamında öğretmenlerde bulunması gereken nitelikleri üzerine yapılan bir çalışmadır. Ayrıca din öğretiminde iletişim temelli algılanan öğretmen niteliklerinin İHL öğrencilerinin okul aidiyetine etkisi de çalışılmıştır. Bu çalışmada iletişim süreci açısından öğretmen nitelikleri ölçeği geliştirme çalışması ve Aşlamacı ile Eker'e ait İHL Okul Aidiyeti ölçeği arasındaki ilişki de kapsama alınmıştır (Aşlamacı ve Eker, 2016). Yine çalışmada İHL öğrencilerinin iletişim temelli öğretmen nitelikleri bakımından okullarında görev yapan İHL meslek dersi öğretmenlerini nasıl değerlendirdikleri de bu kapsamda araştırılmıştır.

Araştırmanın kapsamına genel evreni Konya il merkezinde tüm Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri olarak düşünülürken, çalışmada daha sağlıklı araştırma sonuçları elde etmek için 4 tane Anadolu İmam Hatip Lisesinden seçilen öğrenciler ile sınırlandırma yapılmıştır. Konya il merkezi ile sınırlandırılmış ve il merkezinde bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin arasından random usulünce seçilen öğrencilerin görüşleri doğrultusunda din öğretiminde iletişim süreci açısından algılanan öğretmen niteliklerinin öğrenci görüşlerine göre tespitini içermektedir. Konya il merkezinde seçilen 4 tane Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinden 414 tanesinin görüşleri ile sınırlandırılmıştır. Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin okudukları okullardan 2 tanesi merkezi sınavla öğrenci alan diğer 2 tanesi ise sınavsız öğrenci alan okullardan seçilerek çalışmaya dahil edilmiştir. Aynı zamanda öğrencilerin değerlendirmesi, Konya il merkezindeki 4 tane Anadolu İmam Hatip Lisesinde görev yapan İ.H.L. Meslek dersi öğretmenleri ile sınırlıdır. Diğer branş öğretmenleri çalışmada yer almamaktadır.

Araştırma nicel araştırma yöntemi ile sınırlıdır. Ayrıca araştırmada öğrenci ve öğretmen temelinde yapılmış olup veliler kapsam dışında tutulmuştur. Araştırma için zaman olarak 2021-2022 eğitim öğretim yılı ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmada öğrencilerin çok sayıda İ.H.L. meslek dersi öğretmeni ile karşılaşmaları nedeniyle Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri tercih edilmiştir. Diğer lise türlerinde din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen sayısı Anadolu İmam Hatip Liselerine göre daha az sayıdadır. Öğrencilerin dersine giren İHL meslek dersi öğretmeni fazla olması değerlendirmede daha fazla örneği içereceği için tercih edilmiştir. Konya il merkezinde yer alan çok sayıda Anadolu İmam Hatip Lisesi bulunmaktadır. Ancak Milli Eğitim Bakanlığı liselere giriş sınavı sonucunda yüzdeler dilime göre öğrenci alan 2 tane okul ve bunu yanında mahalli yerleştirme ile ortaokul diploma puanına göre öğrenci alan okullar tercih edilmiştir. Böylece araştırmada her iki türde öğrenci yerleştiren okullar tercih edilmiştir. Bu da araştırmada akademik yönden yüksek olan öğrenciler ile daha düşük düzeyde ortaokul diploma puanına göre yerleşen öğrencilerin görüşlerine dengeli şekilde yer vermek için yapılmıştır. Ayrıca öğrencilerin kız ve erkek dağılımlarına göre de dengeli olarak okullar belirlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. İletişim Nedir?

İletişim hayatın her alanında kendini gösteren bir kavramdır. İnsanın bireysel ve toplumsal her eyleminde, çalışmasında, ifadelerinde duruşunda, görünüşünde varlığı açıkça görülmektedir. “İletişim nedir? İletişim bir başkasıyla konuşmadır; televizyondur, gazetedir; yazınsal bir eleştiridir; saç biçimimiz, giyim biçimimizdir; mağara duvarındaki resimdir, sahnede Anouilh’un “Antigone”u, sinema perdesinde “Yurttaş Kane”dir; bazen duymak, bazen de dokunmaktır, insan etkinliklerinin ve ilişkilerinin tümü iletişimle ilgilidir.” (Zıllıoğlu, 2014: 21). İletişim görüldüğü üzere insanın kişisel ve toplumsal hayatında önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayı da aynı zamanda iletişim birçok alanda kendisini göstermektedir. Birçok bilim dalı tarafından ele alınan bir kavram olduğundan iletişimin de tanımları ilgili bilim dallarına ve yaklaşımlara göre farklılık göstermektedir. İletişim kavramı çok değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Tanımlardaki bu zenginlik, gerek iletişim alanında, gerekse diğer bilim dalları, meslekler arasındaki yaklaşım tarzlarının çeşitliliğinden kaynaklanır. “İletişim kavramı da sosyoloji, psikoloji, yönetim bilimleri, dil bilim, sibernetik vb. pek çok disiplinin ilgi duyduğu, inceleme altına aldığı bir kavramdır.” (Kaya vd., 2019: 4). İletişim birçok bilim dalının konusu ve temel ögesinin olmasının yanı sıra aynı zamanda toplumun tüm üyeleri tarafından kullanılan bir kavramdır. İletişim için çok farklı alanlarda ve toplumun farklı bakış açılarıyla çeşitli tanımlar yapılmıştır. “Çünkü iletişim, tüm insanları, toplulukları yakından ilgilendirmektedir.” (Aydın, 2009: 19). İletişimin ne olduğunu ifade eden çeşitli görüşler, işleyiş süreçleri hakkında değişik tanımlar, iletişimle ilgili farklı kuramların ve yaklaşımların var olduğu bilinmektedir. Bunun sebeplerinin başında iletişim kavramının farklı disiplinler arasında kullanılan bir alan olarak gelişmesidir. İletişim biliminin yöntem ve kuramsal açıdan birçok disiplinden beslenmesi, farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Güngör, 2011: 17).

İletişim ile ilgili çok sayıda tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlar alanların bakış açılarına göre, her disiplinin kendi alanının gereklerine göre yapmış oldukları tanımlardır. Aynı zamanda iletişimin farklı bilim dalları ve disiplinler arası ortak kullanımından kaynaklı birbirine benzeyen ama ilgili alana ve disipline göre ifade edilmiş birçok tanım ile karşılaşmaktadır. İletişimin zengin bir kullanım alanına sahip olması onun değerlendirilmesi anlamında farklı bakış açıları da ortaya çıkarmıştır. “İletişim pek çok disiplinin ilgi alanına giren çok yönlü bir kavramdır. Dolayısıyla her disiplin bu olguyu kendi bakış açısıyla ele alıp inceler.” (Kaya, 2019: 3). Bu tanımların sayısının bazı kaynaklarda yüz yetmişin üzerinde, bazılarında ise iki yüz civarında olduğu ifade edilmiştir. (Gökçe, 2013: 5; Yetkin, 2003: 4). Zıllıoğlu’nun belirttiğine göre, “yazılı kaynakların taranması yöntemiyle yapılan bir araştırmada sözcüğün 4560 kullanımı derlenmiş ve daha sonra 15 anlamı belirlenmiştir. (Aktaran: Zıllıoğlu, 2014: 22).

“Dance ve Larson 1972’de iletişim alanındaki tanımları taramışlar ve 126 değişik tanım bulmuşlardır. Aşağıda bu tanımlardan bazıları verilmiştir:

- İletişim düşüncenin sözel olarak (konuşma ile) karşılıklı değiş tokuşudur.
- İletişim, sayesinde dünyayı anlamlı kıldığımız ve bu anlamı başkaları ile paylaştığımız insani bir süreçtir.
- İletişim, katılanların bilgi/sembol üreterek birbirlerine ilettikleri, bu iletileri anlamaya, yorumlamaya çalıştıkları bir süreçtir.
- İletişim, insanların toplu halde yaşamaya başlamaları andan itibaren, toplumsal etkileşimlerde rol oynayan, sembolik mesajların karşılıklı ulaştırılması ile bazı anlamları aralarında paylaşması sürecidir.
- İletişim, iki birim arasında birbiriyle ilişkili mesaj alışverişidir.
- İletişim, iki kişiyi ilişki içine sokan psiko-sosyal bir süreçtir.
- Kişiler arası iletişim, bilgi, duygu, düşünce, tutum ve kanallarla bir gün davranış biçimlerinin kaynak ile alıcı arasındaki bir ilişkileşme yoluyla bir insandan

(insanlardan) diğere (diğerlerine) bazı oluklar kullanılarak ve değışim amacıyla aktarılması sürecidir.

- Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, komünikasyon.
- Bir düşüncenin, bir duygunun yüz anlatımı, el, kol ve baş hareketleri, konuşma yoluyla ya da yazı, telefon, radyo, televizyon gibi bildirişim araç ve gereçlerinden yararlanarak bir kimseden başka bir kimseye iletimi.” (Aktaran: Kaya, 2019: 4-5).

Bu tanımlarda kişilerarası iletişimde en az iki kişinin olduğu, iletişimin tek yönlü olmayıp karşılıklı olduğu, iletişimin bir süreç olduğu, bilgi, duygu, düşünce, yaşantı paylaşımı olduğu, psikolojik, sosyal/kültürel bir olgu olduğu gibi ortak noktalar yer almaktadır. (Kaya, 2019: 5).

“İletişim karşılıklı konuşmak, iki kişinin sohbet etmesi, ilişkileri iyi tutma becerisi, söylenenleri anlayabilme ve uygun tepkiler üretebilme gibi tanımlamalardan daha ötesini içermektedir. Aslında iletişimin insanla başlayıp devam eden ve insan oldukça farklılaşsa da devam edecek bir süreç olduğunu söylemek gerekir.” (Küçük Vd., 2012: 3)

İnsan yaratıldığından bu yana karşılıklı etkileşim, bilgi paylaşımı, duygu ve anlam paylaşımı yapmak için çeşitli yollar denemiştir. Yerine göre sesler, işaretler, mağara duvarlarına yazılan yazılar, çizilen figürler, resimler, telgraf, telefon, televizyon, bilgisayar, internet vb. şekillerde iletişimi kurmaya ve sürdürmeye çalışmıştır. Bu iletişimin insan için her dönemde vazgeçilmez bir olgu olduğunu göstermektedir.

İnsanın var olduğu her dönemde kendisini anlama ve anlamlandırma çabasının olduğu bu sürecin temel kavramı olan , “İletişim sözcüğü batı dillerindeki “communication” sözcüğüne karşılığı olarak dilimizde kullanılmaktadır. Communication sözcüğüne kökeninde Latince communis sözcüğü bulunmakta ve bu kavramda birçok kişiye ve nesneye ait ortaklaşa gerçekleştirilen anlamında kullanılmaktadır. Bu noktadan yola çıkarak iletişimin köken olarak sadece iletileri

aktarmaktan ziyade, toplumsal olarak da bir etkileşimi içerdiğini söylemek mümkündür.” (Aktaran: Küçük Vd., 2012: 4). Yine benzer açıklamalarda Communication kavramı “ ortak, ortak kılmak, ortak olma ve haberdar etme anlamında kullanılmaktadır.” (Gürüz ve Eğinli, 2011: 5)., “bir ortaklığı, birlikteliği, toplumsallaşmayı ifade etmektedir.” (Yatkın, 2003: 42; Zıllıoğlu, 2014: 22). şeklinde ifade edilmiştir. “Türk dili asıllı bir sözcük olan “iletişim” sözcüğü eski Türkçe élt- ya da élet- (temel anlam olarak fiziksel olarak bir şeyi taşımak, anlam genişlemesiyle bir şeyi getirmek, bir şeyi bir yerden bir yere götürmek anlamlarına gelir) kökünden gelir. Tek heceli mi yoksa çift heceli mi olduğu tam olarak açık değildir. İletmek fiili- iş eki olarak iletişim (karşılıklı iletmek) daha sonra da im eki alarak iletişim sözcüğü oluşmuştur.” (Aktaran: Kaya, 2019: 4). Türk Dil Kurumu’nun sözlüğüne göre ise iletişim kelimesi, 1. İsim olarak duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, komünikasyon. Ve 2. isim, teknik anlamda telefon, telgraf, televizyon, radyo vb. araçlardan yararlanarak yürütülen bilgi alışverişi, bildirişim, haberleşme, muhabere, komünikasyon anlamlarında kullanılmıştır. (TDK, 1998: 1067).

Buradan anlaşıldığı üzere kavram olarak iletişim kelimesi, Latince kökenli olup, ortak olarak bir şeyler yapma içeriğini taşımakta ve haber etmek, iletmek, aktarmak anlamlarında kullanılmaktadır. Komünikasyon olarak iletişimin kavramsal kökünde toplumsal bir boyut olduğu da açıkça görülmektedir. İletilen her türlü bilgi, değer ve kavramın toplumsal olarak birbirini etkilemek ve etkileşim sağlamak üzere yapıldığı anlaşılmaktadır. Kavramsal olarak da bu anlayış açık bir şekilde kelimenin kökeninde bulunmaktadır.

Bütün bu açıklamalardan sonra özetle iletişim, “en az iki insanın karşılıklı olarak bilgi, duygu, düşünce ve yaşantılarını belirli yollarla paylaştıkları psiko-sosyal bir süreç” (Kaya, 2019: 5). veya “ insanlar arasında bilgi, duygu ve düşüncelerin paylaşılması süreci olarak” (Cebeci, 2018: 125). tanımlanabilir. Eğitim öğretim açısından yukarıdaki tanımlar değerlendirildiğinde öğretmen ve öğrenci arasındaki gerçekleşen her türlü bilgi, duygu, düşünce ve model yaşantı yoluyla yapılan her türlü

paylaşımına eğitim iletişimi diyebiliriz. Bu süreçte öğretmenin sözel olmayan ifadelerinin tamamı da eğitim iletişimi içerisinde yer almaktadır.

İletişim bir süreç şeklinde devam eden bir olgudur. Bu sürecin öncesi ve sonrası da sürece etki etmektedir. İnsanın iletişim anına kadarki yaşantıları, iletişimin yapıldığı andaki edinilen bilgiler davranışlar ve iletişim süreci sonrasında ortaya çıkan davranışlar ve bunların etkilerinin uzun yıllar sürmesi iletişimin çok basit bir süreç olmayıp karmaşık bir takım durumları içerdiği görülmektedir.

Karşılıklı iki kişinin konuşarak bu süreci bitirdiği söylenemez. İletişim bazen konuşma olmadan da insanların birbirlerini anladıkları, farkına varabildikleri ve yürüttükleri bir süreçtir. Örneğin sınıfa selam vermeden giren bir öğretmenin kaşlarının çatık yüzünün gergin olması o sınıfta olan öğrencilere bir takım mesajlar iletir ve öğrenciler bundan etkilenir. Yine dersin en önemli noktasında öğrencinin dersle ilgili olmayan çok farklı bir konuda söz almadan öğretmene bir şey söylemesi üzerine öğretmenin susması ve durarak jest ve mimiklerinde bir takım değişiklikler olması ve diğer öğrencilerin ilgisinin dağılması vb. durumlarda da iletişim devam etmektedir. Dolayısıyla iletişim sadece iki kişinin karşılıklı konuşması şeklinde sınırlandırılmaz. Tam tersi derinliği olan ilişkiler bütününe sürece yansımaları söz konusudur. Bazen iletişim biter ama zihinlerde bekler bir sonraki zaman diliminde bir dizi film gibi kaldığı yerden devam eder.

İletişimde süreci başlatan unsur kaynak olarak mesajın ulaştığı kişiler alıcı olarak ifade edilir. Hem kaynağın hem de alıcının sürece dâhil olduklarını ve karşılıklı bir etkileşim yaşadıklarını görmek mümkündür. Kaynak süreci başlattıktan sonra alıcı kaynağın yerine geçebilmekte, alıcını kaynak kaynağın alıcı olabildiği görülmektedir. Bu da iletişim sürecinin etkileşimli bir süreç olduğunu göstermektedir. Bu sınıf ortamında yine öğretmen ve öğrencinin kaynak ve alıcı olduğu durumlarda sıklıkla ortaya çıkmaktadır. Örneğin öğretmen kaynak olarak iletişimi başlatarak öğrencide eğitim öğretim süreci bakımından davranış değişikliği ve bilgiyi aktarmayı amaçlar. Öğretmenden mesajları alan öğrenci bu konularda öğretmene dönerek, bazı mesajlar

verir ve karşılıklı konuşmalar gerçekleşir. Bu böylece devam eder gider ve kaynak alıcı, alıcı kaynak rollerinde değişiklik olabilir.

Aynı zamanda, insanın fiziksel durumu, psikolojik yapısı ve sosyolojik yapısındaki duyuşsal, bilişsel, ruhsal edinimleri iletişim sürecini etkilemektedir. Yine aynı sınıfta öğrenim gören öğrencilerin öğretmenin derse girdiği andan itibaren verdiği mesajlar farklı şekillerde alınmakta ve ona göre yeni mesajlar verilmektedir. Öğrencinin okula gelmeden önceki ruh halinde yaşamış olduğu bir sıkıntı o gün kendisini olumsuz yönde etkilemekte ve öğretmene buna karşılık verdiği cevaplar da olumsuz olmaktadır. Bu mesajlardan etkilenen öğretmen de iletişimini farklı şekilde sürdürmekte ve bazen fikri ve sözlü çatışmalar olabilmektedir.

İletişim, “belli bir amaçla insanın kendini ve toplumu yeniden üretmesidir. Fakat iletişimi her zaman “ortaklık” kavramı ile tanımlamak doğru olmamaktadır. Çünkü iletişim insanları bir arada tuttuğu gibi aynı zamanda onları birbirinden ayırmaktadır. Her zaman kibar bir şekilde konuşmayabilir, bazen de farklılıklar konuşularak, hatta kavga edilerek ifade edilebilir.” (İplikçi, 2015:17) Kaynak ve alıcının insan olduğu bu süreçte her zaman güzel iletişimler oluşmayacaktır. Birçok defa başarısızlıklar, çatışmalar, karşılıklı kavgalar vb. durumlar iletişimin sonucunda ortaya çıkmaktadır.

“O halde iletişim, ileti alışverişi ilişkisinden ibaret basit bir çizgisel süreç değil, karmaşık, çok boyutlu, çok yönlü, çok amaçlı bir ilişki ortamıdır. Dolayısıyla da iletişim gönderici (veya kaynak), ileti, araç, alıcı (hedef) gibi ögeler arası doğrusal işleyen bir süreç değil, oldukça çok yönlü, girift bir ilişki alanı, bir işleyiştir.” (Güngör, 2011: 21). “Bu nedenle iletişim, belli bir başlangıcı ve sonu bulunmayan, dinamik ve çeşitli unsurlarla etkileşim içinde bulunan karmaşık bir dizi süreçlerin bileşkesi ve bütün olarak ortaya çıkmaktadır.” (Yatkın, 2003: 45).

İnsanın kaynak olduğu ve belirli bir amaç doğrultusunda başlattığı ve diğer insanlarda bilişsel, ruhsal, davranışsal bir takım değişiklik ve yeniliklerin meydana geldiği, girift bir takım ilişkiler içeren, süreç olarak etkileşimli bir yapıda olan iletişim,

yukarıda da kısmen belirttiğimiz bir takım öğeleri içerisinde barındırır. Bu öğeler bundan sonraki bölümde sırasıyla özellikleriyle birlikte ele alınacaktır.

1.1.1. İletişimin Önemi

Toplumsal olarak yaşayan insanoğlu, var olduğu günden itibaren kendisini, yaşamının her köşesinde ve alanında kuşatan, bir ağ içinde bulur ve bu ağ insana, hayatını sürdürdüğü toplumsal çevrenin üyesi olabilmesi için destek olur. (Furat, 2009: 38) Yüce Allah'ın ilk insan Hz Âdem'e eşyaların isimlerini öğretmesi ile birlikte insanın iletişim serüveni de aslında başlamış oldu. İlk insan aynı zamanda öğrendiği bu bilgilerle birlikte kavramları tanımış ve meleklerle iletişim kurmuştur. “Bütün dilbilimcilere göre isim terimi, ‘bir maddenin, bir eylemin veya bir niteliğin bilgisini temsil eden ayırt edici ifadeler; felsefe terminolojisinde ise kavrama işaret eder.” (Aktaran: Esed, 1997: 12). Bu kavramlar ve bilgilerle iletişim ilk insanla yaratıcı ve melekler arasında gerçekleşmiştir.

Kur'an, dini iletişimin çok kapsamlı bir duruma sahip olduğunu ifade etmektedir. İlk insanla başlayan yani Hz. Adem ile başlayan iletişim süreci, merkeze ilk insanı alarak Allah'tan alınan emirlerin diğer insanlara mesajların tam bir şekilde ulaştırılması ile devam etmiştir. İlk insan ve ilk peygamberden son peygamber Hz. Muhammed'e kadar bu iletişim süreci devam etmiştir. (Koç, 2011:49). Bu süreç insan ile yaratıcı arasında gerçekleşen iletişim serüveninin ifade edildiği önemli bir başlama noktasıdır.

Peygamberler tarih sahnesi içerisinde insanları doğru yola iletmek için, onlarla sürekli iletişim kurmuşlardır. Bu zaman dilimlerinde peygamberler yüce Allah'tan vahiy alarak insanlara bazen sayfalar ve kitaplar getirerek iletişime yazılı olarak da devam etmişlerdir. Allah (c.c), insanoğlunu var ettiği günden sonra kendisine bir takım sorumluluklar vermiş ve âlemi bilmesi, tanınması ve sorumluluklarının farkına varması için ilk insan ve ilk peygamber Hz. Adem'den itibaren, tarih süresince en etkili iletişim yolu olan kitabı insanlara sürekli olarak göndermiştir. (Kayaalp, 2004: 15-16).

“İletişim tüm insanların yaşamında vazgeçilmez bir unsurdur. Çünkü insanlar doğdukları andan itibaren çevresindeki kişilerle sürekli olarak bilinçli ya da bilinçsiz bir

şekilde iletişim kurmaktadır. Kişiler konuşarak, susarak, bakarak, oturuş ve duruş biçimi ile diğer kişilere çeşitli anlamlar aktarmaktadır. İnsanın sosyal bir varlık olma özelliğine sahip olması, yaşamını devam ettirebilmesi için diğer kişilerle iletişim kurmasını bir anlamda zorunlu kılmaktadır.” (Gürüz ve Eğinli, 2011: 1). “İletişim demek, insan demektir. Çünkü iletişim insanı insan yapan temel öğelerden biri. İnsan yaşama doğduğu, doğada var olduğu andan itibaren kendisini ifade etmeye, çevresiyle iletişim kurmaya başlar” (Güngör, 2011: 11). “İnsanın olduğu her yerde iletişim zorunluluktur ve zordur.” (Açıkalın ve Turan:, 2018: 31). “İnsanın varlık mücadelesini sürdürebilmesi için kendi dışındakilerle iletişim halinde olması gerekir. Bu durum çevreyi tanımasını, dolayısıyla ona egemen olmasını zorunlu kılar.” (Kayaalp, 2002: 14). İletişimin insanın ayrılmaz bir parçası olduğu ve ondan uzak duramayacağı ortadadır.

“İletişim yaşamımızın öylesine ayrılmaz bir parçası ki, her düşüncemizin, her davranışımızın ve ilişkimizin ardında isteyerek ya da istemeden aldığımız ve verdiğimiz iletiler var. Uyku dışında günün her anında bir iletiler ağında yaşıyoruz.” (Zıllıoğlu, 2014: 24). “İletişim her ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin insanoğlu için vazgeçilmez bir olgudur. Toplumsal hayatın her alanında bireylerin, toplumun diğer üyeleriyle ilişkilerini düzenlemede, iş ortamındaki başarısını, aile ve sosyal ortamındaki mutluluğunu ya da mutsuzluğunu belirlemede önemli bir etkiye sahiptir.” (Küçük Vd., 2012: 1). Günümüzde iletişim olgusu birçok teknolojik gelişmeler nedeniyle kitle iletişimi gibi düşünülmektedir. “Oysa, duygu ve düşüncelerin anlamlar düzeyinde paylaşımı olarak iletişim, insanın kültür tarihi kadar eskidir.” (Zıllıoğlu, 2014: 16).

Bir insanın iş hayatında, aile hayatında ve sosyal hayatında mutlu ve başarılı olması iletişimde göstermiş olduğu etkililiğe bağlıdır. Hayat sadece insanın tek başına var olduğu bir düzen değildir. Toplum içindeki insan diğer insanlarla ilişkilerini, davranışlarını, çalışmalarını iletişim yoluyla ayarlamakta ve aynı zamanda bu konulardaki başarı, başarısızlık, mutluluk ve mutsuzluğunu iletişim olgusuyla elde etmektedir. İnsan hayatında başarıları elde ederken başarısızlıklar, sorunlar da meydana gelmektedir. Bütün bunlar iletişim ile oluşmaktadır.

İnsan yaratılışı gereği toplumsal bir varlıktır. İnsan dünyaya geldiğinde bir aile, bir çevre içinde varlık olarak bulunur. Varoluşunun anlamını yaşadığı aile çevresinde hisseder. Bu nedenle annesi, babası, kardeşleri, akrabaları, arkadaşları ve tüm diğer insanlarla temel ihtiyaçlarını giderme isteğini, hayatın anlamını, düşüncelerini, değerlerini, günlük yaşantılarını, bilgilerini ve daha birçok hususu, iletişim yoluyla paylaşır. İnsan kendi dışındaki diğer varlıklar benzemeyen bir şekilde ilkel denilebilecek ilk zamanlarda bile toplumsal olarak yaşamayı tercih etmiş tek başına yaşamayı kabul edememiş tercihini topluluktan yana kullanmıştır. Bu nedenle de insan olmanın temel gereği olarak her zaman iletişimden yana olmuş ve iletişim kurmanın yollarını aramıştır (Güngör, 2011: 11). “ Topluluk içinde yaşayan ve kendi dışındaki canlılarla ilişki içinde bulunan tüm varlıkların bir iletişim sistemine gereksinimleri vardır. İnsanlar, doğaları gereği ve sosyal gruplar yaşama özellikleri nedeniyle tüm canlılar içinde iletişim olgusundan en etkin biçimde yararlanan canlı türüdür. İnsanlar yaşamlarının her anında sürekli iletişim kurarlar. Kurdukları iletişim bazen bilinçli bazen de farkında olmadan bilinçsizce gerçekleşmektedir. İletişim, insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için zorunlu olarak kullandıkları araçların başında gelir.” (Yatkın, 2003: 1).

İletişim toplumsal uyum içerisinde hareket etmelerini sağlayan ve bireysel olarak da birbirlerine bağlanmalarına sebep olan karşılıklı etkilenmeyi sağlayan bir olaydır. Hayatın her bölümünde ve her zaman diliminde iletişim ile karşı karşıya olan insan toplumsal bir varlık olarak kendisini gerçekleştirmekte ve sadece bedenen var olan bir varlığın ötesine kendisini taşımaktadır. Bir başka yönüyle de insan diğer insanlarla kurduğu ilişkiler ve etkileşimler sayesinde düşünce, davranış, hedef gibi konularda uzlaşma kültürünü de edinmektedir. Bu sayede insanlar, toplumsal ortak idealler üzerinde bir araya gelebilmekte toplumsal yapıların kurulup gelişmesinde ilerleme sağlamaktadırlar (Mısırlı, 2013: 1-2).

İletişim bir başka açıdan da insanın, neden var olduğunu kapsamlı bir şekilde anlamasına yardımcı olan bir kavramdır. İletişim sayesinde insanlar toplumda devamlı bir şekilde var olabilirler ve mutlu bir şekilde hayatlarını sürdürebilirler. İnsanların, bir

arada olabilmeleri ve hayatlarını sürdürebilmeleri için, kendi aralarında paylaşımlar yapmaları ve iletişim içerisinde olmaları gerekir.” (Gökçe, 2013: 7).

İletişim insanlık tarihi ile birlikte hep var olagelmiş, insanın kişisel ve toplumsal temel ihtiyaçlarını sağlamada yanından hiç ayrılmayan temel gereksinimlerinden en önemlilerinden biri olan bir olgudur. İletişim insan ihtiyaç duyduğunda kullandığı ve faydalandığı bir olgu olmanın yanı sıra, bazen de hazır bulduğu ve zorunlu olarak katıldığı bir olgudur. İstmeden de olsa etrafımızdaki insanlara selam verir, güler, sorularını yanıtlar, konuşulanları dinler, sosyal medyada reklamları takip eder, çalan telefonlara cevap verir ve görsel birçok yayınla muhatap oluruz.

Toplumsal boyutta çeşitli organizasyonların, kurumların, örgütlerin varlığı da iletişim ile birlikte yürümektedir. Özellikle okullarda yönetimsel, eğitimsel, sosyal, psikolojik süreçlerin hepsinde iletişim canlı bir şekilde vardır ve var olmaya da devam edecektir. Bu kadar önemli bir olguyu öğretim sürecinde daha etkili kullanacak en önemli kişiler ise öğretmenlerdir. Bu açıdan öğretmenin özellikle de din öğretimi yapan öğretmenin iletişim konusuna çok dikkat etmesi gerekmektedir.

1.1.2. İletişimin Amacı

İletişim, toplumsal anlamda insanın varlığı için gerekli temel olgulardan birisi olmasının yanı sıra insanın hayat boyunca gelişmesi ve değişimler yaşaması söz konusu olduğundan, insanın farklı amaçlarla iletişim kurması da gerekmektedir. İnsanlar bir takım anlamları yazıyla, sözel veya sözel olmayan ifadelerle karşılıklı birbirlerine mesajlar yoluyla iletirler. Bu iletişim esnasında bireyler, bilgi aktarma, karşılıklı eğitim, duygusal paylaşım, denetim, bilgi beceri alanlarında ilerleme, toplumsal ilişki kurma ve sorunları giderme amaçları güdebilirler. İnsanların iletişim kurma düşünceleri sadece bu sayılan durumlarla da sınırlı değildir. (Mısırlı, 2013: 2).

“Genel olarak İletişimin her zaman, bir amaç tarafından yönlendirildiği söylenebilir. Amaçsız bir iletişimin olmayacağı ve devam ettirilemeyeceği de ifade edilebilir. Toplumlar, kendi kültürel unsurlarını ve bilgilerini ve teknik yönden elde ettikleri ilerlemeleri yayarak diğer toplumları da etkilemek amacıyla olurlar. Bireyler de

diğer bireyleri duygu, düşünce, davranış, bilgi yönüyle etkilemek ve değiştirmek isterler. Ya da bazen kendilerini başka insanlar gözünde olumlu göstermek ve iyi bir görüntü elde etmek için etkileme çabasında olurlar. Bu durum çoğu kere bilinçli olmayabilir. Bu nedenle iletişimin her zaman bir amaç için yapıldığı ifade edilebilir. (Gökçe, 2013: 24-25).

Bu amaçlar genel olarak şu şekilde sıralanmıştır.

- a. Kişisel Buluş
- b. Dış Dünyayı Keşfetmek
- c. Anlamlı İlişkiler Geliştirmek
- d. Tutum ve Davranışları Değiştirmek. (Aktaran: Gürüz ve Eğinli, 2011: 2-3).

Zıllıoğluna göre ise “ kuşkusuz, bütün insanların her iletişim eyleminde bilgilenmek, ikna etmek, bilgilendirmek, yönetmek, eğlenmek vb. bir dizi nedeni ve amacı vardır. Bu amaçların bir kısmı karşılığını/ödülünü hemen elde etmek istediğimiz amaçlardır; bir kısmı uzun vadeli beklentilere dayanır.” (Zıllıoğlu, 2014: 26). İletişim süreci duruma göre insanın kendisinin belirlediği amaçlar ve hedefler doğrultusunda yürütölmektedir. Öğretim süreçlerinde de bir öğretmen öğrencisine eğitim verirken bir amaç doğrultusunda bu görevini yerine getirmektedir. “İnsanlar iletişim kurarken bilinçli ya da bilinçsiz, farkında olarak ya da olmadan belirli amaçlar doğrultusunda hareket ederler. Bu amaçlar; keşfetmek, ilişki kurmak, yardım etmek, ikna etmek, eğlenmek şeklinde sıralanabilir.” (Küçük Vd., 2012: 6) Kişilerarası iletişimin amaçları aşağıda açıklanmıştır.

1.1.2.1. Öğrenmek

“Bireylerarası iletişim dış dünyayı daha iyi anlamamız için objelerin, olayların ve İnsanların dünyasını öğrenmemizi sağlar. Bilginin büyük bir oranını kitle iletişim araçları aracılığıyla alsak da bilgiyi bireylerarası etkileşim sonucu tartışır, öğrenir ve özümseriz.” (Oğuz Vd., 2012: 80) İletişim yoluyla çevremizi ve dış dünyayı tanımak, öğrenmek için iletişim kurduğumuz bireylerin, bilgilerinin, düşüncelerini, davranışlarını öğreniriz. Bu sayede kendimizi bulur, tanır ve varlığımızın farkına varırız.

1.1.2.2. İlişki Kurmak

İletişime geçtiğimiz bireyler ile bu yolla bir ilişki kurarız. İnsan yaratılışı gereği değer vermek, değerli olmak, sevmek, sevilme, hoşlanmak, hoşlanılmak gibi temel duyguları hissetmek ister. Bütün bu duyguları arkadaşlığımızı, dostluğumuzu iletişim yoluyla diğer bireylere iletiriz ve karşılık alırız. Bu tür iletişimler yakın ilişkiler kurmak için en başta gelen gereksinimin sağlanmasını sağlayan temel unsurlar olarak ortaya çıkar (a.g.e., 2012: 80).

1.1.2.3. Etkilemek

İletişimde karşımızdaki bireyleri birçok açıdan etkiler onlara fikir verir ve görüşlerinin değişmesine neden oluruz. Bir arkadaşımızın hangi elbiseyi seçeceği, hangi filmi izleyeceği, hangi kitabı alacağı, hangi yemeği yiyeceği gibi konularda iletişim yoluyla etkileriz ve fikirlerini değiştirmelerine neden oluruz. Karşımızdakini birçok konuda etkileyerek ikna etme yolunu iletişim sürecinde hep yaparız ve bu konuda bazen ısrarcı bile oluruz. Bu etkileme sürecinde toplumsallaşmanın bir gereği olarak muhabetimizle bir iletişim kurma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Etkilemek ve karşılıklı etkileşim içerisinde olmak da bir iletişim amacı olarak ortaya çıkmaktadır (a.g.e., 2012: 80).

1.1.2.4. Eğlenmek

Sosyal ortamlarda arkadaşlarımızla sevdiğimizle, zaman geçirmek, sinemaya gitmek, maç izlemek, film izlemek, birlikte yemek yemek, espriler yapmak, vb. birçok etkinlik eğlence amaçlı iletişim yoluyla gerçekleştirdiğimiz faaliyetlerdir. Burada insanın fitratı gereği eğlenme ihtiyacı karşılanmış olmaktadır (a.g.e., 2012: 81).

1.1.2.5. Yardım Etmek

İletişim yoluyla birçok insana, birçok konuda destek olup yardım edebiliriz. İnsan bir diğerinin zor zamanlarında, üzüntülerinde, sıkıntılı anlarında iletişim kurarak destek olur, yardım eder ve zorlukları aşmasını sağlar. İletişimin temel amaçlarından birisi bu şekilde gerçekleşmiş olur (a.g.e., 2012: 81).

İletişim sürecinde, insan kendisini anlamlandırmaya çalışır. Kendisini gerçekleştirme imkânı bularak, çevresi içerisinde varlığının farkına varmaktadır. Başkaları ile gerçekleştirdiği iletişim sonucunda insan, kendine dönük değerlendirmeler ve eleştiriler yaparak kişisel bulunuşunu gerçekleştirmektedir. Görüşler arasında farklılıkları benzerlikleri düşünerek varoluşunu kendisi açısından değerli hale getirmektedir. Bu değerlendirmeler neticesinde kendisinde birtakım gelişmeler değişimler sağlamakta ve hayat boyu bu süreci yürütmekte, neticesinde de kendinin farkına vararak içsel bir huzur yakalamaktadır. İnsan, birçok görüş içerisinde kendisini ifade etmesi ve kendisini ortaya koyması neticesinde, kişisel başarısını da olumlu yöne çevirebilecek fırsatlar bulmaktadır.

İletişimi sürdüren insan aynı zamanda diğer insanlarla tanışmakta, farklı alanlarda görüş alışverişinde bulunmakta, kendisini tanımanın yanında dış dünyayı da tanıma fırsatı bulmaktadır. İnsanlar tek tip olmadığı ve tek tip duygulara sahip olmadığı için tanışma ve başka insanlarla diyalog kurması sayesinde kendi dışındaki dünyayı anlayarak kendisini geliştirme fırsatı elde etmektedir. “Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık...” (Hucurât 49/13). Bu ayet ile de Kur’an’da insanların farklı cinslerde ve farklı topluluklar içinde yaratıldığı ifade edildikten sonra, tanışarak bilgi alışverişinde bulunma, iletişim yoluyla kendilerinin farkında olma ve böylece de dış dünyaya vakıf olmaları işaret edilmiştir. İnsanlar birbirleriyle tanışarak, iletişim kurarak gelişme imkânı bulmaları mümkün olacaktır.

İletişim ile insanlar birbirleriyle anlamlı ve değerli ilişkiler kurmakta bu da insana mutluluk, huzur ve zevkli yaşama fırsatı vermektedir. Aile, arkadaş vb. gruplarla oluşturulan iletişim insanın ruhsal yönünü tamamlamasına neden olmaktadır. Bu sayede sevmek, sevilmek, değerli olmak gibi anlamlı ilişkiler insana mutluluk vermektedir.

1.1.3. İletişimin Etkileri

İnsan hayatında boyunca iletişim kurduğu insanların doğruları ile karşılaşmaktadır. Bu sayede kendisinde gördüğü eksikler ve yanlışlardan vazgeçmekte

böylece değişim ve gelişim fırsatı bulmaktadır. Bu da iletişimin tutum ve davranışlarda değişim amacıyla da yapıldığının bir göstergesi olmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere iletişim sadece karşılıklı bir görüşme ve konuşmadan ibaret değildir. İletişimin kurulmasında belli amaçlar vardır. Bu amaçlar insanın varoluşu kendisi ve çevresi ile ilgili gerçekleştirmek istediği durumlarla ilgilidir. Ve böylece insan, kendisini tam anlamıyla fark eden bir varlık haline dönüşmektedir.

Farklı amaçlar güdülerek başlatılan her türden iletişimin sonucunda bir takım değişik etkiler oluşmaktadır. Bu etkileri şu şekilde belirtmek mümkündür.

- a. Bilişsel Etkiler
- b. Duygusal Etkiler
- c. Psikomotor Etkiler (Aktaran: Gürüz ve Eğinli, 2011: 3-4).

İletişim sürecinde insanlar birtakım bilgiler elde etmekte, mevcut bildiklerine eklemeler yapmakta veya değişiklikler yapmaktadır. Teknik bilgiler sayesinde bazı araçların kullanımı hakkında gelişmeler kaydetmekte, yorumlama ve analiz etme durumları ortaya çıkmaktadır. İletişimin bu anlamda insanda bilişsel etkileri bu şekilde gözlenmektedir.

İletişim sonucunda insanlar bazı duygusal değişimler yaşamaktadır. Âşık olmak, sevmek, sevilme, değer vermek, saygı duymak, nefret etmek, kin beslemek, düşmanlık beslemek, öfkelenmek gibi birçok duygusal etkiler ortaya çıkmaktadır. Bu duygular neticesinde insan ruhsal anlamda değişimler yaşamakta, inanç ve değerlerinde yeni gelişmeler yaşamakta değişiklikler yapabilmektedir. İletişim ile birlikte insanda davranış, hareket ve motor becerilerinde değişiklik ve gelişme meydana gelir. Konuşma becerileri, kas hareketleri, kitap okuma, müzik aleti çalma, resim yapma, ağaç işleme, vb. birçok alanda psikomotor gelişimleri ve değişimlerinde ilerleme olmaktadır.

1.2. İletişim Çeşitleri

İletişim değişik türlerde gerçekleşir. Çeşitli etkenler nedeniyle farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalar, iletişimin olduğu kişilere, gurup içindeki

durumlarına, mesajların gönderildiği araçlara ve kanallara, kodlama yapısına, zaman ve ortam durumlarına göre çeşitlilik göstermektedir. Aşağıda çeşitli ölçütlere göre iletişim sınıflandırılması belirtilmiştir.

“ Bir Toplumsal İlişkiler Sistemi Olarak

- Kişiler arası iletişim
- Grup iletişimi
- Örgüt iletişimi
- Toplumsal iletişim

Grup İlişkilerinin Yapısına Göre

- Biçimsel olmayan (informel)/ yatay iletişim
- Biçimsel (formel)/ dikey iletişim

Kullanılan Kanallara ve Araçlar Göre

- Görsel iletişim
- İşitsel iletişim
- Görsel-işitsel iletişim
- Dokunma ile iletişim
- Telekomünikasyon
- Kitle iletişimi ya da
- Doğal araçlarla iletişim
- Yapay araçlarla iletişim

Kullanılan Kodlara Göre

- Sözlü iletişim
- Yazılı iletişim
- Sözsüz iletişim

Zaman ve Mekân Boyutlarında

- Yüz yüze iletişim
- Uzaktan iletişim” (Zıllıoğlu, 2014: 32-33).

1.3. İletişim Süreci ve Temel Öğeleri

İletişim daha önce de bahsedildiği gibi kendi içinde çok farklı ilişkileri barındıran, basit bir yapısı olmayan bir süreçtir. “Süreç, bir olayın düzenli olarak ve birbirini izleyen değişmelerle gelişmesi, başka bir olaya dönüşmesidir.” (Aktaran: Zıllıoğlu, 2014: 22). İletişim de bir süreç olarak ifade edilmektedir. Toplumların ve fertlerin kendi geçmişleri, yaşadıkları an ve gelecekleri arasında planlı bir etkileşim vardır. İletişim bu gerçeklikle birlikte düşünüldüğünde bir süreç olarak ifade edilmektedir. Çünkü insan iletişim öncesinde ve iletişim anında geçmişinden getirdikleri, biriktirdikleri ile bu süreci yürütmekte ve gelecekte de bu sürecin sonucunda oluşan yeni anlayışlar, algılar ve davranışlarla hareket etmektedir. İnsan hayatında yaşanan birçok gelişme ve değişme öncesinde planlama, zihinsel, bedensel birtakım çalışmalar, denemeler gerektirir. Süreç kavramında bütün bu ilişkiler belli bir düzen içerisinde ilerleme kaydeder ve sonuçlar elde edilir. İletişim de bir süreç olarak insanın hayatında birtakım gelişmeler ve değişimlerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Bütün bu olumlu ya da olumsuz değişim ve gelişmeler iletişim süreci olarak ifade edilmiştir.

Yine eğitim öğretim açısından değerlendirecek olursak öğretmen, eğitim öğretim yapacağı sınıftaki öğrencilerine anlattığı konuları ve iletişimin gereği olarak kazandırdığı davranışları bilgileri her derse girdiğinde bir önceki konuların ve davranışların üzerine ilave ederek, hatırlatarak devam ettirir. Tüm müfredatı tamamladığı yılsonunda öğrencinin müfredatta yer alan ve anlatılan tüm konuları öğrenmesini amaçlar. Bu bilgi ve davranışlar öğrencinin hayatında belirli bir takım değişim ve gelişmelere dönüşerek iletişim sürecinin işlevsel olarak ilerlemesini sağlar.

Zıllıoğlu iletişimin süreç oluşunu şu şekilde ifade etmektedir. “Birey açısından düşünüldüğünde de iletişim bir süreçtir. Tüm şimdiki deneylerin, durumların bir geçmişi ve geleceği uzantıları vardır. Herhangi bir anda ve durumda iletişimde bulunduğumuzda hem geçmişteki yaşantılarımız, birikimlerimiz, başarılarımız, yanlışlarımız, hem gelecekte beklenenlerimiz, umutlarımız devreye girer.” (Zıllıoğlu, 2014: 91). Kısaca durumu iletişim bakımından özetleyecek olursak; “İletişim bireyin bilgi edinmesini ve

buna göre tutum ve davranışlarla tepki geliştirmesini sağlayan bir süreçtir.” (Zıllıoğlu, 2014: 91). Kaya da iletişimin bir süreç olduğunu şu şekilde ifade etmektedir. “Kişiler arası iletişim bir süreçtir. Bu süreçte mesajlar ve bu mesajlarda yüklü olan anlamlar karşılıklı olarak gider gelir. Mesajlar değişik yollar ve araçlarla gönderilebilir. Görüldüğü gibi iletişim sürecinde bazı temel yapılar ögeler vardır ve bu ögeler arasında bir dizi eylemler ve oluşlar yaşanmaktadır. Bunlar iletişimin ögeleri ve süreçler olarak tanımlanır”. (Kaya, 2019: 7).

İletişim bir süreç olduğuna göre, bu sürecin yürütülmesini sağlayan bir takım temel ögeler vardır. Bunlar kaynak, alıcı, mesaj, kanal, geri bildirim şeklindedir. (Mısırlı, 2013: 2; Gökçe, 2013, 41 ; Yatkın, 2003: 45). Bazıları geri bildirim iletişimi ögelerinden birisi olarak değerlendirmemişlerdir. (Zıllıoğlu, 2014: 92; Kaya, 2019: 7). Bunun nedeni bazı iletişim kuramları ve modellerinin kendi bakış açılarına göre iletişimin ögelerini belirlemiş olduklarından. Geri bildirim dışındaki diğer ögeler genel yaklaşımın belirlediği en temel iletişim ögeleridir. İletişim bütün süreçleri ile düşünüldüğünde bu ögeler şu şekilde sıralanmıştır. Kaynak, mesaj(ileti), kodlama, kod açma, kanal (oluk), alıcı (hedef), geri-bildirim (yansıma) ve gürültü. (Küçük Vd., 2012: 7-13).

1.3.1. Kaynak

İletişimin her çeşidinde iletişimi başlatan bir kaynak vardır. Kaynak yerine bazıları gönderici, verici ismini de kullanmaktadır. (Güngör, 2011: 21; Kaya, 2019: 7). “Kaynak kavramı iletişim biliminde yerleşmiş ve yaygın olan (Communicator) teriminin karşılığıdır. İçerik açısından kaynak sözcüğü oldukça kapsamlıdır. Örneğin, bir konuşmada konuşmacıyı, bir kongrede/sempozyumda tebliğ sunucusunu, eserlerde yazarı, kitle iletişim sürecinde ise, yayının ya da iletinin üretiminde katkıları olan kişi ya da grubu kapsayabilir.” (Gökçe, 2013, 41).

“Kaynak, algılama, seçme, düşünme, yorumlama, süreçlerinde ürettiği anlamlı iletileri simgeler aracılığı ile gönderen kişi ya da kişilerdir.” (Zıllıoğlu, 2014: 93). Kaynak, bazı kanal ve araçlar kullanarak aktarmak istediklerini başkasına aktaran, ileten

ve iletişimi başlatan kişidir denilebilir. “Kaynak iletiyi gönderen kişi veya kitle iletişim aygıtıdır (gazete, radyo, televizyon vb.). Kaynak, merkezdeki içeriği, sözlü ya da sözsüz işaretler haline dönüştürerek kanala bırakan ögedir.” (Aydın, 2009: 25). Bütün bu tanımlardan anlaşıldığı üzere kaynak, iletişimde ilk olarak süreci mesajı çeşitli semboller aracılığıyla sözlü ya da sözsüz olarak başlatan kişi, grup ya da kitle iletişim araçlarıdır.

Kitle iletişiminde ise toplumun genelini etkilemeye yönelik kaynak konumunda olan kişi ya da kişilerin etkili iletişim kurmaya çabaladıkları görülmektedir. Siyasi propaganda yapan kişiler, reklam amaçlı iletişimi başlatan guruplar kaynak olarak tek yönlü bir iletişim sürecini yürütmektedirler. Burada amaç kendi fikirlerini, düşüncelerini propaganda için veya reklam için kullanmaktır. Siyasal iletişimde, siyasi kişilikler kendi yapacaklarını ve yaptıklarını anlatarak seçmenlerin oy tercihlerini kendi lehine etkilemek istemektedirler. Seçim sonrası ise bu türlü bir iletişimin geri dönüş seçim sonuçlarından ve seçmenlerin tercihinden anlaşılmaktadır. Reklam amaçlı kitle iletişiminde de kaynak durumundaki gurup ya da kişiler, satışını yaptıkları ürünlerle ilgili tanıtım ve bilgilendirmeler yaparak, tüketici konumundaki kişileri etkileyerek ürünün satışını artırmayı amaçlamaktadırlar. Bu iletişimin geri dönüşü ürünün satış oranlarındaki değişim olarak tespit edilecektir. Bu iki örnekte olduğu gibi kitle iletişiminde, kaynak tek taraflı bir iletişim yoluyla alıcılarına ulaşarak onların düşünce, tutum ve görüşlerinde etkili olmaya çalışmaktadır. Bu etki sayesinde de amaçlarına ulaşmaya çalışmaktadır.

Kişilerarası iletişimde de kaynak, çeşitli sembollerle sözel veya sözsüz mesajlar göndererek alıcı üzerinde birtakım etkiler bırakmayı amaçlamaktadır. Öğretmen öğrencisine kazandırmak istediği bilgileri sunmaya başladığı andan itibaren kaynak olarak, sözel anlatımlarla ve sözel olmayan beden hareketleri ile etkili bir iletişim başlatmış olur. Kitle iletişimde olduğu gibi geri dönüşler beklenmeden anında elde edilebilmektedir. Bu geri dönüşler göre kaynak olan öğretmen yeni stratejiler geliştirerek iletişimin yönünü değiştirmekte, geliştirmekte veya farklılaştırmaktadır. Aslında kaynak ile alıcı birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Kaynaktan en çabuk ve hızlı bir

şekilde etkilenip geri dönüşler yapan alıcıdır ve alıcının tutum ve davranışları kaynağın iletişimin yönünü belirlemede etki sahibidir.

Kaynak iletişimi ilk başlatan ve mesajları belli şekillerde kodlayıp gönderen kişi olduğu için iletişimin etkili olması konusunda kaynağın birtakım özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özellikler sayesinde alıcının üzerinde kalıcı bir etkinin oluşması söz konusu olmaktadır ve etkili iletişim sağlanmaktadır. “Mesaj bir kez kodlanıp alıcıya gönderildiğinde, mesajın yapacağı şeyleri önleyip, değiştirmek kaynağın gücü dışında kalmaktadır. Bu nedenle mesajların süreci etkileyecek tüm değişkenler düşünülerek kodlanması gerekmektedir. Bu da etkili iletişim kurabilmek için kaynağın bazı niteliklere sahip olması gerektiği anlamına gelmektedir.” (Küçük Vd., 2012: 7). “İletişimin başarısı da kaynağın, güvenilirliği, uzmanlığı, saygınlığı ve sahip olduğu iletişim becerisiyle yakından ilgilidir.” (Öz, 2017: 121).

Bundan sonraki bölümde sırasıyla kaynakta bulunması gereken özellikler değerlendirilecektir.

1.3.1.1. Güvenilirlik

Kaynağın güvenilir olduğuna dair alıcıda oluşacak algı, kendisine iletilenleri ve sonuçlarını kabullenmesi açısından önemlidir. Bu algı olmadan alıcı iletilen mesajları benimsemeyebilir. (Ergin, 2012: 36). İletişimi başlatan kaynağın öncelikle, güvenilir olması gerekmektedir. Güvenilirlik özelliği alıcının iletişim sürecine bakışını olumlu yönde etkileyecek, devamını sağlayacak ve etkili bir sürece yöneltecektir. Kaynağın güvenilir olması uzmanlık alanındaki bilgisini samimiyet ve dürüstlük içerisinde sunmasına bağlıdır. “İletişim kaynağının etkileyici olabilmesi için mümkün olduğunca konusunda uzman olmasının ötesinde konu hakkında söyledikleri ile ilgili olarak herhangi bir çıkar gözetmeksizin doğru olarak aktardığına inanılmalıdır. Kaynağın hedefi ikna edebilmesi inandırabilmesinin en önemli şartı güvenilirliktir.” (Gürüz ve Eğinli, 2011: 9). Kaynağın güvenilir olmasının yanı sıra dürüst olması da önemlidir. Alıcıların kaynağa güvenebilmeleri için kaynağın, alanının uzmanı olması ve görüşlerini zorla kabullendirme niyetinde bulunmaması gereklidir. Kaynak alıcının tutum ve

düşüncesini değiştirme niyetinde olmadığı düşüncesi alıcıda oluşmalıdır. Aksi durumda alıcı kaynağın niyetini güvenilir bulmayacak ve kaynak sorgulanır hale gelecektir.

1.3.1.2. İletişim Becerisi

Kaynak, iletişim sürecini başlattığı zaman, kelime bilgisi söyleyiş tarzı, alıcıya saygı duyması, empatik yaklaşması, uygun beden dilini seçmesi, jest mimiklerin sözel anlatımla uyumlu olması gibi birtakım özelliklere dikkat etmelidir. Kaynağın mesajı ulaştırma becerisi kadar, seçtiği kanallar ve araçların niteliği de uygun olmalıdır. Mesajın uygun kodlar yoluyla gönderilmesi de önemli bir diğer husustur (a.g.e., 2011: 10).

1.3.1.3. Sevilmek

Kaynağın sevilen birisi olması iletişimde etkilenmeyi ve ilgiyi daha fazla artırmaktadır. İlgi duyulan ve sevilen kaynaklar alıcılar tarafından kendilerine benzetildikleri ve ortak noktaları görüldüğü için daha çok kabul görmektedirler. Sevilen ders veya sevilmeyen ders yoktur. Sevdiğimiz öğretmenin anlattığı ders ve sevmeyen öğretmenin anlattığı ders vardır cümlelerini sıklıkla duymaktayız. Sevilen kaynağın anlattıkları iletişimin etkisini artırmaktadır (a.g.e., 2011: 10).

1.3.1.4. Saygınlık

Kaynağın saygı duyulan, saygıdeğer bir kimse olması da iletişimi etkilemektedir. Saygınlık oluşturmak için tutum, davranış ve kişilik olarak karşıdaki muhabata olumlu bir hava hissettirmek ve bu konuda duruş oluşturmak önemlidir. Alıcı saygın gördüğü kimseler güven duyar ve mesajlarına dikkat eder (a.g.e., 2011: 10).

1.3.1.5. Kaynağın Fiziki Görünümü

Kaynağın fiziki yapısı, kılık kıyafeti onun görünüşünü ifade eder. Kendisine saygı duyan bir kaynak kıyafeti, fiziki görünümüne özen göstermelidir. Görüntü, iletişimde alıcıya karşı olumlu bir hava oluşturur. İnsanlar kıyafetleri ile ağırlanır, karakterleri ile uğurlanır. İyi ve uygun seçilmiş bir kıyafetle kaynağın iletişime başlaması gerekli, kişisel bakımına gerekli özeni göstermesi gerekir. Her zaman

kaynağın fiziksel olarak düzgün görülmesi alıcı açısından dikkate değerdir (a.g.e., 2011: 10).

1.3.1.6. Tutumlar

“İletişim sürecinde kaynağın iletişimin en önemli etkileyicisi kendi kişiliğidir. Kişilik, kaynağın kendisine ait düşünceleri, iletişimi kendisine özgü biçimde oluşturulmasına neden olur. Kişilerin toplumsal norm ve değerleri, çok farklı konulara ilişkin değişik tutumları vardır ve bunlar iletişim sürecine doğrudan yansır.” (Gürüz ve Eğinli, 2011: 10). Dolayısıyla kaynağın tutumları iletişimin yönüne ve sürece etki eder. Okulda bir öğretmen tutumunu sert ve baskıcı olduğunu varsaydığımızda, iletişiminin de aynı sert ve baskıcı yapıda olması halinde, öğrenci üzerinde bu tutumun olumsuz etkileri olacaktır. İfadelerin tatlı olmasının yanında yumuşak davranışlar da gereklidir. Çocuklara karşı sert davranış modelleri ve sert hareketler dünyada hiçbir eğitim sistemi tarafından kabul edilmemiştir (Dodurgalı, 1998: 47). Sevecen ve saygın bir tutumdaki bir başka öğretmenin iletişimdeki başarısı ve kabul görmesi daha farklı olacaktır.

1.3.1.7. Empati Yeteneği

Kaynağın oluşturduğu mesajın etkili olmasında empatinin de büyük önemi vardır. Mesajın nasıl anlaşılabilceğinin alternatifleri ile değerlendirilmesi ve alıcıların anlayabilecekleri şekilde dikkatli sunulması iletişimi etkileyen bir diğer husustur. “...empati diğer kişinin dünyasını tam olarak anlamaya çalışma deneyimidir. Dahası, empati diğerinin duygularını, duygularının yoğunluğunu ve anlamını keşfetme yeteneğidir.” (Aktaran: Kaya, 2019: 118). Alıcının iyi tanınarak onun mesajı nasıl anlayabileceğini bilerek iletişim kurmak, kaynak açısından önemli bir özelliktir.

1.3.1.8. Eğitim Seviyesi

Kaynağın eğitim seviyesi mesajın iletilmesi, alıcı tarafından kabul görmesi ve geri dönüşlere doğru cevaplar verilebilmesi açısından önem arz etmektedir. “Kaynağın eğitim seviyesinin yüksek olması, mesajların oluşturulması, sunulması ve hedef kitleden gelen mesajların değerlendirilmesi gibi iletişimin tüm aşamalarında etkili olmaktadır.

Bireyin eğitim seviyesi yükseldikçe daha fazla şeyi bilme ve daha geniş kapsamlı düşünme imkânı artacak, böylece daha kolay ve sağlıklı akıl yürütebilen bireyin olayları daha iyi değerlendirebileceğini olan inanç hedef kitleyi mesaja inanma ya da ikna olmaya zorlayacaktır.” (Yatkın, 2003: 47). Okulda öğretmenin tahtaya kaldırdığı bir öğrencinin dersi anlatması ile öğretmenin anlatması arasında alıcı, mesaj ve kanal açısından önemli farklar oluşturabilmektedir. Bu nedenle eğitimi yine belirli bir seviyede eğitim almış bu konuda uzman kişilerin yapması doğru olacaktır. Öğretmenlerin de mesleki anlamda eğitim seviyelerini sürekli olarak geliştirmeleri kaynak olarak onları daha değerli ve kabullenilebilir yapacaktır.

1.3.1.9. Çevresel, Toplumsal ve Kültürel Ögeler

Kaynağın çevresi, toplumdan aldığı kültürü iletişim sürecinde kendi duygu ve düşüncelerini alıcıya mesaj olarak aktarmasında farklı etkiler yaratmaktadır. Karadeniz bölgesinde yetişen bir kişinin İç Anadolu’da kendi çevresel ve kültürel öğelerine göre hareket etmesi bazen çatışma oluşturabilmektedir. Bu yüzden kaynağın bulunduğu çevrenin ve toplumun kültürel yapısını tanınması önemli bir özelliktir (Gürüz ve Eğinli, 2011: 11). İçinde bulunduğu toplumun normları ve kurallarını bilmeyen bir kaynak alıcılar tarafından kabul görmeyebilir ya da endişe ile karşılanabilir. Toplumun genel yapısını bilerek hareket eden kaynak iletişimde daha başarılı olabilecek ya da bir takım iletişim kazalarından kendisini uzaklaştırabilecektir.

1.3.2. Hedef-Alıcı

“İletişim sürecinde, iletinin algılanması, yani iletinin erişmesi istenen kimse, için hedef (recipient) kavramı yerleşmiştir. Bu bir mektubun alıcısı, bir kitabın veya gazetenin okuyucusu, radyo dinleyicisi, televizyon seyircisi veya bir anfi de ders dinleyicileri olabilir ” (Gökçe, 2013, 43) Zıllıoğlu’nun tanımına göre hedef/alıcı, “kaynaktan gelen iletileri belli biyolojik ve psiko-sosyal süreçlerden alıp yorumlayan ve bunlara sözlü, sözsüz tepkide bulunan kişi ya da gruplardır.” (Zıllıoğlu, 2014: 93; Mısırlı, 2013: 4).

İletişim sürecinde alıcının bilgi, düşünce, tecrübe, tutum ve inançları, ihtiyaçları, talepleri, hedefleri, ilgileri, dil becerisi vb birçok husus kendisine iletilen mesajları çözümlemesinde ve algılamasında etkili olmaktadır. (Yatkın, 2003: 50).

İletişimde kaynak ile alıcı arasında etkileşim söz konusudur. Kaynak çeşitli işaret ve sembollerle oluşturduğu mesajı alıcıya gönderir alıcı da kendi yaşantıları, kültürü ve çevresinden edindiği önceki bilgileri ile mesajı yorumlar ve anlamlı hale getirir ve tekrar kaynağa mesaj iletir. “ İşte bu anda iletişim sürecinin başında kaynak olan kişi şimdi hedef olmuştur. İletişim devam ettikçe bu kaynak-hedef döngüsü sürer gider. Kısaca **kaynak** mesajı gönderen, **hedef** ise mesajı alan kişidir. Ancak kişilerarası iletişim sürecinde sürekli bir mesaj iletimi söz konusudur ve iletişim halindeki iki insan sürekli olarak kaynak ve hedef rollerini değiştirirler.” (Kaya, 2019: 8; Gökçe, 2013: 48). Bu süreçte rollerdeki değişiklik, ilk kaynağın zihninde belli bir amaçla üretip gönderdiği mesajın doğru anlaşılmasına ve etkili iletişim sürecinin oluşmasına imkân sağlar.

Kaynağın iletildiği mesajı alıcı olarak birden fazla kişi alabilmektedir. Kişilerin bu mesajı farklı şekillerde anlaması normaldir. Her alıcının yaşantıları, önceki edindiği bilgiler, kültürü mesajı farklı anlamasına neden olabilir. Ancak kaynağın tasarlayıp gönderdiği mesajın kaynağın planlayıp gönderdiği şekilde ve amaçta anlaşılması gereklidir. Bunun için de alıcının mesajı iyi dinlemesi ve anlamaya çalışması gerekir. Kaynak tarafından belli bir amaç doğrultusunda ve belli bir sonuç elde etmek amacıyla gönderilen mesajın, alıcı tarafından doğru anlaşıldığı, alıcının göstereceği davranış değişikliği ve kendisinden bekleneni yaptığı zaman anlaşılabilir. Bu yüzden kaynağın zihninde tasarladıklarını herkesin anlayabileceği şekilde anlatmasının yanı sıra alıcının da iyi bir dinleyici olması ve davranışlarında beklenen değişikliği göstermesi gerekmektedir. Bu şekilde etkili bir iletişim süreci sağlanmış olacaktır. Gökçe’ye göre kişilerarası iletişimin tek taraflı olamayacağına ve karşılıklı bir dönüşümden bahsetmektedir. “...kişilerarası iletişim sürecinde kaynak ile hedef, karşılıklı ilişkide bulunmaktadır ve dolayısıyla belirgindirler. Bu nedenle kişiler arası iletişime, “yüz yüze iletişim” de denilmektedir. Kısaca kişilerarası iletişimde tek taraflılık, hiçbir zaman söz konusu olmamaktadır ve olamaz da. Dolayısıyla iletişim veya yukarıda söylediğimiz

gibi konuşma her zaman bir algılama ve anlama işlemiyle bunun dönüşümünü gerektirmektedir.” (Gökçe, 2013: 43).

Alıcıdaki istek de mesajın doğru bir şekilde kavranmasına etki etmektedir. Alıcının mesaja karşı isteksiz olması mesajın istenildiği şekilde anlaşılmasını olumsuz yönde etki etmekte olup istenen neticenin elde edilmesine engel olacaktır. Böylece kaynak tarafından beklenen etki ve sonuç ortaya çıkmayacaktır. (Aktaran: Gürüz ve Eğinli, 2011: 14). Alıcının kaynağın gönderdiği mesaja olan ilgisi iletişimi doğrudan etkileyen bir husustur. İsteksiz olarak alınan mesajlarda sonuç olarak, beklenen neticenin ortaya çıkmayacağı söylenebilir. Aynı zamanda kaynaktan gelen mesajı alıcının kodlarını açarak doğru anlayabilmesi için de bilgi seviyesinin yeterli ve uygun olması gereklidir (Gürüz ve Eğinli, 2011: 14-15). Eğitim süreci bakımından açıklayacak olursak, kaynak olan öğretmenin gönderdiği mesajı, o konuda yeterli bilgiye sahip olmayan alıcı konumundaki öğrencinin anlaması ve kavraması zor olacaktır. Bunun için de öğrencinin ilgili mesaja konuya hazır olması gereklidir. Genelde konular birbirini tamamlayan şekilde öğrenciye sunulur. O konuda alt bilgilerin ve hazır bulunuşluğun öğrencide olması gerekir. Aksi takdirde eğitim ve öğretimde istenen sonuç ortaya çıkmayacaktır. Bu da eğitim sürecinde başarı konusunda olumsuz etkiye sebep olacaktır. Aksi takdirde eğitim ve öğretimde istenen sonuç ortaya çıkmayacaktır. Aynı zamanda öğrencilerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurması öğretmenin önemli özelliklerinden diğer bir tanesidir.

1.3.3. Mesaj-İleti

“İletişim sürecinde hedefe iletilmek istenen her şey mesaj-iletidir. Mesaj iletişim sürecinde kaynak ve hedef arasında gidip gelen anlamlardır. Mesaj anlamları taşır. Mesaj kaynaktan hedef aktarılacak olan içeriği barındırır. Mesaj iletilen bilgidir, duygudur, düşüncedir.” (Kaya, 2019: 8). “ İleti, bir şeyi aktarmayı, iletmeyi isteyen kaynağın ürettiği sözel/görsel/görsel-işitsel fizik bir üründür.” (Zıllıoğlu, 2014: 94). “Belli ortamlarda iletilen sözlü ve sözsüz işaretlerin tümü anlamına gelmektedir.” (Gökçe, 2013: 42). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere mesaj kaynağın alıcıya ilettiği

anlamları olan, sözel veya sözsüz işaretlerle aktarılan her türlü bilgi duygu ve her türlü içeriktir diyebiliriz. “Harf, rakam, renk, ses, ses tonu, yüz ifadesi (jest ve mimik) her türlü görsel ve işitsel işaretler, her türlü sözlü ve yazılı ifadeler kaynağın alıcıya ulaştırmak istediği duygu, düşünce ve davranışların kodlanmış halidir.” (Yatkın, 2003: 49). “İletişimin iki önemli ögesi vardır: İçerik ve yapı. İçerik anlama, yapı simgeler ve kodlarla ilgilidir.” (Zıllıoğlu, 2014: 94). Mesaj aktarımında aktarılan anlamların kaynak ve alıcı arasında ortak anlamlar olması iletişimin etkisini artırır. Anlamlar insanın çevresel koşullar ile etkileşimi neticesinde ortaya çıkmaktadır. Ancak iletişimde anlam, aynı zamanda kaynak ve alıcının birlikte oluşturdukları ortak anlamları da içine almaktadır. Simgeler ise toplumsal hayat ve değerler bakımından özel anlamlar ifade eden işaretlerdir ve simgeler o toplumda herkes tarafından aynı anlama gelmektedir. Türk bayrağı dendiği zaman zihinlerde birçok anlam çağrışım yapar ve bu anlamlar Türkiye’de yaşayan herkes tarafından aynı değeri ifade eder. Kodlar da ortak anlamlar içeren bir anlam sistemidir. Diller, işaret dili, yasalar, trafik kuralları, adetler, gelenekler birer koddur. Özetle, ileti ya da mesaj yukarıda bahsedilen anlamların, simgelerin ve kodların belli bir amaç doğrultusunda kaynaktan alıcıya aktarılmasıdır diyebiliriz.

Mesajın alıcıda ulaştığı duyu organları ne kadar fazla olursa iletişim de aynı zamanda o kadar başarılı olur (Mısırlı, 2013: 3). İletişimin etkisini ve gücünü artırabilmek için daha fazla duyu organına hitap etmek gereklidir. Özellikle öğretmenlerin bu konuda farklı yöntemler kullanmaları ve öğrencilerin derslerini kavrayabilmeleri için daha çok duyu organına hitap etmeleri gerekli ve önemlidir. “Mesajın üç unsuru bulunmaktadır. Bunlar; sözcük, ses ve beden dilidir. Bu üç unsurun iletişimdeki ağırlıkları % 55 ile en fazla beden dili, % 38 ile ses, % 7 ile sözcük olarak sıralanmaktadır.” (Mısırlı, 2013: 3). İletişimde beden dili en fazla etki sağladığına göre, beden dilinin olmadığı bir iletişim başarılı olmayacaktır. Ayrıca kaynağın mesajda sözcüklerle ifade ettiği anlamların, beden dili ile de kaynakta var olduğunun alıcı tarafından görülmesi ve anlaşılması da iletişimi etkili hale getirecektir. Sigara kullanan birinin başkalarına sigarayı bırakmalarını tavsiye etmesi ne derece etkili olacaktır.

Mesaj iletilirken Şu özelliklere sahip olması gereklidir.” Mesaj anlaşılır olmalıdır, açık olmalıdır, zamanında iletilmelidir, uygun bir yol izlenmelidir, kaynak ve alıcı arasında kalmalıdır.” .” (Gürüz ve Eğinli, 2011: 12-13). Açık olmayan, zamanında ve uygun yolla iletilmeyen ve kaynakla alıcı arasına başka kişilerin girdiği mesajlar alıcıda istenen etkiyi yaratmayacaktır.

1.3.4. Kanal ve Araç

İletişimde kaynak ve alıcı mesajları çok farklı yollarla iletirler. Bazen sözlü, bazen yazılı, bazen resimler aracılığıyla bu işlem yapılır. Kısaca “kanal iletişim sürecinde mesajların gönderildiği araçlardır.” (Kaya, 2019: 9). Kanal iletişimin türüne göre çeşitlilik gösterebilir. Kanal iletişim sürecinin en önemli unsurlarından bir tanesidir. Kanal olmadan mesajların iletilmesi mümkün değildir. “Kanal bir taraftan iletişim eylemini gerçekleştirirken, iletişim olayına da etki eder. Yüz yüze iletişimde kişinin bedeni, yüzü, giysileri ve sesi kanal olarak nitelendirilirken, kitle iletişiminde ise gazete, radyo ve televizyon birer kanaldır.” (Yatkın, 2003: 49). İletişim sürecinde alıcının durumuna göre kanalın seçilmesi önemlidir. Alıcıya uygun olmayan kanallar iletişimde istenen başarıyı gerçekleştiremezler. Kaynağın alıcıya uygun ve mesajı en iyi şekilde aktarmasını sağlayacak kanalı kullanması gereklidir. Kanal temel olarak Şu üç kategoride ele alınmıştır.

“ Sunumsal Araçlar

İletişim kuran kişi ya da kişilerin ses, yüz, bedenini kapsamaktadır. Konuşma ile aktarılan sözcükler, ifade biçimleri, sesler, yüz ifadeleri, jestler, mimikler olarak açıklanabilir.

Temsili Araçlar

Bu araçlar kitap, fotoğraf, resim, heykel gibi kültürel ve estetik değerlerin iletilmesinde kullanılır.

Mekanik ve Teknolojik Araçlar

Telefon, radyo, televizyon, internet gibi araçlar iletişim aracı olarak kaynak ve

alıcı arasında aktarımı sağlarlar.” (Gürüz ve Eğinli, 2011: 13-14).

Her iletişimde alıcının durumuna göre kanalın seçilmesi gerekir. Aynı zamanda kanalın mesajın bozulmadan alıcıya aktarılmasını sağlaması gerekir. İnsanın duyu organı olan kulağın rahatsızlığının düşünelim. Kulak duymadığı zaman istenildiği kadar iyi mesaj iletilsin sonuçta verimli bir iletişim gerçekleşmeyecektir.

Uzaktan erişime olanak veren internet üzerinden yapılan bir sunumda, kanal olarak ifade edilebilecek olan internetin zayıf olması yayını net ve kesintisiz aktaramaması iletişimi akamete uğratacaktır. Sonuçta kanalın iyi seçilmesi ve kesintisiz sağlıklı bir şekilde mesajların aktarılması iletişimin etkisini de artıracaktır. Kanal yönüyle sorun olduğu takdirde mesajlar alıcıya yeterince verimli ulaştırılmadığından, iletişim karşılıklı olarak sağlıklı bir şekilde yürütülemeyecektir. Bu nedenle kanalın sağlıklı ve düzgün işlemesi önemlidir.

1.3.5. Kod

“Bir kültürün ya da alt- kültürün üyelerine ortak olan bir anlam sistemidir. Simgeleri ve bunların hangi bağlamda nasıl kullanılacağını belirleyen kuralları ve uzlaşımları(gelenekleri) içerir. (Zıllıoğlu, 2014: 103). Kaynak tarafından gönderilen mesajların alıcı tarafından anlaşılabilmesi için kaynağın çeşitli ortak kabul gören işaretlerle ve simgelerle kodlanması gereklidir. “ Gönderici iletiyi, bir işaret sistemini kullanarak, işaretler halinde sunar, yani kodlama yapar.” (Güngör, 2011: 27). Diller de insanların anlaşmasını sağlayan ortak işaret ve sembolleri içeren kodlardır. “Sözlü, sözsüz tüm diller birer koddur” (Zıllıoğlu, 2014: 103; Kaya, 2019: 9). Diller sayesinde insanlar birbirlerini rahatlıkla anlarlar. Aynı zamanda Zıllıoğlu’na göre bir dili anlamak için o dildeki sözcükleri bilmek yeterli değildir. Simgelerin o dilde anlam yaratacak şekilde nasıl ilişkilendiklerini de bilmek gereklidir. (Zıllıoğlu, 2014: 103).

Trafikte ilerleyen bir şoför karşısına çıkan yol üzerindeki işaretler sayesinde yoldaki durumu ve kendisine verilen mesajları algılar ve ne yapması gerektiğini anlar. Bu işaretler de birer koddur. Bir futbol maçında hakemin cebinden kırmızı renkte bir kartı çıkartıp oyuncuya yöneltmesinin ne anlama geldiğini tüm futbol seyircileri,

oyuncuları ve çalıştırıcıları anlar. Özetle kod, iletişim ortamında herkes tarafından ortak anlamların ifade edilmesini sağlayan işaret ve simgeler olarak iletişimin bir diğer önemli unsurudur.

1.3.6. Kod Açma

“Kaynak tarafından gönderilen mesajın içeriğinin alınıp çözümlenmesi, anlamın anlaşılmasıdır.” (Kaya, 2019: 10). Bir diğer açıklamada ise “Hedef bu süreçte algıladığı iletileri çözümler ve zihninde anlamlı iletilere dönüştürür. Bu işlemden sonra yorumlama başlar.” denilmiştir. (Gökçe, 2013: 53). Kod açma alıcının sorumluluğunda gerçekleşen bir beceridir. Alıcının, kaynağın çeşitli kodlarla gönderdiği mesajı ve gönderildiği anlamda doğru bir şekilde kod açma işlemi yaparak anlaması gereklidir. Burada bazen alıcının kendi yorumları mesajla örtüşmemekte ve farklı anlam yüklemeleri ortaya çıkmaktadır. Alıcının kaynak ile ilgili bağı ve önceki düşünceleri mesajın geldiği şeklin dışında yorumlanarak yeni anlamlar yüklenmesine sebep olabilir. “Yorumlama, kod açılarak elde edilen ileti içeriğine, o andaki bütün ilişkiler ve koşullar çerçevesi içinde yeniden anlam verilmesini ifade eder.” (Gökçe, 2013: 53). Dolayısıyla alıcının kaynağı iyi bilmesi ve mesajların içeriğini kodları açarak doğru anlaması ve yorumlaması gereklidir. Kod açma konusunda bilgili olmak yazılı metinlerde alıcının okuma becerisine sözel iletişimde ise dinleme becerisine işaret eder (Cebeci, 2018: 196). İletişimde kod açma da mesajın doğru anlamlandırılmasında alıcıda bulunması gereken önemli bir özelliktir.

1.3.7. Geribildirim

İletişimde geribildirim, geri besleme, geri iletim, dönüt olarak da ifade edilmekte olup, İngilizcesi feedback kelimesi ile söylenmektedir. (Yatkın, 2003: 51; Güngör, 2011: 29; Mısırlı, 2013: 5). “Alıcının, kendisine gönderilen iletiyi algılaması sonucunda geliştirdiği tepkiyi göndericiye bir biçimde iletmesi edimine geri besleme denilmektedir.” (Güngör, 2011: 29). “İletişim sürecinde alıcıdan kaynağa yönelen tüm tepkilere geribildirim denir.” (Mısırlı, 2013: 3). İletişim sürecinin temel unsurlarından olan geribildirim alıcının, vermiş olduğu tepkileri ve geri dönüşleri ifade etmektedir. Bu

aşamada iletişimin ne derece etkili olduğu alıcının iletişimin amaçlarını ve ilk anda iletilen anlamları doğru anlayıp anlamadığı ortaya çıkmış olur. Bu verilen geribildirim sayesinde kaynak mesajlarında yeniden düzenlemeye gidebileceği ve mesajın daha anlaşılır hale getirmeye çalışabileceği gibi, herhangi bir değişiklik yapmadan da aynı düzeyde iletişime devam edebilir. İşte bu noktada alıcının tepkileri ve geribildirim bu süreci belirleyecek unsurdur. Bu yüzden iletişimde geribildirim çok önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim iletişimi yapan öğretmen öğrencisinden geribildirim almalıdır. Öğretmen konuları ne derece ve nasıl kavratılabildiğini öğrenciden alacağı geribildirimler ile öğrenebilecektir. Anlaşılmayan konuların yeniden ve hangi şekilde ele alınacağına tespiti öğrenci geribildirimleri ile olacaktır.

Geribildirimün diğerk bir önemi de alıcının görüşlerinin geribildirimler yoluyla alınması neticesinde alıcıya verilen önemin alıcıda oluşturacağı olumlu yaklaşımdır. Bu olumlu yaklaşım sayesinde iletişimin etkililiği daha da artabilecektir. Dikkate alınan alıcının mesaja olan ilgisi bu sayede artacaktır. Geribildirimler iletişim sürecinin kontrol mekanizması gibidir. İletişim sürecinde bu geribildirimler ile kaynak alıcı konumuna geçmekte ve mesajlarını tekrar düzenleyip yeniden göndermekte, alıcı ise geribildirimde bulunduğu anda kaynak konumuna geçmektedir. Kişilerarası iletişimde bu döngü sürekli olarak devam etmektedir. Geribildirimler sayesinde iletişim süreci iki yanlı ve karşılıklı etkileşimli bir sürece dönmektedir. Geri-bildirimler olumlu-olumsuz, kişi odaklı mesaj odaklı, anında-gecikmeli, kontrollü-kontrolsüz, destekleyici-eleştirel geri-bildirim şeklinde sıralanarak ifade edilmektedir (Küçük Vd., 2012: 12). Olumlu geribildirimler mesajın anlaşıldığını, olumsuz geribildirimler ise mesajla ilgili sorun olduğunu ve düzeltilmesi gereken bazı hususların olduğunu göstermektedir. Bazı geribildirimler kişiye merkeze alırken bazıları mesajı dikkate almaktadır. Geribildirim verirken bazılarında kontrollü bazılarında ise kontrolsüz geribildirimler yapılabilmektedir. İnsanların buldukları çevre ve ortama konuma göre bu düzenlenmektedir. Arkadaş ortamında daha çok kontrolsüz geribildirimler oluşurken bir yöneticide daha kontrollü geribildirimler oluşmaktadır. Destekleyici geribildirimler adından da anlaşılacağı gibi kaynağın mesajlarının değerli olduğunu ifade etmek üzere yapılmakta iken eleştirel

geribildirimler ise kaynak üzerinde değerlendirme yapılarak iletişimi üzerinde eleştiriler yapılmış olmaktadır. Geribildirimler kişilerarası iletişimde anında yapılabilirken farklı araçların kullanıldığı iletişimlerde çeşitli nedenlere bağlı olarak geribildirim zamanı uzayabilir geriye bırakılabilir. E posta yoluyla gönderilen bir mesaja anında geribildirim yapılamayabilir. Alıcı mesajı görmemiş olabilir, zaman ve mekân olarak cevap verme uygun olmadığından cevap verilememiş olabilir.

1.3.8. Gürültü

İletişim sürecini bozarak engelleyen ve iletilerin anlaşılmasına engel teşkil eden her türlü durum gürültü olarak ifade edilmektedir (Mısırlı , 2013: 7). “İletişim sürecinin herhangi bir evresinde devreye girerek sürecin gereği gibi işlemesini olumsuz yönde etkileyen herhangi bir istenmeyen etki, beklenmeyen değişken olarak tanımlarlar.” (Güngör, 2011: 30). Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere iletişim sürecini bozan her türlü etken ve durum gürültü olarak ifade edilebilir. Gürültü nedeniyle mesajlar sürekli olarak engellenmekte ve doğru iletişime engel olmaktadır. Bu nedenle gürültünün varlığı, kaynak ile alıcı arasındaki bağı bozacak bir olumsuz durumdur. Gürültünün oluşmasına etken olan bazı unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar; kaynak, alıcı ve kanaldan kaynaklanan nedenler olarak söylenebilir. İletişimi çeşitli nedenlerden dolayı bozan bu gürültünün şu şekilde sınıflandırılması yapılabilir

- a. Fiziksel gürültü kaynakları: İletişimi bozan sesler (araç sesi, konuşma sesleri, çocuk sesleri vb.) , teknik iletişim sürecinde oluşan cızırtı ve parazitler, yazıda silinme durumu, televizyonda görüntü netliğinin bozularak kayması gibi durumlardır.
- b. Nöro-fizyolojik gürültü kaynakları: İşitme, konuşma, görmede doğuştan veya sonradan oluşan kayıplar, açlık, yorgunluk vb durumlar.
- c. Psikolojik gürültü kaynakları: Şiddetli korku, sevinç, üzüntü, korku durumları, kişilerin ön yargıları, tutumları ve kanaatleri gibi durumlar.

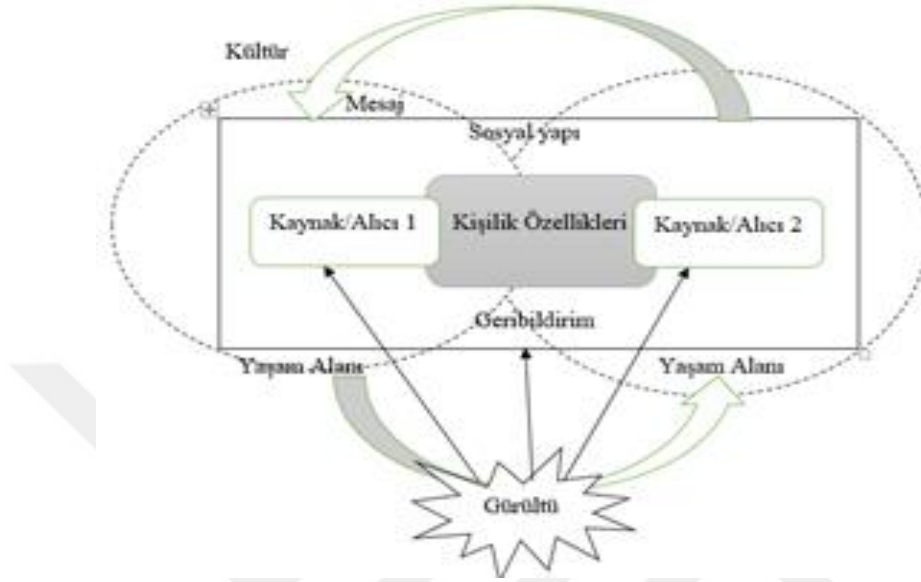
- d. Toplumsal-kültürel gürültü kaynakları: Kaynak ve alıcı arasındaki bilgi düzeyleri, kültürel farklılıklar, çevre ve yaşantılardan kaynaklı farklılık nedeniyle ortaya çıkan durumlar. (Gökçe, 2013: 55-56).

Sonuç olarak iletişim süreci karışık ve yoğun bir süreçtir. Sağlıklı ve nitelikli iletişim kurulabildiği ve sonuçlarının olumlu olabildiği kadar olumsuz sonuçların da ortaya çıkması olası bir durumdur. İletişimde çeşitli nedenlerden ortaya çıkan gürültünün iletişimi bozması söz konusu olabilmektedir. Bütün bunları göz önünde tutarak en sağlıklı ve doğru iletişimi oluşturmaya çalışmak gereklidir.

Özellikle öğretim süreçlerinde alıcı konumundaki öğrencinin kaynak olan öğretmenin desteği ve yetiştirme özellikleri ile iletişim sürecini en doğru şekilde yapmaları gereklidir. Din öğretiminde daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere dini mesajların doğru ve net bir şekilde anlaşılması için, bu konuda hassasiyet göstermek daha da önem arz etmektedir.

1.4. İletişim Sürecinin İşleyişi

Aşağıda belirtilen Şekil 1.1.'de etkileşimli iletişim süreci anlatılmaktadır. Buradaki iletişim süreci şu şekilde kısaca ifade edilebilir. Belli bir ortak kültürün mensubu olan kaynak ve alıcı kendilerine ait yaşamsal alanları içerisinde iletişim kurmaktadır. Kaynak iletişimi başlatarak kendine göre çeşitli işaret, sembolleri kodlayarak, bir kanal yoluyla mesajlarını karşısındaki alıcıya gönderir. Alıcı da kendisine gelen mesajları kod açma işlemine tabi tutarak kaynaktan gelen mesajı çözümler ve kendi psikolojik çevresine göre anlamlandırır ve yorumlar. Daha sonra kendisi bir mesaj oluşturarak karşı tarafa gönderir. Kaynak için geribildirim anlamına gelen bu mesaj ile alıcı kaynak, kaynak ise alıcı konumuna geçer. Bu mesajlar karşılıklı olarak devam ettiği sürece roller sürekli değişir ve böylece karşılıklı bir dönüşüm ve gelişim ile devam eder. Bu iletişim süreci etkileşimli ve aktif bir iletişim sürecini göstermektedir. (Kaya, 2019: 12). Aşağıda iletişim süreci ile ilgili şekil verilmiştir. (Aktaran: Kaya, 2019: 7).

Şekil 1.1. İletişim süreci

1.5. Eğitim Öğretim ve Din Eğitim Öğretiminde İletişim

İnsanın dünyaya geldiği andan itibaren yetişmesi, büyümesi ve toplumun kültürüne uygun olarak gelişmesi uzun zaman almaktadır. Biyolojik gelişim ve öğrenme insanda diğer canlılardan farklı olarak belirli bir süreç istemekte ve emek gerektirmektedir. İnsan sadece biyolojik yönden gelişmemekte aynı zaman toplumun kültürünü dünyaya geldiği çevre kanalıyla öğrenmektedir. Tabi bu arada zaman geçtikçe toplumun tüm değerlerini yavaş yavaş öğrenip uygulamaya geçirir. Bu arada istenen veya istenmedik davranış şekillerini de öğrenebilir. Bu süreç devam ettikçe insan toplumsal değerler, örfler ve geleneklerle yoğrulmuş hazır bir ortamda, insan çevresi de farklılaştıkça kendi kültürüne göre düşünüp davranmayı öğrenir ve toplumsallaşır. Bireyin bu sürecinde toplum ve kültür arasındaki süreçte bağ kurmasını sağlayan unsur iletişimdir. “Başka deyişle, öğrenme ile iletişim arasında kesin ve karşılıklı bir bağ vardır. Öğrenme sürecinde insan bir yanda iletişim ve onun yetkin biçimi olan dil becerisini kazanır ve geliştirir, öte yandan iletişim becerisi geliştikçe öğrenme süreci hızlanır, bilgi ve düşünce birikimi hem artar hem de kültüre göre biçimlenir.” (Zıllıoğlu, 2014: 55). Öğrenme ile iletişim arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. O yüzden eğitim

öğretim faaliyetlerinde iletişim olmazsa olmaz bir olgudur. “İletişimle ilgili bilgilerin ve kuralların öğretici için önemi, öğretim sürecinin de bir bilgi alışverişi, bilginin işlenmesi, değerlendirilmesi veya tepki görmesi ve cevaplandırılması olayı olmasındandır.” (Bilgin, 1998: 38)

İnsanların diğer insanlara kendilerinde var olan bilgileri aktarma çabaları neticesinde eğitim iletişimi meydana gelmiştir. İlk zamanlarda eğitim iletişimi bireylerin gayretleri ile yürütülmekte iken ilerleyen zamanlarda gelişmelere bağlı olarak bilimsel bir yapı şekline dönüşmüş ve sistematik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Şimşek, 2000: 1).

1.5.1. Eğitim İletişimi Tarihsel Süreç

Eğitimde iletişim ile ilgili süreç 1960 yılından sonra daha net ürünlerle ve gelişmelerle kendisini göstermeye başlamıştır. 1960 yılından önce daha çok öğretmen davranışları, görsel işitsel araç kullanımı ile sınırlı olarak görülmüştür. Diğer bilim dallarının desteğiyle 1960 sonrası daha geniş ve sistematik yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. 1900-1910 yılları arasında resimli kitaplar ile iletişim kendisini göstermiştir. 1910 yılında eğitici filmler ortaya çıkmıştır. Radyo teknolojisi 1920’li yıllarda halk eğitimi için ve uzaktan eğitim için kullanılmıştır. 1930’lu yıllarda ses kasetleri eğitim iletişimi amaçlı kullanılmıştır. Bu yıllarda devreye ders kitapları girmiş ve eğitim iletişimi kitaplar ile desteklenmiştir. 1960’lı yıllarda ise eğitici filmler devreye girmiş ve çok sayıda film makineleri eğitimde kullanılmıştır. Televizyonun ortaya çıkması ile 1950’li yıllarda eğitim alanında etkin kullanılmaya başlanmıştır. Ancak eğitim iletişimi esaslarına dikkat edilmeden hazırlanan televizyon yayınları nedeniyle bu süreç olumsuz olarak tamamlanmıştır. 1960’lı yıllarda programlı öğretim süreçleri gerçekleşmiş ve psikolojinin kendisini hissettirmesi ile bireysel öğrenme etkin olmuştur. Bu dönemde sistemler yaklaşımı da eğitim iletişimi alanında kendisini göstermiştir. Bilgisayar 1970’li yıllarda devreye girmiş ve eğitsel içerikli bilgisayar programları ortaya çıkmıştır. 1980’lerde ise etkileşimli video çalışmaları ile yeni bir teknoloji kullanılmaya başlanmıştır. 1990’lı yıllarda CD-ROM teknolojisi ile saklanabilir sonrasında silinebilir

ve düzenlenebilir olması nedeniyle eğitim teknolojisi alanında yaygınlaşmıştır. Bu yıllardan itibaren internet teknolojisi ile süreç daha da geliştirilmiş oldu. (Şimşek, 2000: 1-9). Günümüzde bu teknoloji okullarda bilgisayarlar, sonrasında akıllı tahtalar ile daha da ileri düzeye taşınmıştır. Uzaktan canlı yapılan eğitim yayınları ve toplantılar ile eğitim alanında yüksek düzeyde katılımlar sağlanmıştır. Uzaktan yapılan video ve canlı eğitimler sonrası diploma ve sertifika vermeye başlayan birçok eğitim kurumu bu alanda ciddi gelişmeler sağlamışlardır. Artık eğitim alanında geliştirilen birçok programla öğrenci takipleri, akademik planlar gerçekleştirilmekte sanal zekâ adı verilen uygulamalar gündeme gelmektedir.

Eğitim iletişimi ile iletişim sürecinin öğeleri birbirleri ile değerlendirildiğinde karşılıklı olarak örtüşmekte ve tam bir uyum içinde olmaktadır. “Şüphesiz öğretimsel iletişimin bileşenleri diğer iletişim türleriyle aynıdır. Bununla birlikte, öğretim bağlamı bu tür bir iletişimi bir şekilde benzersiz kılmaktadır.” (Cooper, 1981: 12). İletişimde var olan tüm modellerin temel olarak ele aldığı öğelerden kaynak, mesaj, kanal, alıcı, kodlama, geribildirim, kod açma eğitim iletişimi ile karşılıklı olarak değerlendirilebilmektedir. Eğitim iletişimine uyarlanan duruma göre kaynak öğretmen, alıcı öğrenci, mesaj öğretilen konular, kanal öğretme amacıyla kullanılan teknik donanımlardır. Kodlama, eğitim öğretim yöntem ve usullerini ifade ederken kod açma, öğrencinin öğrenme şekilleri olarak ifade edilebilir. Geribildirim ise eğitim iletişiminde çeşitli şekillerde yapılan değerlendirme sürecini ifade etmektedir. (Şimşek, 2000: 21). Okulda öğrencilere öğretim programları vasıtasıyla bazı davranışların kazandırılması hedeflenmektedir. Aynı zamanda iletişimde de alıcıda davranış değişikliği meydana getirmek için fikir, bilgi, tutum, duygu, haber ve beceri vb. mesajlar gönderilmekte ve belli bir amaç güdülmektedir. “Öyleyse, öğrenme, iletişim işlemleri sonucunda bireyde kalıcı izli davranış değişikliğinin oluşması anlamına gelmektedir. Bu nedenle öğrenmenin iyi bir iletişim ürünü olduğu söylenebilir. Yeni öğrenmeler yeni bilgi ve beceriler edinmeyle olacağından iletişim gerçekleşmedikçe öğrenme de gerçekleşmeyecektir.” (Ergin ve Birol, 2005: 30). Bu nedenle eğitim ile iletişim

birbirinden ayrılmaz bir yapıdadır denilebilir. İletişim olmadan eğitim öğretim faaliyetleri yürütülemez durumdadır.

1.5.2. Eğitim İletişiminde Kaynak (Öğretmen)

Eğitim toplumsal bir yapı olarak değerlendirilebilir. Bu yapının temel elemanları arasında öğrenci, öğretmen, yöneticiler, eğitim programı, eğitim alanındaki uzmanlar, eğitim teknik unsurları, fiziki imkanlar ve maddi kaynaklar sayılabilir. Bu elemanlar içinde en önemlisi öğretmen olarak nitelendirilebilir. Öğretmenin niteliği ise eğitim ve öğretimin kalitesi ile doğru orantılıdır (Şişman, 2000: 1). Öğretmenlik mesleği her zaman kolay olmayan bir meslektir. Öğretmen toplumun gelecekteki yapısını oluşturan temel öge olarak önemli sorumluluklar ve görevler yüklenmek zorundadır (Kıncal, 2005: 25). Öğretmenlik mesleği eğitim sistemi içerisinde en temel faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğretmenlerin olmadığı bir eğitim sisteminden bahsetmek mümkün değildir. Bu yüzden öğretmenin varlığı kadar mesleki niteliklere sahip olması da çok önemlidir. Üst düzey eğitim sistemi olmayan ve nitelikli öğretmenleri olmayan toplumda mükemmellik de olamaz. Eğitimde fiziksel imkânlar artırılabilir, ders programları, müfredatlar yenilenebilir, okul saatleri artırılabilir ancak nitelikli öğretmen olmadan yapılan bu değişiklikler istenilen etkiyi oluşturamaz (Yalın ve Özdemir, 1998: 11). Öğretmenin niteliği ve kalitesi ne kadar yüksek ise eğitimin niteliği ve kalitesi de aynı oranda yüksektir. Eğitim ve öğretmen her ikisi birbirine bağlıdır (Celep vd., 2004: 25). Öğretmenlik mesleği diğer mesleklerde farklılıklar da göstermektedir. Yaşadığımız çağda öğretmenlik mesleği özel alan uzmanlığı ve becerisini gerekli kılan bir meslek olarak kabul edilmektedir. Her ülkede öğretmenliğin konumu ve saygınlığı kültür yapısına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Ancak genel olarak öğretmenlik insanın eğitildiği ve insanla ilgili bir meslek olması yönüyle kazanç elde edilen bir meslek olarak görülme yerine kutsal kabul edilen bir meslek kabul edilmektedir (Celep vd., 2004: 25). Görüldüğü üzere eğitim sistemi içerisinde öğretmensiz eğitim olamayacağı gibi ve niteliklerinin değerlendirilmediği bir yapı da ciddi sorunlar olacaktır. Gelecekte yetişmiş insan gücünün niteliği öğretmen niteliklerini dikkatli takip etmeyi zorunlu

kılmaktadır. Öğretmenin nitelikleri eğitim sistemi içerisinde özenle ilgilenilmesi gereken bir durumdur.

Kutsal bir meslek olarak algılanması da öğretmenlik mesleğini diğer mesleklerden ayıran en önemli özelliktir. Eğitim öğretim faaliyetlerinde bu kadar önemli bir işlevi olan öğretmen şu şekilde tanımlanmaktadır. “Eğitim kurumları veya birimlerinde; çocukların, gençlerin ya da yetişkinlerin istenilen öğrenme yaşantılarını kazanmalarına kılavuzluk etmek ve yön vermekle görevli kişilere "öğretmen" denilmektedir. Daha kısa tanımıyla öğretmen, planlı eğitim hizmeti sunan kişidir.” (Ergun vd., 1999: 61). Öcal’ın tanımına göre ise “öğretmen, belli bir mesleki formasyona sahip, fertleri ve toplumu belli gayeler doğrultusunda planlı, programlı, metodlu ve şuurlu bir şekilde yetiştirmeye ve yönlendirmeye çalışan bir meslek elemanı ve sanatkârdır. Öğretmenin yaptığı işin adı ise; öğretmenliktir.” (Öcal, 1991: 33). Tanımlardan anlaşıldığı üzere öğretmen belli bir formasyona sahip olmalı, programlı, planlı olarak öğrencilerin yaşantılarında iz bırakmak ve onları yetiştirmek üzere çalışmalı ve bu işini öğretmenlik mesleğinin gerekleri içinde yapmalıdır. Öğretmenlik mesleği tarihsel süreçte de insanoğlunun varlığı ile birlikte kendisini göstermiştir. Peygamberler, filozoflar, devlet adamları öğretmenliği övmüşler ve kendileri de duruma göre öğretmenlik yapmışlardır. Öğretmen mesleği gereği sadece okulda öğrencilere belli bir program dâhilinde eğitim öğretim yapmakla kalmaz aynı zamanda öğrencileri ile okul dışında da aynı faaliyetlere devam eder. İşini eve taşıyan nadir meslek guruplarından birisi olan öğretmenlik okul dışında da sürekli devam eden bir özelliğe sahiptir. Sınıf denildiğinde de eğitim, öğretim faaliyetlerinin gerçekleştiği bir yaşam alanı anlaşılmaktadır (Aydın, 2017: 2). Eğitim öğretim faaliyetleri öğrencinin gelişimi, belirli bir takvim dâhilinde sınıfta gerçekleşmektedir. Sınıf öğrencilerin öğrenmelerinin gerçekleştiği öğretmenle birlikte zaman geçirdikleri ortak bir yaşam alanı olarak doğru yönetilmesi gereken bir alandır. Öğretmen sınıf içerisindeki yaşam alanının belli amaçlar doğrultusunda düzenlenmesinden öncelikle sorumlu olan kişidir. Başka ifade ile eğitim öğretim ortamının hazırlanması, amaçlara göre yaşantıların düzenlenmesi ve süreçlerin takibinden öğretmen sorumludur (Aydın, 2017: 2). “Öğretmenin öğrencilerle iletişim

kurma şekli onun kişiliğinin ve profesyonelliğinin ayırt edici bir özelliğidir. Bu, öğretmenin öğretim biçiminin öğrencilerin tanıyabileceği, görünür bir kanıttır. Öğretmen öğretim hedeflerini aslında iletişim yoluyla fark eder. Sonuç olarak, iletişimin yönü aslında öğretimin niteliğini belirler.” (Bayrak, 2004: 264).

Din öğretimi sürecinde de iletişimi yürüten öğretmenin nitelikleri önemlidir ve süreci etkiler. Din eğitimi veren kişiler, özellikle yaptıkları bu manevi mesleğin gereği hem de dini bilgileri aktaran samimi dindarlar olarak, iletişim konusunda dikkatli değerlendirmelerde bulunmalı ve bu konuda derinlemesine çalışmalıdırlar. (Öncü ve Taşkın, 2020: 648). “Dini iletişim sürecinin başarısı öncelikle kaynağın potansiyeline ve bu süreçte ortaya koyduğu performansa, bir başka ifade ile iletişim becerilerini doğrudan etkileyecek olan tutum ve davranışlarına, bilgi ve deneyimlerine bağlıdır.” (Koç, 2011: 52). Din öğretimi yapan öğretmenleri gerek ders içi gerekse ders dışında öğrencilerle kurdukları iletişim öğrencilerin öğrenme düzeylerin doğrudan etkilemektedir. (Taşkın, 2018: 2554). İletişim dilinde öğrencisi ile verimli ve etkili bir iletişim oluşturamayan öğretmenin, öğrenci başarısında katkısı azalır (Başar, 2004: 80).

Eğitim iletişimde süreci ilk başlatan kaynak olan öğretmenin, iletişim bakımından kendisinde bulunması gereken nitelikleri bu bölümde öncelikle ele alınacaktır. Sonra öğretmenlik mesleği bakımından öğretmenlerde bulunması gereken nitelikler incelenecektir. Araştırmada iletişim süreci açısından din öğretiminde görev yapan öğretmenin niteliklerini tespit ederek bu konuda öğrencilerin görüşleri ile değerlendirme yapılacak ve bir ölçek geliştirilecektir.

Eğitim iletişim bakımından öğretmenlerde bulunması gereken nitelikler şu şekilde sıralanabilir.

1.5.2.1. Eğitsel Yeterlikler

Her mesleğin kendine özgü yeterlikleri mevcut olup, mesleğin özelliklerini üzerinde taşımayan kişilerin o mesleği yeterli ve iyi düzeyde yapamayacağı bilinmektedir. Hukuk kurallarını bilmeyen avukat, dış ile ilgili bilgileri olmayan dışçı, ekmek yapımının bilmeyen fırıncı olmayacağı gibi öğretmenlik mesleğinin de yeterlik

alanlarının bilmeyen kişilerden öğretmen olmaz. Öğretmenin eğitsel yeterlikleri şu şekilde sıralanmaktadır.

1.5.2.1.1. Genel Kültür

Tüm alanlardaki öğretmenlerin en temel görevi öğrencilerin sosyalleşmelerini sağlamak ve onlara ülkelerinin kültürlerini aktarmaktır. Bu temel görevi yürütürken öğretmenler içinde buldukları toplumun genel ve yerel bazda sosyal ve kültürel yapısını iyi bilmeleri gereklidir (Ergun vd., 1999: 83). Öğretmenlik mesleği geniş bir genel kültür bilgisine sahip olmayı gerekli kılmaktadır. Çünkü genel kültür konuların etraflica değerlendirilmesine imkan sağlar ve farklı kavramlar ve olgular arasındaki ilişkilerin kurulmasına yardım eder. Bunun sonucunda öğretmen öğrencilere konuları aktarırken ilinti ve bağlantıları da aktararak konuların daha iyi anlaşılmasını sağlar Bu da kaynak olarak öğrencilerin öğretmenlerine güvenini (Şimşek, 2000: 50). “Genel kültürle ilgili bilgi ve beceriler, tarih, coğrafya, yurttaşlık, Türkçe, matematik bilgisi, bilim ve teknoloji, doğal ve kültürel varlıkları koruma, sivil savunma vb. konu alanlarını kapsar.” (Şahin vd., 2003: 305). Öğretmenin bilmesi gereken genel kültür, öğrencilerin hem derslerini kavrayabilme, konuları kısır döngüden kurtararak aktarma ve aynı zamanda öğrencilerin sosyal yönden, kültürel yönden gelişimlerine katkı sağlayacaktır. “Öğretmen, öğrenciye çevresinde olan değişimleri karşılayabilecek nitelikte yeni davranışlar kazandırmak ile yükümlüdür. Bu da öğretmenin toplum yapısını, kültür değerlerini çevresinde olup bitenleri bilmesini gerektirmektedir.” (Celep vd., 2004: 27). Öğretmen için sadece kendi alanına sahip olması yeterli değildir. Genel olarak insan, toplum ve dünya sorunları anlayıp bilen ve çözüm üretmeye çalışan bir öğretmen yapısı kendisinden beklenen bir durumdur (Şişman, 2000: 12).

Genel kültür öğretmenin daha çok üniversitede almış olduğu eğitimler esnasında alınması ve hizmet öncesinde tamamlanması gerekmektedir. “Alan bilgisi yanında genel kültür bilgisi de son derece önemlidir. Öğretmenlerin yüzlerce öğrenci ile muhatap oldukları, onların alanı dışından da soruların cevabı cevaplamak durumunda kaldıkları düşünüldüğünde genel kültür bilgisine sahip olmanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

İletişim, sosyoloji, psikoloji vb. birçok alanda özellikle öğretmen yetiştirme programlarında aday öğretmenlerin bu dersleri alması genel kültür bilgisi açısından son derece önemlidir.” (Zengin, 2013: 3). Genel kültürü iyi olan öğretmenler öğrencilerin yaşantılarını daha yakından tanıyabilecek ve onların bakış açılarına sahip olarak empati kurmayı başaracaktır. Derslerinde vereceği geniş bakış açısını içeren farklı alanlardan örnekler sayesinde öğrencinin dersini daha iyi kavramasına neden olacaktır. Genel kültürü zayıf olan öğretmenler ise konuyu açıklamada sık kalabilecek, kendisine yöneltilen farklı soru tarzlarında zorlanabilecektir. Genel kültür sayesinde öğretmen bir konuyu anlatırken farklı disiplinler arasında bağ kurarak etraflı bir şekilde konuların anlaşılmasına katkı sunabilecektir.

Bugün artık bir dersin öğretimi sadece kendi alanı ile sınırlı olmayıp farklı disiplinlerden destek almayı gerekli kılmaktadır. Öğretmen Türkçeyi iyi bilmek zorundadır ve etkili bir şekilde kullanılmalıdır. Aynı zamanda bir başka yabancı dilde de temel ilişkiler kurabilecek seviyede bilgi ve beceri sahibi olmalıdır (Ergun vd., 1999: 83). Türkçeyi iyi bilmek anlaşılır olmak açısından önemlidir. Bir yabancı ülkede dilini bilmediğiniz insanlarla nasıl zor anlaşma sağlandığı bilinen bir gerçektir. Öğretmenin de dilinin inceliklerine vakıf olması ve kelimelerin gücünü kullanması önemli bir meziyettir. Genel kültürü iyi olan öğretmenler, öğrencilerin günlük hayatla ilgili olarak getirdikleri herhangi bir alana ait problemlerin çözümünde katkı sağlar ve değişik bakış açıları ortaya koyabilirler. Aynı zamanda farklı derslerin öğretmenleri ile okul içerisinde disiplinler arası bağ kurma amacıyla iletişim kurarak olumlu okul ikliminin oluşmasına vesile olurlar. Özetlenecek olursa bir öğretmende genel kültürün olması önemli ve gerekli bir özelliktir. Özellikle de din öğretimi yapan öğretmenin öğrenciler tarafından benimsenip kabul görmesi açısından olmazsa olmaz bir özelliktir. Ayrıca popüler kültür içerisinde öğrencilerin bazen yanlışlara düşmelerini önleyebilecek şekilde güncel konuları da bilmek din öğretmeni açısından gerekli bir husustur.

1.5.2.1.2. Alan Bilgisi

Kaynak ileteceği mesaj konusunda bilgili olmalıdır. Mesaj konusundaki bilgisi ne kadar yüksek olursa kodlama ve gönderme konusundaki bilgisi de aynı oranda yüksek olacaktır (Yatkın, 2003: 100). Genel iletişim süreçlerinde kaynağın bilgili olmadığı bir konuda mesajı verimli gönderemeyeceği alıcı için gerekli kodlamaları yapamayacağı ortadadır. Eğitim iletişimde de özellikle alan bilgisi olmadan etkili iletişim kurulması mümkün değildir. “Herhangi bir alan ve konuda bilgilendirme yapacak olan kişilerin ilk olarak o alan ve konuda detaylı bir bilgiye sahip olması gerekir. Bu nedenle öğretmenlik mesleğinin formasyonunun büyük bölümünü alan bilgisi oluşturur. (Şimşek, 2000: 51). Çünkü öğrenciler, herhangi bir konuda öğretmenlerini bilgili ve yeterli olarak düşündüklerinde, genellikle öğretmenlerinin anlattıklarını kabul etmeye hazır bulunmaktadır. Öğretmen, alanında kendisini devamlı olarak yenileyip geliştirdiğinde de, öğrenciler tarafından daha güvenilir bir kaynak durumuna gelecektir (Ergin ve Birol, 2005: 49). Alanda uzman olmak öğretmen açısından eğitim öğretimde kendine özgüven ve öğrenciye karşı da güven oluşturur. Bir alanın öğretmeni kendi konularının ayrıntılarına da vakıf olmalıdır. Böylece öğrencinin eğitim sürecinde karşılaşılabileceği problemlere yanıt verebilecek ve öğrencinin ilgisini kendi üzerine çekecektir. Öğretmenin alıcı olan öğrenciden gelen soruları sürekli olarak geçiştirmeye çalışması, net cevaplar verememesi, öğrencide tedirginliğe yol açar. Bunun sonucunda öğretmenle ilgili şüpheler oluşturur. Bu da öğretmenin mesleği ile ilgili itibar kaybetmesine ve güven vermemesine sebep olabilir. “Öğretmenin öğretimini sürdüreceği ders alanı hakkında alan bilgisinin olması zorunluluktur. Örneğin kimya öğretmenin konuya ilişkin alan bilgisine sahip olması, o alanda yetişmiş olması gerekmektedir. Alan bilgisi yeterlik oranı %62,5’dir.” (Celep vd., 2004: 28).

Öğretmenin alan bilgisinin her şeye cevap verebilecek şekilde tam olması mümkün değildir. Bilgiler sürekli gelişmekte ve değişimler, ilerlemeler olmaktadır. Öğretmenin aynı zamanda alanı ile ilgili güncel bilgileri de sürekli takip etmesi gerekir. Öğretmenin her şeye cevap vereceğim derken yanlış düşme ihtimali de göz önünde

bulundurması gerekir. Bu yüzden bilmediği konularda öğrenciye bilmiyorum demesi uygun bir tutum olacaktır. Bilmediğini inceleyip sonrasında detaylıca cevap vermesi daha doğru olacaktır. Çünkü ilkinde vereceği yanlış cevap kısa sürede ortaya çıkacaktır. Öğrenciler tatmin olmadıkları konuları farklı kaynaklardan araştırarak ve bu durumda öğretmene olan güven sarsılacaktır.

Öğretmenin alan bilgisinin iyi olmasının yan sıra kendisinin o dersi öğrencilere nasıl öğreteceğini de iyi bilmesi gereklidir. “Öğretmenin bir alanı ya da konuyu çok iyi bilmesi, öğretimin ön koşulu olmasına karşılık başarılı bir öğretim işi için yeterli değildir. Öğretmen, bildiğini nasıl öğretebileceğini de bilmelidir. Bir öğretmenin, bir alanda uzmanlık bilgisine sahip olması yanında aynı zamanda öğretmenlik mesleği ile ilgili bazı bilgi ve becerilere de gereksinimi vardır.” (Şişman, 2000: 10). “Etkili öğretmenlerin en önemli özelliklerinden biri de öğretmeye çalıştığı konu alanına hakim olmasıdır. Etkili öğretmenlerin konularını çok iyi bildiklerini varsayabiliriz. Ancak, konu alanı bilgisi önemli olmakla birlikte etkili öğretim açısından yeterli değildir. Konu alanı bilgisinden daha da önemli olan, öğretmenin konu alanı bilgisini öğretme becerisi (pedagojik formasyon) ve bunu öğrenciler hakkındaki bilgisi ile birleştirebilmesidir.” (Yalın ve Özdemir, 1998: 115). Bu noktada öğretmenin görev öncesi, üniversitede alacağı öğretmenlik meslek bilgilerinin de yeterli düzeyde olması gerekir. Öğretmen, alan bilgisini, meslek bilgileri ile desteklemesi neticesinde, öğretim faaliyetlerinde iyi bir düzeye çıkması söz konusu olacaktır.

Özellikle din öğretimi yapan öğretmenlerin alan bilgisinin çok iyi olması gereklidir. Toplumda din konusunda bilgili ya da bilgisiz birçok kişinin konuştuğu bilinen bir durumdur. Kuran-ı Kerim Hz. Peygamberin sünneti, fıkıh, tefsir ve akaid kitaplarında yer alan dini bilgilerin rasgele aktarılması mümkün değildir. Bu konuda konuşacak ve eğitim yapacak kişilerin ve öğretmenlerin uzmanlık derecesinde konulara vakıf olması bir gereklilik ve zorunluluktur. Dini iletişimde dinleyiciler açısından kaynağın alanında uzman olması, yetkinliği ve otorite olması önemlidir. Genellikle insanlar, karşılarında konuşma yapan kişilerin anlattıkları konularda uzman ve yetkin olup olmadıklarını bilme ve sözlerine itibar edip etmeme konusunda tavır belirleme

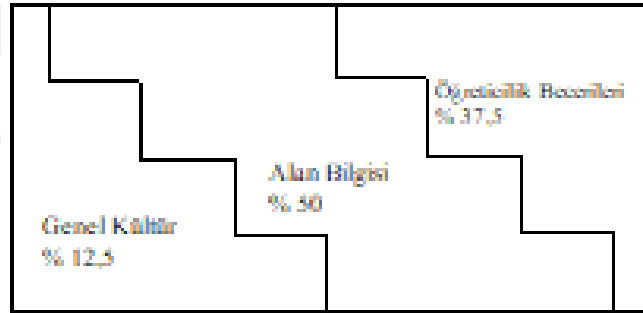
ihtiyacı hissederler (Cebeci, 2003: 171-172). Dini iletişimde uzmanlık denince öğretmenin alan bilgisine, pedagojik formasyona, genel kültür bilgisine sahip olması akla gelmektedir (Koç, 2011: 62). Din öğretimi yapan öğretmenlerin, özellikle dini bilgileri sunarken, öğrenciler tarafından bilgilerinin eksik olarak görülüp sorgulanmaması ve güvensizlik oluşturmaması gereklidir. Çünkü öğretmenin vereceği yanlış bilgiler öğrencinin kafasında soru işaretlerinin oluşmasının yanında dine karşı bakışlarında da olumsuz fikirler meydana gelmesine neden olabilir. Bu da öğrencinin o anki ve gelecekteki dini hayatında negatif etkiler bırakabilir. Ayrıca şu da unutulmayacak önemli bir husustur. Uzman denilen kişiler kendi alanlarında anlattıkları konularda insanları fazlaca ikna etme gücüne haizdirler (Kaya, 1998: 80). Din öğretiminde uzmanlık, pratik cevap verebilme ve özgüveni sağladığı için öğrenci gözünde öğretmenin ikna edebilirliğini etkileyecek ve öğrencinin ilgisini öğretmenine yöneltebilecektir.

1.5.2.1.3. Öğreticilik Becerileri

Yukarıdaki bölümde de kısmen aktarıldığı gibi alan bilgisini çok iyi bilmek öğretmenlik mesleği açısından yeterli değildir. Öğretmen alanında ne kadar bilgili ve uzman olursa olsun bu bilgilerini öğrencilerine uygun ve doğru bir şekilde aktaramaz ise mesleğinde başarılı olamaz (Özyurt, 1999: 22). Öğretmen öğrencilerine nasıl bir öğretim yapması gerektiğini çok iyi bilmelidir. Öğretmenin temel işlevi öğrenciye konularını en uygun şekilde sunmasıdır. Bir konuyu anlatmaktan ziyade öğrencinin anlayacağı şekilde sunulması gereklidir. Bunun için de öğreticilik becerileri dikkatli bir şekilde uygulanması gereklidir. Öğretmen kuru bilgi aktaran kişi olmamalıdır.

Bu nedenle öğreticilik becerileri öğretmene gerekli olan özellikleri barındırır. “Hedef kitlenin öğrenme gereksinimleri, konunun özellikleri, eğitim yapılacak yerin düzeni, teknolojik olanaklar, öğretim için ayrılan süre, var olan bütçe, kullanılacak yöntemler, beden dili, sınıf yönetimi, disiplin değerlendirme sistemleri, bilginin gerçek kullanım alanları ve beklenmeyen durumlarla baş edebilme gibi değişkenlerin tümü, etkili öğretim becerilerinin seçimini ya da kullanımını etkilemektedir.” (Şimşek, 2000:

53). Burada bahsedilen öğretim süreçlerinde karşılaşılabilecek bu tür durumlar için öğretmen hazır olmalıdır. Öğreticilik becerileri bu aşamalarda kendisini gösterecektir. Her zaman işler iyi ilerlemeyebilir. Öğrenciler bazen öğretmen açısından zorlayıcı olabilmektedir. Bunların aşılabilmesi ve doğru bir şekilde yönetilebilmesi öğreticilik becerilerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Öğretmen çeşitli yöntem ve tekniklere haiz öğrencilerin ihtiyaç ve isteklerini gözeterek öğretim sürecini yürütmelidir. Öğretmen sınıf içinde öğretim faaliyetlerini öğrencilerin anlayacağı şekilde destekleyecek hazırlıkları yapması gereklidir. Derse motivasyonu sağlayacak, öğrencilerin öğrenmesini kolaylaştıracak ve dikkatlerini toplayacak öğreticilik becerilerini geliştirmesi gereklidir. Bu da öğrenme ve derse olan katılımın başarılı ilerlemesine neden olabilecektir.

Şekil 1. 2. Eğitsel yeterlikler oranı

Yukarıdaki şekil 1.2.'de eğitimcinin sahip olması gereken eğitsel yeterlikleri oranlama ile gösterilmiştir. (Şimşek, 2000: 54). “Paralel model adı verilen bu anlayışa göre, eğitimci formasyonunun % 12.5’ini genel kültür, %50 sini alan bilgisi ve %37.5’ini öğreticilik becerileri oluşturmaktadır.” (Şimşek, 2000: 54).

Öğreticilik becerileri içinde öncelikle sürecin iyi planlanması gereklidir. Merkeze öğrencinin alınacağı bir eğitim planı oluşturulmalıdır. “ Planlamada öğretmen “ne” öğreteceğinin yanında “nasıl” ve “niçin” öğreteceği sorularına cevap aramalıdır.” (Ergun vd., 1999: 84). Bu planlama yapılırken zaman kavramı dikkate alınmalıdır. Dersin zamanında yapılması için ders giriş ve çıkışlarının zamanında yapılması gerekmektedir. Dersine sürekli geç giren bir öğretmen öğrencilerin zamanını boşa harcıyor demektir.

Öğrenci açısından sürekli derse geç katılan öğretmenin başarılı olması mümkün olmayıp güvensizlik oluşturur. Öğrenci bu tutuma iyi gözle bakmaz ve bu tutumdan rahatsız olur. Öğretmenin anlatacağı konuyu derste iyi bir planlama ve zamanlama içerisinde tamamlaması beklenir. Yarım bırakılan ve tekrar değerlendirilmeyen konularda öğrenme eksik kalacaktır. Bu da öğrencinin hoşlanacağı bir durum değildir. Dersin kazanımlarının yeteri zaman içerisinde tamamlanması beklenen bir davranıştır.

Öğretmen aynı zamanda tek bir metotla ders işlememelidir. Alanında yararlanabileceği tüm yöntem ve teknikleri, araçları kullanarak dersin ve konunun en iyi şekilde kavranabilmesini sağlamalıdır. Tek düze bir anlatımla öğretmen başarılı olamayacak ve istenen verimi alamayacaktır. Çünkü öğrenci insan psikolojisi gereği zaman zaman dersten kopabilmekte ve ilgisini başka noktalara çevirebilmektedir. Bunu iyi gözlemleyen öğretmen farklı yöntemlerle dikkatleri tekrar konuya çekebilecektir.

Her öğrencinin öğrenme süresi ve modeli farklılık gösterebilmektedir. Sınıf içerisinde bazen olumsuz durumlar da ortaya çıkabilmektedir. Bu tür durumlarda öğretmen tüm ilgisini öğrenciye yönelterek öğreticilik becerileri sayesinde bunları aşmanın bir yolunu bulmalıdır. Bütün bu bahsedilenler din öğretmeninde de bulunması gereken özelliklerdir. “Dini iletişimde kaynak sorumluluğu üstlenenler; gelişim psikolojisi, öğrenme psikolojisi, sosyal psikoloji, eğitim sosyolojisi, öğretim yöntem ve teknikleri, ölçme-değerlendirme, rehberlik ve dini danışmanlık, etkili iletişim teknikleri, eğitim ve bilişim teknolojileri vb. konularda belli düzeyde bilgi ve beceriye sahip olmalıdır.” (Koç, 2011: 66). Ayrıca öğretmen yerine göre şu farklı yöntemleri kullanma becerisine sahip olmalıdır. Anlatım, soru-cevap, gösteri, rol oynama, tartışma (münazara, vızıltı gurupları, beyin fırtınası, forum, seminer) problem çözme, örnek olay yöntemleri vb. Bu farklı yöntemler sayesinde öğretim çeşitlendirilerek farklı tarzlarda öğrencinin dikkatini çekecek şekilde sunulabilecektir. Kısacası din öğretmenin öğreticilik becerilerine sahip bir yapıda olması önemli ve gereklidir. (Aydın, 2017: 40-54).

1.5.2.2. Kişilik Özellikleri

Kişilik özellikleri her alanda dikkate edilmesi gereken bir durumdur. Ancak öğretmenlik mesleğinde etki ettiğiniz ve iletişim halinde bulunduğunuz kitle sürekli gelişim ihtiyacı hisseden ve rehberliğe muhtaç olan öğrencilerdir. Kaynak konumundaki öğretmen alıcı durumundaki öğrenciye yaptığı eğitim sürecinde, kişilik özellikleri ile de birçok mesajlar verir. Bu nedenle kişilik özellikleri ile de iletişim yapan ve öğrencide bir takım değişimlere yol açan öğretmenlerin bu husus dikkatle takip etmeleri gerekmektedir. “Kişilik, bireylerin düşünce, duygu ve davranış gibi psikolojik tepkilerindeki ve farklılıkları belirleyen sadece yaşanan an, içinde bulunulan biyolojik durum veya sosyal ortam ile açıklanamayan biçimde süreklilik gösteren özellikler ve eğilimler olarak tanımlanabilir.” (Taymur ve Türkçapar, 2012: 155). İnsanın gerek doğuştan getirdiği gerekse sonradan sosyo-kültürel çevresinden elde ettiği bir takım kişilik özellikleri iletişim sürecinde önemli bir faktördür. Kişilik özellikleri iletişimin yönünü de etkilemektedir. “ İletişim başarısını sağlayan etkenlerin başında kaynak rolündeki kişinin özelliklerini geldiğine dair iletişim uzmanları ortak kanaate sahiptirler. Kaynağın sahip olduğu özellikler, hangi maksatla olursa olsun onun kurduğu bütün iletişimlerinin yönünü ve niteliğini tayin ettiği gibi ne tür sonuçların ortaya çıkacağını da belirlemektedir.” (Cebeci, 2018: 165-166). “ Kaynağın kişilik yapısı ve kişiliğinin önemli bir ögesi olarak tutumları, iletişim sürecini etkileyen önemli bir faktör olarak ayrı bir önem taşımaktadır.” (Certel, 2008: 130). Genel kültür, alan bilgisi ve öğreticilik becerileri yeterliklerin yanında öğretmenin kişilik özelliklerinin de eğitsel iletişimde önemli yeri vardır. İlk üç özelliği uygularken kişilik özelliklerinin bunlara etkisi bulunmaktadır. “Bu özelliklerin varlığı, eğitimcinin kendi kişiliğinin bir iletişim engeli olarak ortaya çıkmasını önler ve sürecin başarısına katkıda bulunur. Eğitimsel rolüyle kişilik özellikleri uyuşmadığı zaman, uygulamada çok sık çatışmalar yaşanmaktadır.” (Şimşek, 2000: 54-55).

Öğretmenin bu kişilik özellikleri öğrenci tarafından nasıl algılanırsa iletişimin seyri de ona göre ilerlemektedir denilebilir. Bu yüzden öğretmenlik mesleğinde olan kişilerin ve özellikle din öğretmenlerinin kişilik özelliklerinin eğitimcilik yönü ile

uyumlu olması gerekir. Sürekli agresif ve sinirli olan bir öğretmenin kişilik özellikleri bu alana uygun olmayacaktır. Burada kaynak olarak görülen öğretmende ve din öğretimi yapan öğretmenlerde iletişim açısından bulunması gereken kişilik özellikleri sırasıyla değerlendirilecektir.

1.5.2.2.1. Güvenilirlik

Güvenirlilik alıcının kaynağa karşı kaynağın tutumları nedeniyle ortaya koyacağı bir duygudur. İletişim sürecinde kaynağın güvenilir olması kabullenme açısından önemlidir. Kaynakta bu özellik olmadan iletişimin devamlılığı sekteye uğrar ve alıcıda bir takım soru işaretleri oluşur. “Kaynağın hedefe yönelik farklı niyetleri olabilir. Bu nedenle karşıdakilerin kaynağın niyetlerine güvenmesi önemlidir. Bir kaynağın tarafsız bir gözlemci olmaması ölçüsünde güvenilirliği kuşku unsuru olacaktır. Ve bunun sonucunda da söyledikleri daha az etkili olacaktır.” (Aydın, 2009: 26-27). “İletişimi başlatan kişinin mesajını dikkate alınması için öncelikle güvenilirlik özelliğine sahip olması gerekmektedir. İletişim kaynağının etkileyici olabilmesi için mümkün olduğunca konusunda uzman olmasının ötesinde konu hakkında söyledikleri ile ilgili olarak herhangi bir çıkar gözetmeksizin doğru olarak aktardığına inanılmalıdır. Kaynağın hedefi ikna edebilmesi, inandırabilmesinin en önemli şartı güvenilirliktir. Bu noktada güvenilirlik dürüstlük özelliğini de içermektedir.” (Gürüz ve Eğinli, 2011: 9-10). Eğitim iletişiminde de öğretmenin güvenilir olması öğrencinin alacağı mesajları değerlendirmesi açısından önem arz etmektedir. “ O halde sınıf içerisindeki öğretmenin kendini güvenilir görmesinden çok, öğrencinin öğretmeni güvenilir görmesi önemlidir.” (Ergin ve Birol, 2005: 48-49).

Kaynak bazen çıkarı olduğu veya kişisel bazı nedenlerden dolayı bazı görüşleri aktarmaya ve mesaj vermeye çalıştığı algılanabilir. Bu da kaynağın aktardığı mesajın etkisini azaltır. Öğretmenin bilimsel veri ve gerçeklikler dışında kişisel dürtülerini tatmin etmek amacıyla yapacağı derslere ve kendisine güven azalacaktır, inanılırlığını yitirecektir.

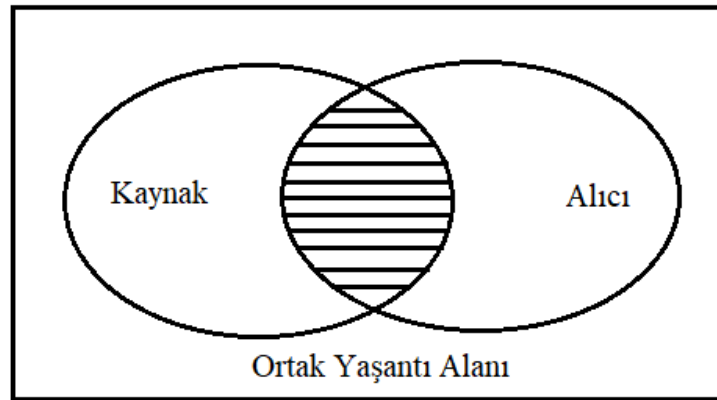
Burada gündeme gelen bir diğer özellik ise inanılırlıktır. Kaynak iletişime başladığı andan itibaren kendi çıkarlarından uzak durarak, tarafsızlıkla mesajlarını aktarıyorsa inanılır bir kaynak olacaktır. Hatta bazen kendi görüşlerine uymayan bazı konuları aktaran bir kaynak inanılır olduğu gibi alıcının güvenini de kazanacaktır. Dolayısıyla tarafsız olabilen ve kendi çıkarları için tartışmaya girmeyen öğretmenler inanılır olarak kabul edileceklerdir. “Kaynağın güvenilirliği, inanılık özelliğinde olduğu gibi, her şeyden önce iletişimi kendi çıkarı için kullanmamasına bağlıdır. Alıcıların kaynağı niyetlerine güvenmesi tutum değişimi açısından önemlidir. Kaynak, savunduğu görüşü kişisel çıkarı için savunan birisi olarak algılanırsa, söylediklerinde tarafsızlık izlenimi veren birine göre daha az ikna edici olur.” (Kaya, 1998: 79). “Bir etkileyici iletişim kaynağı, konusunda ne kadar uzman olursa olsun, o iletişimi yapmaktaki amacı dinleyiciyi ikna etmek hatta kandırmak olarak yorumlanırsa, o dinleyici üstünde fazla bir etkisi olmayacaktır. Başka bir deyişle, dinleyici tarafından iletişim kaynağının, o iletişimden kişisel bir kazanç sağlamadığı düşünülürse, bu durum, o iletişimin etkisini artırır.” (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014:189). “Singlekary (1976) yaptığı araştırmada, deneklere en çok güvenilir olarak düşünebilecekleri bir haber kaynağında hangi özellikleri aradıklarını sormuş; düşünülen kişinin bilgili, ilgi çekici, inanılır, iyi anlaşılabilen, esprili konuşan ve dengeli biri olabileceği sonuçlarını elde etmiştir.” (Ergin ve Birol, 2005: 48-49). Bu araştırmada bahsedilen özelliklerinin eğitimcide özellikle din eğitimcisinde de bulunması gereklidir. “Dini iletişimde etkileyici bir iletişim kaynağı olarak mesajı gönderen kişi ya da kurumun iletişim yapmaktaki maksadının doğru anlaşılması açısından güvenilirlik son derece önemlidir.” (Certel, 2008: 147). Peygamberlerin özelliklerinden birisinin emanet olması, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Muhammedü'l-emin diye adlandırılması muhatapların güvenilirliğini kazanma anlamında en güzel örnek olarak din öğretmenlerine yol göstermektedir. Din öğretiminde öğretmenlerin öğrenciye karşı verdikleri her türlü sözü yerine getirmeleri güvenilirlik açısından önemlidir. Ayrıca öğretmenin öğrenciye ait kişisel bilgilerini, özel durumlarını, sırlarını saklaması ve bunları ortada konuşmaması da güvenilirlik açısından önemlidir. Kısaca söylenecek olursa kaynak olan öğretmenin alıcı olan öğrenci zihninde

oluşturması gereken en önemli iletişim özelliği güvenilir olmaktır. Bu temel özellik oluşmadığında, iletişim olumsuz etkilenecek eğitim ve öğretimde güvensizlik nedeniyle öğretmenin öğrenci gözünde değeri düşük olacaktır. Bu da mesajların etkili olmasının önünde bir engel olarak ortada duracaktır. Ayrıca kaynağa karşı oluşan güvensizlikte din konusunda yazılı ve sözel olarak iletişim kuran kaynakların kendi dini hayatlarında ve ahlaki konularda bir takım kusurları olması, statü, makam, maddiyat konularındaki zafiyetleri, kendi benimsediği ideoloji, cemaat veya herhangi bir grubun dini algılama şekillerinin katı savunucusu olmak vb. kişisel nitelikleri etkili olmaktadır (Certel, 2008: 148). Bu nedenlerle öğretmenin güvenilir olması iletişim süreci bakımından önemli ve gereklidir. Özellikle din öğretimi yapan öğretmenin ahlaki zafiyeti, bazı dünyevi konularda gevşekliği, herhangi bir gurubun taassubu ile hareket etmesi ve belli bir fikriyatın savunucusu konumunda olması dini iletişime zarar verecek ve öğrencilerde güvensizlik oluşturabilecektir. Bu nedenlerle öğretmenin güvenilirliğinin bozulmaması için dikkat edilmesi din öğretimi açısından büyük bir öneme sahiptir.

1.5.2.2. Çekicilik

Güzel olan her zaman ilgi odağında olmaktadır. Güzel bir durum, her zaman insanlarda güzel bir etki bırakmaktadır. İnsanlara çekici gelen kişiler da daha ilgi ile izlenirler. Bu güzellik ve çekicilik sadece fiziksel güzellik ve çekilikle sınırlı değildir. İlgi çeken kişiler muhatapları ile bir takım ortak noktaları yakalayıp ona göre hareket edebilen kişilerdir. “Kaynağın çekiciliği de tutum değişimini etkileyen bir başka faktördür. Önceden tanınma, beğenilme ve iyi bir fiziksel görünüm kaynağın çekiciliğini artırır ve çekiciliği fazla olan kaynaklar iletişim sürecinde daha etkili olur. Çekici bir kaynaktan gelen mesajın kabul edilme ihtimali daha yüksektir.” (Kaya, 1998: 82-83). Çekici olmak iletişimde kaynağın mesajlarının daha etkili olmasına ve davranış ve tutum değişikliğine etki etmektedir. Günümüzde reklamlarda ve bazı alanlarda eğitim verirken toplumun dikkatini çeken, beğenilen ve sevilen kişilerin kaynak olarak kullanıldığı görülmektedir. Sınıfta öğretmenin çekici olması öğrencilerin beğenmesi ve sevmesi derslerin verimliliğini etkileyebilecek bir durumdur. Öğretmen ve öğrenci arasında ortak yaşam alanlarındaki benzerlik çekiciliği etkilemekte ve ilgiyi artırmaktadır. Öğretmenin

paylaştığı şeyler öğrenci ile ne kadar benzeşiyorsa çekicilik o oranda artmaktadır. “Sınıf ortamındaki öğrenci, öğretmenin kendisinininkine benzer değerler ve inançlar taşıdığına inanırsa, her zaman kendisiyle aynı tutumları ve düşünceleri paylaştığını düşünürse, öğretmenin öğrenci üzerindeki etkisi daha çok ve öğrenci ile iletişimi daha kolay olacaktır. Öğretmenin, öğrencisiyle aynı değerleri paylaşmasa bile, öğrencinin kişiliğine ve değerlerine saygı göstermesinin öğrenci üzerindeki etkisini arttırabileceği düşünülmektedir.” (Ergin ve Birol, 2005: 52). Öğretmenin öğrencinin değerlerine yakın olması veya ona saygı duyması öğrencinin öğretmene karşı ilgisini çekmekte ve öğrencinin öğretmeni sevmesi, ondan hoşlanması söz konusu olmaktadır. Bu yakınlık neticesinde oluşan çekicilik öğrencinin ders karşı ilgisini arttırmakta ve iletişimin etkili olmasına neden olabilmektedir.“ Eğitimci ile öğrenciler arasında paylaşılan değerlerin fazla olması, öğrencilerin eğitimci kendilerine yakın bulmasına yardımcı olur. İletişim dili ile belirtmek gerekirse, kaynak ve alıcıların ortak yaşantı alanlarının genişliği çekicilik sağlar ve iletilerin paylaşımını kolaylaştırır.” (Şimşek, 2000: 56).

Şekil 1. 3. Ortak yaşantı alanı

Şekilde 1.3.'te de görüldüğü üzere, iletişim süreci açısından kaynak olan öğretmenin alıcı olan öğrenci ile ortak yaşantı alanlarını genişletmesi ve bu alandaki öğretmenin çabaları kendisini daha çekici hale getirecektir. (Şimşek, 2000: 56). Din

öğretimi yapan öğretmenlerin de öğrencileri ile ortak yaşantı alanlarını genişletmeleri, onların buldukları durumları anlamaya çalışmaları, yumuşak davranmaları, sevecen tutumları ve sıcak bir yaklaşım sergilemeleri kendilerini daha çekici hale getirecektir. Öğrenciler öğretmene kendilerini yakın hissettiklerinde ise rahatlıkla birçok konuyu öğretmenlerine açabilecek ve her türlü soru ve sorunlarında öğretmenlerinden çekinmeden yaklaşabileceklerdir. Yaptıkları proje ve çalışmalarında öğretmenlerine yaklaşarak onun görüşlerini almaktan çekinmeyecekler, korkmayacaklardır. Din eğitimi konusunda, sinirli, öfkeli, sürekli eleştiren, eksikleri yüzüne vuran, asık yüzlü olan, azarlayan bir öğretmen profili öğrenciyi geriye itecek ve din konusunda da öğrencinin soğumasına ve ilgi duymamasına neden olacaktır. Bazı öğretmenler otorite kurmak isterken sert tutumlar sergileyerek öğrencinin kendisinden uzaklaşmasına, sevilmeyen bir öğretmen olmasına neden olmaktadır. Bu kaba ve sert yaklaşımlar neticesinde öğrenciler de dini konulara karşı ilgisiz olabilmekte ve dinden uzaklaşabilmektedir. “Dini hizmetlerde insanlarla dini iletişimler kuran görevlilerin sahip olmaları gereken bir özellik de çekiciliktir. Sevilen, beğenilen, anlayışlı, cana yakın, uyumlu, kendisi ile rahat bir şekilde ilişki ve iletişim kurulabilen kişiler çekicidirler.” (Cebeci, 2018: 170). Bu yüzden eğitim iletişimi açısından kaynak olan öğretmenin, çekicilik konusunu önemsemesi ve bu konudaki sorumluluğunun farkında olması gerekir. “ Dini iletişimlerde esas olan, muhatapları oldukları gibi kabul edip onların duygu ve düşüncelerine, örf ve adetlerini, sosyal ve kültürel yapıların anlamaya çalışmaktır. Sonra da onların anlayışlarına göre sıcak, içten, mütevazı, olgun ve saygın tavırlarla iletişime girmek gerekir.” (Cebeci, 2018: 170-171). Öğretmen öğrencisini olduğu gibi kabul edip karşısında bir bireyin var olduğunu düşünerek, onları anlamaya çalışır ve onlara karşı gereken içtenliği gösterirse dini iletişimde başarılı olabilecektir.

1.5.2.2.3. Sabır

Eğitim iletişiminde sabır, bir kaynakta bulunması gereken önemli özelliklerden birisidir. Eğitim öğretim süreçlerinde öğretmenin kaynak kişi olarak öğrencinin kendisinin tutum ve davranışları ile yetişecek bir birey olduğunu her zaman hatırdan çıkarmaması gerekir. Eğitim iletişimi her zaman olumlu ve normal bir seyirde

ilerlemeyebilir. Sınıf içerisinde öğrenci tutumlarında, öğrenme hızlarında, algılama düzeylerinde farklılıklar olabilir. Ayrıca her öğrencinin öğrenme süresi farklılık arz etmektedir. “Eğitimci, herkesin bireysel farklılıklarını dikkate alarak sabırlı davranmak durumundadır. Gösterilen sabır, bazı öğrenciler için ek bir öğrenme fırsatı olabilir.” (Şimşek, 2000: 56-57). Öğretmen öğrencilerin öğrenme farklılıklarını dikkate almadan sabırsız ve aceleci bir tutum sergilediği zaman, öğrencilerin bazılarında tam öğrenme ve gerekli kazanımların oluşmaması söz konusu olacaktır. Alıcının durumunun kaynak tarafından en iyi şekilde etüt edilmesi ve öğretim süreçlerinin sabırla yürütülmesi gerekir. Ben anlattım diyerek öğretmen sorumluluklarından kurtulamaz. Sabırla her öğrencinin en verimli şekilde öğrenme sürecini yürütmek gerekiyorsa tekrar etmek veya metotlarını güncellemek öğretmenin sorumluluğundadır. Bazen öğrencinin kültürü farklı olduğu için öğrenme de farklı yönde oluşabilmektedir. Öğretmenin kaynak olarak öğrencinin kültür yapısını bilerek sabırlı bir şekilde iletişimi sürekli devam ettirmesi ve öğrenmeyi sağlaması gerekir. Tüm öğrencilerin anlatılan konuları aynı anda ve aynı şekilde anlaması mümkün olmayabilir. Aslında öğretmene ihtiyaç olan temel noktada bu süreçlerde kendisini ortaya çıkarır. Öğretmen bir sadece bir anlatıcı olamaz. Öğrenci psikolojisi, öğrenme yöntem ve teknikleri, iletişim gibi birçok konuda bilgi sahibi olarak iletişim sürecini sabırla ve sakinlikle yürütmesi gerekir. Bireysel hayatında ve öğrencilerin kendisine karşı gösterdikleri tutum ve davranışlara öğretmenin sabırlı davranması ve her durumda sabrı elden bırakmaması ve alabildiğince affedebilme özelliğini taşıması önemli görülmüştür (Nazıroğlu, 2011: 156).

Bazen öğrenci tutum ve davranışları öğretmenin beklediği düzeyde olmayabilir. Beklenen cevaplar, beklenen davranışlar, beklenen geri dönütler oluşmayabilir. Öğrenci öğretmenin elinde sabırla yoğrulacak bir hamur gibidir. Şayet öğretmen olumsuz durumlarda öğrenci lehine düşünerek eğitimci kıvamında tutumlar sergilemeyecekse öğretmene neden ihtiyaç olsun. Problemleri, sorunları, olumsuz davranışları öğretmen öğrencisi için en iyi şekilde olumlu hale getirmeli ve onun elinden tutacak yaklaşımlar gerçekleştirmelidir. Bir öğretmen öğrencisi için olumlu iletişimler kurmak ve ona faydalı olmak için vardır. Bu yüzden öğretmenlik mesleği zordur ve sabırla yürütülmesi

gereklidir. “Her meslek gibi din hizmetlerinin, dini insanlara anlatıp benimsetmenin de kendine has güçlükleri ve zorlukları vardır. Peygamberlerin hayatlarına bakıldığında nasıl zorluklarla karşılaştıkları, kendilerine kurtuluş müjdesi olarak ilahi mesajı götürdükleri insanlar tarafından nasıl eziyetleri uğradıkları görülür.” (Cebeci, 2018: 220). Özellikle din öğretimi yapan öğretmenlerin tıpkı Hz. Muhammed ve diğer peygamberlerde olan sabır örneğini üzerlerinde taşımaları gerekir. Çocuklara, kadınlara, erkeklere, bedevilere sabırla davranan Hz. Muhammed’in yüce Allah’tan aldığı ilahi emirleri aktarmasındaki bu güzel örneği, tüm din öğretimi yapan öğretmenlerin de göstermeleri gerekmektedir. Din öğretmeninin öğrencilere karşı geniş yürekli, hatalarını düzelten, yanlışlarında onlara yol gösteren ve eğitimleri için çok fazla gayret eden sabırla yoğrulmuş bir tavırla yaklaşması gereklidir ve bu onun sorumluluğudur. Sabırsızlık gösteren ve toleranslı olmayan kişilerin din öğretimi yapması zordur.

1.5.2.2.4. Sevgi-Hoşgörü

Sevgi hayatın en temel duygularından bir tanesidir. Sevgi olmadan insanın da var olması pek mümkün değildir. Sevgi ile büyüyen çocuklar toplumda varlığından her zaman mutlu olarak yaşarlar. Ve aynı sevgi sayesinde diğer insanlarla toplumsal yapı içerisinde güvenle yaşarlar. Sevgisizlik ise çocuğun dünyasında huzursuzluk ve mutsuzluğun var olmasına neden olur. Güvensiz bir hayat kurar ve ileride bir takım sorunlar yaşayabilir. “Sevmek; ilgilenmektir, muhatabına karşı duyarlı olmaktır. Yok sayılmak, umursanmamak, dikkate alınmamak, insana ağır gelir.” (Koç, 2011: 74). Hoşgörü “ise her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha” (Aktaran: Ergun vd., 1999: 77-78). olarak tanımlanmaktadır. Sevgi ve hoşgörü hem insanın kendisine hem de iletişim kurduğu insanlara lazım ve faydalı iki önemli özelliktir. “İletişim kaynağının sevilen, hoş bir kimse olması da kendi başına önemli bir etken olarak belirmektedir. Öyle ki, bu propagandasının bizi etkilemeye uğraştığı açıkça belli olduğu halde, sevdiğimiz, beğendiğimiz bir kimse olduğu için sanki bu etkiyi severek kabul etmekte, hatta belki de onu memnun etmek ister gibi davranabilmekteyiz.” (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014: 190). Eğitim ortamı aslında hayatın kendisidir. Hayata hazırlığın yapıldığı ve çok farklı kültür ve öğrenci yapılarının

olduğu bir ortamdır. Hayat içerisinde insanın iletişim kurarken çok kültürlü ve aynı zamanda kişisel farklılıkların olduğu bir düzen içerisinde karşı karşıya kaldığı farklı süreçler olmaktadır. Okul içerisinde de bireysel farklılıklar eğitim iletişimini kurarken dikkate alınması gereken önemli bir durumdur. Çeşitli ailelerden yetişerek belirli bazı tutumları geliştirmiş ve kültür çeşitliliğini oluşturmuş öğrencilerin bir araya gelerek oluşturdukları bir okul içerisinde, öğretmenin eğitimsel iletişimi gerçekleştirirken tüm bu farklılıkları göz önüne alması ve hoşgörülü olması gereklidir. “Öğretmenlerde aranan en temel nitelik sevgi ve hoşgördür. Diğer nitelikleri ne kadar mükemmel olursa olsun, insanları sevmeyen ve onlara karşı hoşgörülü davranmayan bir kimsenin iyi bir öğretmen olma ihtimali bulunmamaktadır. Öğretmenlerde aranan diğer nitelikler üzerinde de etkili olan sevgi ve hoşgörü, bu mesleğin “olmazsa olmaz” şartıdır.” (Ergun vd., 1999: 77-78). Öğrencilerin beklentileri, tutumları, davranışları doğal olarak birbirinden farklı olacağından, öğretmenin öğrencilerini sevmesi, yargılamaması ve her türlü farklılıklarına sonsuz bir hoşgörü ile yaklaşması gerekir. Öğretmenlerin öğrencileri zorlayıcı olarak kendilerine benzetmeye çalışması yerine onların farklılıklarını bir zenginlik olarak eğitim süreçlerinde bir kazanç olarak değerlendirmesi gereklidir. Aynı zamanda öğretmen öğrenci farklılıklarını desteklemeli ve onların farklılıklarına yönelik hoşgörü ile yaklaşarak eğitim iletişimini geliştirmelidir. Bu hoşgörülülük anlayışı öğrencilere bir lütuf gibi de sunulmamalı ve bunun doğal bir durum olarak değerlendirilmesi gerektiği öğretmen tarafından bilinmelidir. Öğrencilerin bu saygın davranıştan olumlu olarak etkilenecekleri unutulmamalıdır. Çünkü öğrenci de neticede kendisini gerçekleştirmeye çalışan bir bireydir ve ihtiyaçlarını gidermeye çalışmaktadır. Ayrıca öğretmenin bu hoşgörüyü sağlayabilmesi için öğrenciler hakkında önyargı ve kişisel algılardan uzak durması gerekir. “Ne yazık ki, eğitimcilerin, öğrenciler hakkında oluşturdukları kişisel algılamalar, onların öğrencilere karşı davranışlarını etkilemektedir. Bunun en tipik örneği, eğitimcilerin öğrenciler hakkındaki beklenti düzeyleridir. Araştırmalar söz konusu beklentilerin cinsiyet, fiziksel çekicilik, etnik köken, sınıfsal konum, özgeçmiş ve hatta öğrencilerin isimlerinden bile etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu da, yanlı davranma ve nesnellikten uzaklaşma anlamına gelmektedir.”

(Aktaran: Şimşek, 2000: 58). Öğretmenin bir öğrenci hakkında oluşturacağı kişisel ön yargı ve algılar bütüncül yaklaşımlar nedeniyle öğrencinin eğitim hayatını olumsuz etkilemektedir. Hiçbir öğrenci tümüyle eleştirilmemeli hatalı davranışlarının üzerinde bireysel durulmalı ve öğrencinin olumlu yanları da göz önüne alınmalıdır. “ Öncelikle öğretmenlerin eğitimin temelinde sevgi ve hoşgörü olduğu görüşünü daha güçlü bir şekilde savunmaları ve bu inançlarını davranışa dönüştürmeleri gerekmektedir. Öğretmenler ve okul yöneticileri öğrencilere “model olma” gibi ayrıcalıklı bir görevlerinin olduğunu unutmamalıdır.” (Ergun vd., 1999: 79). “Sınıfta öğretmen kendi beklentilerine uygun olmayan pek çok öğrenci davranışı ile karşılaşabilir. Öğretmen bu durumlarda hoşgörülü ve sabırlı olmalı, öğrencileri anlamaya çalışmalıdır.” (Erden, 1998: 39).

Öğretmenin sevgi ve hoşgörülü yaklaşımları öğrencilerin kendi aralarındaki tutum ve davranışları da etkileyecektir. Sevgi ve hoşgörünün sözde değil davranışlarla gösterilmesi de öğretmenin yaklaşımlarını öğrenci gözünde tutarlı hale getirecektir. Okulun geneline yansıyan olumlu bir havanın oluşması öğretmenin bu engin sevgi ve hoşgörüsü sayesinde olacaktır. Din öğretimi sürecinde de öğretmenin, öğrencilerin farklı görüşlerine, beklenmedik cevaplarına, uç noktalardaki sorularına öfkelenmeden sevgi ve hoşgörü çerçevesinde yaklaşması gerekmektedir. Çünkü dini konularda öğrenci çevreden duyduğu farklı bilgileri aykırı da olsa sınıf ortamında dile getirebilmektedir. Özgüvenli bir şekilde öğrencinin bu tür geribildirimleri güzelce ve doğru bilgilerle açıklanmalıdır. Öğretmen duymazdan gelerek, kızarak, yok sayarak öğrenciye olumsuz yaklaşması öğrencinin dini tutamlarında olumsuzluğa itilmesine neden olabilmektedir.

1.5.2.2.5. Düzenlilik

Düzenlilik, planlı olmak da denilebilecek önemli bir kavramdır. Eğitim iletişimde süreçlerin düzenli bir şekilde planlı olarak yürütülmesi gereklidir. “ Etkili bir öğrenmenin sağlanabilmesi için öğrenim sürecinin iyi planlamasına ihtiyaç vardır. Bu süreçte odak öğrenci olmalıdır. Önemli olan öğretmenin neler anlattığı değil, öğrencinin ne anladığı ve kazandığı bilgileri nasıl kullanacağıdır.” (Ergun vd., 1999: 84).

“ İyİ bir eğitimci, öğretme-öğrenme sürecinin her aşamasında sistemli davranmalı ve ne zaman, nerede, ne yapacağını bilmelidir. Rastgele ya da aklına geldiği biçimde davranan bir eğitimci, öğrencilere güven vermeyeceği gibi programı tam gerçekleştirme konusunda sıkıntılar da yaşayabilir. Bu genel anlayışın yanı sıra, belirli bir etkinlik gerçekleştirirken bile eğitimci düzenli olmak zorundadır.” (Şimşek, 2000: 58). “ Sınıf düzeninden ve yönetiminden sorumlu olan öğretmen, eğitim ve öğretimin gerektirdiği fiziksel ve psikolojik ortamı hazırlar. İzleyeceği programı, yöntem ve teknikleri öğrenciye açıklar. Öğrencilerin araştırarak, yaparak ve yaşayarak öğrenmelerini sağlayacak eğitim ve öğretim teknikleri ile teknolojik kaynakları kullanır.” (Cemaloğlu, 2014: 132). Öğretmenin eğitim iletişimde öğretme ve öğrenme işlevini yerine getirirken düzenli ve planlı olması gereklidir. “ Başarılı bir planlama, eğitim etkinliklerinin verimliliğini ve etkililiğini artırır.” (Aydın, 2017: 57). “ Eğitim- öğretim faaliyetlerinin icrasında birinci derecede önemli olan husus, öğrencilere nasıl yaklaşılabileceğinin, onlara nelerin, ne zaman, nerede ve nasıl verilebileceğinin bilinmesidir.” (Öcal, 1991: 47). Öğretmenin iletişim sürecini başlatmadan önce vereceği mesajları, konuları belirli bir düzen içinde, zaman, yer ve hangi şekilde vereceğini planlaması gerekmektedir. Öğretmen okulda öğrencileri için bir sosyal etkinlik yapmayı düşündüğünde bile ön hazırlıkları, yapılacak tüm faaliyetleri önceden belirli amaçlar çerçevesinde planlamalı ve bunları öğrencilerle paylaşmalıdır. Eğitim iletişimde süreçlerde öğretmen düzensiz olursa verimlilik ortadan kalkacaktır. Dersine zamanında girmeyen, gerekli kaynakları temin etmeyen, dersin nasıl işleneceğini ve hangi kazanımlara ulaşacağını bilmeyen, gerekli araç gereçleri önceden hazırlamayan öğretmen nitelikli ve verimli bir iletişim kuramayacağından öğretme sürecinde başarısız olacaktır. Bu düzensizlikler öğrencileri de olumsuz etkileyecektir. Bu nedenle din öğretmenlerinin de belirli bir düzenlilik içerisinde öğrencilerine örnek olarak, sistemli ve planlı bir iletişim sürecini oluşturmasını ve öğretme işini gerektiği gibi yapması gerekir. Öğretmenin düzenliliği öncelikle öğrencilerin davranışlarına da yansıtacak benzer düzenlilik alışkanlığını kazanacaklardır. Tertipli düzenli olmayan bir din öğretmeni öğrencilerde olumsuz bir imaj çizeceğinden güven konusunda da öğrencileri eksi yönde

etkileyecektir. Bir din öğretmeninin derse girmeden öncesinde gerekli ders planını yapması, materyallerini hazırlaması, metot ve tekniklerini seçmesi, ders saatini düzenli kullanması ve zamanında sınıftan ayrılması gereklidir. Bu düzen öğrencilerde de olumlu izler bırakacağından düzenlilik öğretmen açısından önemli bir özelliktir. Bu düzen eğitim iletişiminin her anına yansiyacaktır.

1.5.2.2.6. Yönlendiricilik

Öğretmen, mesleği görevi gereği öğrencilerin gelişim süreçlerine ve öğrenme uygunluklarına göre kılavuzluk yapması gereklidir. Aslında öğrencilere rehberlik ederek öğretmen onların çeşitli konularda gelişimlerine yönelik yönlendirmeler yapmalıdır. Öğrenci bazen araştırma yaparken, bazen psikolojik olarak destek isterken, bazen çeşitli sorunları aşmak isterken öğretmenin yönlendirmesine ihtiyaç hisseder. Bu dönemlerde öğretmen iletişim içinde olduğu öğrencilerine ilgili oldukları durumlarla ilgili yönlendirmeler yaparak onların sorunlarını aşmasına destek olur. Bazı zamanlarda eğitim öğretim süreçleri ile ilgili farklı bakış açıları kazandırmak için öğretmen çeşitli yollar açarak öğrencinin çeşitli şekillerde düşünebilmesini sağlamalıdır. “ İyi bir eğitimci, kendi konusuyla ilgili olarak, öğrencilerin karşılaştığı güçlükleri kavrayabilmeli ve çözüm için özveride bulunmalıdır.” (Şimşek, 2000: 59). Her öğretmenin kendi alanı ile ilgili eğitsel yönlendirmeler yapması gerekir. Bu yönlendirmeler hem öğrencinin aşması gereken konuları aşmasını sağlar hem de kendisinin farklı yollarla neticeye ulaşabilmesini görmesini sağlar.

Din öğretiminde ise yönlendirme öğrencinin dini bilgileri anlamlandırma ve benimsemesi konusunda önemlidir. Öğrenci bazen çeşitli nedenlerle dini konularda sorunlar yaşayabilmektedir. Din öğretmenin bu sorunlarda öğrenciye yardımcı olması gerekir. “Gelişme çağındaki birey bir yandan topluma ve çevreye uyum sağlama, yeteneklerini keşfetme, kendini gerçekleştirme güçlükleri ile uğraşırken bir yandan da zıt yönlü uyarıcıların oluşturduğu iç ve dış çatışma problemleri ile başa çıkması zordur. Eğitim çocuğun sağlıklı gelişmesini temin etmeye uğraşırken onun bu konulardaki problemlerini ilgisiz kalamaz.” (Cebeci, 2018: 42). Aynı zamanda öğrenciler bazen dini

konularda aşırı uçlara yönelerek sevgi, bağlanma, nefret, uzaklaşma konularında ifrat-tefrit noktasına kaçabilirler. Bu noktada din öğretimi yapan öğretmenin öğrencilerine yaklaşımının iyi olması ve onları iyi yönlendirmesi rehberlik etmesi gerekmektedir. Sağlıklı ve dengeli bireyler olmaları ve doğru dini tutum ve davranışları kazanmaları için yönlendirme yapması gereklidir.

1.5.2.2.7. Araştırmacılık

Eğitim öğretim çalışmaları sürekli gelişmeye açıktır. Günlük bilgilerin sürekli geliştiği bir dünyada varlığını sürdüren insan, yeni gelişmelere de açık olmak zorundadır. Teknolojik değişim ve gelişimler sayesinde bilgilerde de değişimler yaşanmaktadır. Bu nedenle eğitim iletişimde kaynak işlevi gören öğretmenin de hem kendi hem de alıcısı konumundaki öğrencileri için yeni gelişmelerden haberdar olması gerekir. Bu nedenle kendisinin alanı ile ilgili tüm değişiklikleri takip etmesi gerekmektedir. Araştırmalar incelemeler yaparak eğitim öğretimde kullanacağı bilgi, eğitim araç ve tekniklerini öğrencinin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlemesi gerekir. Ayrıca öğretmenin öğrencilerini de araştırmaya teşvik edecek ve elde edilen sonuçları değerlendirecek bilgi birikimine sahip olması ve yeni gelişmelerden haberdar olması gerekir. Eğitim tarihinde de bu gelişim süreçleri görülmektedir. “ Gerektiği gibi yapıldığında, eğitim en zor işlerden biridir çünkü her öğrenci ayrı bir dünyadır ve eğitimcinin görevi bireysel dünyaların daha da zenginleşmesine işlevsel katkıda bulunmaktır. Hatta eğitimci yalnızca kendi katkılarından sorumlu değildir; bunun dışında, öğrencilerin birbirlerinin öğrenmesine katkıda bulunmalarını da eşgüdümleyen bir insandır. Öğretim işinin bu karmaşık yönü, yerinde kararlar verebilmeyi gerektirir; bu da, araştırma ve değerlendirme becerilerini zorunlu kılar.” (Şimşek, 2000: 59-60). Öğretmenin araştırması aslında kendisinin önyargılı ve yanlış varsayımlardan uzak kalmasına neden olur. Faraziyelerle meşgul olan bir öğretmen bu yanlış ve bilimsel temeli olmayan düşüncelerinin içinde kendisini tüketir ve öğrencilerine karşı güvenini kaybeder. “Bilgi çağının temel niteliği, bilgilerin hızla artması ve bu bilgilerin çabuk eskimesi olduğuna göre, okul dönemi boyunca olabildiği kadar çok bilgi aktarma anlayışı ve kendisini sınıfın tek hakimi ve öğrencinin yegane bilgi kaynağı olarak gören

öğretmenin yerini, ihtiyacı olan bilgiye nasıl ve nerede ulaşabileceğini bilen, araştırmacı; hem kendisini ve hem de öğrencilerini bilgiye ulaştırmak için aktif çaba harcayan öğretmen tipine bırakmak zorundadır.” (Yetim ve Göktaş, 2004: 544). Din öğretiminde de öğretmenin güncel konulara vakıf olması ve dini konuları iletirken detaylı incelemesi gereklidir. Üniversitede iken aldığı bilgiler ile yetinmemeli alanı ile ilgili sürekli okumalar yapmalı, araştırmalı ve anlatacağı konuları detaylıca hazırlamalıdır. Bu şekilde öğrencileri ile birlikte günceli yakalama fırsatı bulan din öğretmeni öğrencilerini de bu yönde eğitmiş ve araştırmaya teşvik etmiş olacaktır. Bu nedenlerle din öğretiminde araştıran öğretmen profili gerekli ve iletişimin etkililiği açısından önemlidir.

1.5.2.3. Beden Dili Sembolleri

Daha önceki kısımlarda da değinilen bir diğer husus da iletişim türlerinden sözel olmayan iletişimidir. İletişim sadece kelimeler ve cümlelerle anlattıklarımızdan ibaret değildir. Aslında iletişimin daha fazla etkili olan kısmı sözel olmayan iletişim içerisinde yer alan beden dili sembolleridir. Anlattıklarımızın yanında alıcının daha da dikkatle izledikleri beden dili sembolleridir. Beden dili aynı zamanda anlatılanların da bir nevi destekçisi durumundadır. Mesajların alıcıya beden dili ile de uyumlu bir şekilde aktarılması etkisini artıracaktır. “Bir konu ile ilgili düşüncelerimizi aktarırken kullandığımız sözcüklerin yanında sözel olmayan beden dilimizle de tepki veririz.” (Arı ve Deniz, 2008: 133). Kaynak olan öğretmenin öğrencisi ile kurduğu iletişimde sözel iletişim yanında daha da etkili olan sözel olmayan iletişim, yani beden dili sembolleri de iletişimde çok şeylerin ifade edilmesini sağlar. “Kelimleri kullanma oranında bakış, duruş, hareket, sesin kullanımı ve kıyafetler ile de devamlı bir şekilde mesaj iletiriz. (Moore: 114). İletişim süreci olarak ifade edilebilecek olan eğitimde beden dilinin etkili bir şekilde kullanılması ayrı bir öneme sahiptir. Eğitim sürecinde aktif iletişimin kullanılmasına ve sürdürülmesine öncülük eden öğretmenlerin, beden dilini kullanırken dikkatli ve bilinçli olmaları ve öğrencilerine sözel olmayan iletişim ile gönderdikleri sinyallerin anlaşılmasına fırsat sağlamaları gerekmektedir. Çünkü sözel olmayan iletişimde öğrenciye gönderilen mesajlar bu türlü iletişimde önemli birer öge durumundadır (Habacı vd., 2013: 1643). Öğretmenin iletişimdeki etkisi ve gücü

gönderdiği mesajların yanı sıra beden dili ile de sağlanmaktadır (Çelik, 2002:132). Sözel olmayan iletişim içinde beden hareketleri, ses tonu, fısıldama ve jest mimikler yer almaktadır. Bu türlü iletişim ise diğer iletişim türlerinden etki bakımından daha güçlüdür (Mısırlı, 2013: 21). “Konuşmacının, dinleyicinin duygu ve düşüncelerini etkilemek amacını güden her türlü görünür davranıştır. Hareketler, duruş, genel gövdesel eylem, jestler, mimikler konuşmacının görünür davranışlarıdır. Düşüncelerini ve duygularını karşısındakilere açıklıkla iletmek isteyen konuşmacı bedensel hareketlerinden yararlanmalıdır.” (Ergin ve Birol, 2005: 96). Bilindiği üzere sözlü iletişim konuşma sembolleri yoluyla, yazılı iletişim yazma sembolleri yoluyla oluşturulurken sessiz iletişim ise beden dili sembolleri ile oluşturulur. Sözel olmayan iletişim jestler, mimikler, oturuş ve duruş, el ve kol hareketleri gibi beden diliyle yani sözsüz mesajlarla oluşturulan bir iletişim türüdür (Kaya, 1998: 97). Kişilerle yüz yüze ilişkilerimizde beden dilinin çok önemli bir rolü vardır. Bu ilişkiler içinde hiçbir söz etmesek de bedenlerimiz “konuşur”; kuşkusuz bu algılamasını bilenler için geçerlidir.

Yüz yüze bir iletişimin yapılandırılmasında, ortalama olarak sözcüklerin %10, ses tonunun %30 ve beden dilinin oluşturan mimik ve jestlerin %60 rol oynadığı belirtilmiştir. Bu oranlar kişilerarası ilişkilerin ve iletişim ortamının özelliklerine göre daha az/çok olabilirse de, beden dilinin iletişimdeki rolü yadsınamaz biçimde ortaya koymaktadır.” (Zıllıoğlu, 2014: 167). “Sözel olmayan iletişim, sözel iletişimi destekleyici, açıklayıcı ve güçlendirici özelliklere sahiptir. Bu iletişim biçiminin, özellikle duyguların ifade edilmesinde oldukça önemli bir role sahip olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, kişilerarası ilişkilerde sözsüz iletişim öğelerini dikkate almadan, sadece kelimeler aracılığıyla verilmek istenen asıl mesajın gözden kaçma olasılığı oldukça yüksektir.” (Yazıcı ve Altun, 2019: 166). Özetle iletişimde sözel kısmın yanında sözel olmayan ama iletişimin etkili olmasında büyük öneme sahip olan, oranlamada en yüksek paya sahip beden dili sembolleri ile kaynak anlatmak istediklerinin büyük bir kısmını bu şekilde iletmektedir. Jestler, mimikler ve bedenin duruşları iletişim sürecinde etkili olmakta ve sözel iletişimi desteklemektedir. Aslında ikisinin bir bütün olduğu da ifade edilebilir.

“Öğrenci-öğretmen iletişimde, öğrenciler, öğretmenlerinin en çok beden hareketlerinden, daha sonra ses ve konuşma özelliklerinden ve son olarak da sözel davranışlarından etkilenmektedirler. Öğretmenler öğrencilerine sözsüz olarak iletebilecekleri önemli mesajlar ”bana güvenebilirsin”, “benden korkmamalısın” mesajlarıdır. Bunu en kolay, gülümseyerek iletebilirler.” (Baltacı, 2019: 310). “Öğrencilerin dikkatini çekmede, soyut ifadeleri somutlaştırmada, vurgulamalarda ya da mesajların anlaşılabilirliğini yükseltmede öğretmenin beden dili önemli rol oynar. Öğrencileri ile etkin iletişim kurmayı amaçlayan öğretmen, bedensel tepkilerin ne anlama geldiğini ve karşılıklı tepkiler açısından oluşan süreci doğru analiz etmeyi öğrenmelidir.” (Çalışkan vd., 2006: 50). “İstekli öğretmenler, öğretirken sınıf içerisinde dolaşırlar. Önemli noktaları vurgulamak için el, kol, baş ve omuzlarını kullanırlar. Bütün öğrencileriyle göz teması kurar, onları derse katılmaları yönünde teşvik eder ve bütün öğrencilerden geri bildirim alır ve bunları kullanır.” (Özdemir vd., 2004: 91). Beden dili ve sözsüz iletişim eğitim iletişimde de büyük öneme sahiptir. Semboller vasıtasıyla öğretmen öğrencilerine aktarmak istediği bilgilerini, duygularını aktarmaktadır. Başını onay için aşağı sallaması, sevgi ve desteğini göstermesi için omuzuna dokunması başını okşaması bu sembollerden bazılarıdır. Ancak semboller kültürlere göre değişkenlik gösterebilir. Öğretmen bölgesel farklılıklara dikkat ederek yanlışa düşmemelidir. “Eğitsel iletişim sürecinde beden dilinin kullanımı ve anlamı, aslında üzerinde belli ölçülerde uzlaşmış sembollere dayalıdır. Okuldaki ya da işyerindeki eğitimlerde hareketlerin ne anlama geldiğini hem eğitimciler hem de öğrenciler zamanla öğrenmektedirler.” (Şimşek, 2000: 62). Din öğretimi yapan öğretmenin de bu beden dili sembollerini ve aşağıda bahsedilecek özellikleri üzerinde taşıması gerekir. Duruşu ve kıyafeti ile öğrencilerin rahatsız olmayacakları bir öğretmen görünüşü, iletişim anında gerekli jest ve mimikleri ile sözel iletişimi destekleyen bir anlatım tarzı ile örnek bir din öğretmeni olması gereklidir. Özellikle şunu belirtmek gerekir ki ilahi mesajları tıpkı peygamberler gibi aktaran din öğretmenlerinin sorumlulukları bu yönüyle de fazladır. Bu açıklamalardan sonra beden dili sembolleri sırasıyla ele alınacaktır.

1.5.2.3.1. Görünüş

İnsanların görünüşleri, dünyada var olan her kültürde etraflarındaki diğer insanlara kendileri hakkında belirli anlamlar yüklemelerine etki eder (Kartarı, 2014: 206). “Görünüş, kişinin fiziki yapısıyla kılık-kıyafetlerinin bir bütünü olarak algılanmaktadır. Seçilmiş düzgün bir kıyafet kaynağın kendisine duyduğu güvenin ve hedef kitleyi oluşturan bireylere karşı duyduğu saygının göstergesi olarak kabul edilmelidir. Düzgün fiziksel yapıya sahip bir kaynak hedef kitlede olumlu bir etki bırakacaktır.” (Yatkın, 2003: 48). “Görünüm ya da beden yapısı hatta daha özel olarak güzellik, iletişim öncesinde bir referans mektubu işlevi görür. Bu çerçeveden bakıldığında saç, göz rengi, boy, kilo, ten rengi, kaş, burun ve çene yapısı gibi bazı bedensel özelliklerin belli mesajlar verdiği anlaşılır.” (Yazıcı ve Altun, 2019: 178). Öğretmenin görüntüsü öğrencileri ve diğer insanları rahatsız etmemelidir. Öğretmenin tıraşı, makyajı, kullandıkları takıları, ve fiziksel görüntüsü bu görüntüsünü etkileyen özelliklerdir. Eğitim süreçlerinde aşırı yapılan makyaj, abartılı takılar öğrenciyi rahatsız edeceğinden kullanılmamalı ve öğretmen temizliğine dikkat etmelidir (Şimşek, 2000: 63). Öğretmenin dış görünüşü öğrenci ile olan iletişiminin ilk safhalarında çok önemlidir. Alıcının zihninde kısa sürede oluşan ilk imaj, uzun süre kalıcı olduğundan görünüşe dikkat edilmesi gerekir. Özellikle öğretmenin vücudu, yüzü, teni, bakımlı olması, saç ve sakalının traşlı olması, elbisesinin temizliği, düzgün olması, uyumu öğrenciye iletişim sürecinde öğretmen hakkında bir takım fikirler verir. Öğretmenin bu konulardaki görünüşü öğrenciye iç dünyası hakkında da fikirler verir. Örneğin saçı sakalı çok uzamış ve düzensiz hale gelmiş bir öğretmen öğrenci tarafından bakımsız birisi olarak görülür. Bu durum iletişim sürecinde öğrencinin olumsuz etkilenmesine neden olur. Abartılı takılar, abartılı makyaj da öğrencinin dikkatini dağıtacaktır. Ayrıca koku da öğrenciyi etkileyen bir faktördür. Derse gelen öğretmenin kötü ter kokması da öğrenci tarafından hoş karşılanmayan bir durumdur. Ders esnasında iletişime engel oluşturacak bir durumdur. Din öğretiminde ise bu hususlar daha da önem kazanmaktadır. Temizliği, düzeni, düzgün görünüşü, kıyafette sadeliği önemseyen bir dinin öğretimini yapan kişilerin bu kurallara uymaması öğrencinin de mesaja olan ilgisini dağıtmaktadır.

Bu konuda din öğretmenleri özellikle dış görünüşlerine özen göstermeli ve bunun sorumluluğunu üzerinde taşımalıdır.

1.5.2.3.2. Giyim

İletişim kılık kıyafet de dikkate değer bir öneme sahiptir. Çünkü elbise kişinin vaziyetini ifade eden en önemli sembolleri içerisinde taşır (Kayaalp, 2002: 30). “Seçilmiş düzgün bir kıyafet kaynağın kendisine duyduğu güvenin bir kanıtı olabileceği gibi aynı zamanda karşısındaki hedefe gösterdiği özenin de bir göstergesidir. İnsanlar kıyafetleri ile ağırlanır, karakterleri ile uğurlanırlar.” (Gürüz ve Eğinli, 2011: 10). “Giyim kuşam, bireyin yaşı, pozisyonu, rolü, değerleri, yaşam biçimi, mesleği, etnik kimliği, sosyo-ekonomik statüsü, grup üyeliği, kişiliği, duygusal durumu, tutumları, ilgileri ve cinsel kimliği hakkında mesajlar verir.” (Yazıcı ve Altun, 2019: 179). “Giyim kuşamın, gerektiğinde toplumsal statü belirlemede, böylece de ilişkilerin ve iletişimin düzenlenmesinde yardımcı olma özelliği yanında başka özellikleri de vardır. Kişinin beğenilerini, o anda içinde bulunduğu ruhsal durumu, karşısındakilere verdiği önemi ve değeri ya da üstünlük taslama çabası içinde olup olmadığını sözleri ve bedeni kadar, giyim kuşamı da yansıtır. Kısaca, kişiler arası iletişimde önemli olan izlenim yaratma açısından giyim kuşamın rolü çok önemlidir. Yerine, zamana uymayan giyim kuşam çok değerli nice sözün üstünkörü dinlenmesine ve yanlış olarak algılanmasına yol açabilir.” (Zıllıoğlu, 2014: 186). Kıyafetin iletişim sürecinde kaynaktan alıcıya birtakım mesajlar verdiği görülmektedir. Dolayısıyla hiçbir söz söylemeden önce kıyafetler alıcıya birçok mesaj iletmektedir. Bunun için kaynağın kıyafetine dikkat etmesi gerekmektedir.

Öğretmenlerin giyimi de öğrenci ile olan iletişimde etkili olmaktadır. Öğretmenin giyim tarzları onların dünya görüşleri, ideolojileri, hayat felsefeleri hakkında ipuçları verir. Öğretmenin fiziksel görüntüsü düzgün, kıyafeti temiz, sade ve uyumlu olmalı, öğrencilerin dikkatini çekecek şekilde fazla abartılı olmamalıdır. (Bayraktar, 1997: 123). “Öğretmenlerin taktıkları bazı rozetler ve takılar ideolojilerini öğrenciye aksettirmesine neden olur. Eğitimcinin giyimi, onun kişiliği hakkında ipuçları verir. Aşırı süslü, uyumsuz ve dikkat çekici giyim, öğrencilerin kafalarında yanlış bir

eğitimci imgesi oluşturabilir. Eğitim sırasında, temiz ve sade giyinmek en güvenli yoldur. Normal bir eğitim çalışmasına giderken, kokteyl partisine ya da operaya gider gibi giyinmek doğru değildir. Öte yandan, çok rahatlatıcı bir sportif giyim de bazen uygun olmayabilir. Eğitim yapılacak yere, programın içeriğine, kurumun kültürüne ve hedef kitlenin özelliklerine göre değişmekle birlikte; genel kural olarak, eğitimcinin öğrencilerden biraz daha formal giymesi önerilebilir.” (Şimşek, 2000: 63). “Günümüzde giyim konusunda çok büyük bir çeşitliliği yaşamamıza karşın öğretmenlerin temiz ve aşırıya kaçmayan biçimdeki giyim kuşamları çevresine ve özellikle öğrencisine olan saygısının bir göstergesi olarak düşünülebilir.” (Ergin ve Birol, 2005: 136). Öğretmenin iletişim kurduğu öğrencilerine karşı kıyafetine dikkat etmesi önemlidir. Çünkü giyilen kıyafetler öğrenciye bir takım mesajlar iletmekte takılar ve rozetler bazı ideolojik fikirleri hissettirmektedir. Bu tür durumlarda iletişimde bulunulan öğrenci etkilenecektir. Sade ve düzenli giyim tarzı renk uyumları öğretmen tarafından dikkat edilmesi gereken özelliklerdir. “Dini iletişimde bulunanlar kılık kıyafet seçiminde rol ve statülerine uygun olarak toplumun hassasiyetlerini ve genel kabullen de dikkate almalı, gösterişe ve aşırılığa kaçmadan sade temiz ve uyumlu giyinmelidirler.” (Koç, 2011: 160). “Din görevlisi, din dersi öğretmeni, ilahiyatçı, cemaat veya tarikat mensubu vb. bir konumla dini duyarlılığı temsil eden bir kişi kılık kıyafeti ile bir görüntü verir. Eğer bu görüntünün oluşturduğu ilk kanaat olumlu değilse onun dini değerler konusunda söylediklerine pek fazla itibar edilmez. Şayet verilen görüntü onun hakkında çok olumlu kanaatler oluşturuyorsa bu kişi hiçbir şey söylemeden de insanlara önemli dini mesajlar veriyor demektir.” (Cebeci, 2003: 240-241). Din öğretiminde öğretmenin kıyafeti ile mesajlar verdiğini ve dini tutum oluşturmada bunun etkili olduğunu unutmadan iletişim kurması gereklidir. Din öğretimi yapan öğretmenin aynı zamanda dini hassasiyetlere uygun giyinmesi de gereklidir. Toplumun genel kabul ettiği ve dinin emrine aykırı giyinen ve din öğretimi yapmaya çalışan bir öğretmen çelişki içinde kalacaktır. Din öğretmeni hem öğrencilerin dikkatini dağıtmayacak şekilde sade, düzenli, uyumlu kıyafetler giymeli hem de din öğretmenine uygun olmayan kıyafet tarzından uzak durmalıdır. Bu öğretmen açısından iletişimde öğrencinin mesajları algılaması ve dine

karşı tutum geliştirmesi açısından önemlidir. Bu görünüşlerle ğretmen dinin doğru anlaşılması konusunda kıyafeti ile mesajlar vermekte ve öğrenciyi etkilemektedir.

1.5.2.3.3. Duruş

“İletişimde görsel davranışların önemi büyüktür. Görsel davranış, konuşmacının dinleyicinin duygu ve düşüncelerini etkilemek amacı güden her türlü görünür davranışlarıdır. Hareketler duruş, genel gövdesel eylem, jestler, mimikler konuşmacının görünür davranışlarıdır.” (Koç, 2011: 154). Kaynağın duruş şekli de iletişimde etkili olmaktadır. Alıcıya verdiği mesajlar açısından kaynağın duruş şekli, iletişimin gerçekleştiği çevrede durduğu noktalar, hareket ediş şekli, vücudun ne arkaya hareketleri vb. durumlar nedeniyle mesajın iletilmesinde ve alıcı tarafından alınmasında olumlu ya da olumsuz etkiler bırakabilmektedir. İletişimde kaynağın yüzünün alıcıya dönük olması onun iletişime her şeyiyle katıldığını gösterirken yana dönmesi arkaya dönmesi ise ilgisiz olduğunu göstermektedir ve iletişimi etkisiz hale getirmektedir. Bedenin duruş şekli gerek eğitim süreçlerinde gerekse psikolojik destek süreçlerinde dikkate değer anlamları içerisinde bulundurur (Yazıcı ve Altun, 2019: 187).

Öğretmenin beden duruşu ve sınıf ortamında durduğu yer eğitimsel iletişim açısından dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Beden duruş şekli ğretmen hakkında öğrencide bir takım imajlar oluşturur ve ğretmen bilgiler verir. “Eğer ğretmen sık sık duraksar, korkmuş gibi görünür ve sürekli notlarını karıştırırsa bu durum olumlu etki oluşturmaz. Öğretmenin iyi izlenimler oluşturması için derse hazırlıklı gelmesi, emin tavırlar sergilemesi, ders araç gereçlerini iyi düzenlemesi ve öğrencilere bakarak konuşması önemlidir. Öğretmenin konuşurken sürekli ne arkaya sallanması, ağırlığı bir bacadan ötekine vermesi, gereksiz yere masanın gerisine gitmesi ve benzeri hareketler öğrencinin dikkatini dağıtır ve aktarılan mesajı arka planı düşürür. İletişim sürecinde dik durmak ya da kendini koyuvermek de mesaj vericidir. Öğretmen sınıf içinde gergin olmamalı, rahat, evik ve zinde görülmelidir.” (Koç, 2011: 156-157). “Eğitim sırasında eğitimcinin nerede durduğu çok önemlidir. Ayrıca, bedensel duruş biçimi de öğrenme ortamının iklimini etkilemektedir. Belli bir yerde sabit olarak duran ya da sürekli hareket

eden bir eğitimciyi izlemekte öğrenciler güçlük çekerler. Genelde, eğitimcinin belli bir hareket alanı vardır ve o bölgede öğrenciler bulunmaz. Eğitimci bu alan içinde yavaş hareketlerle gezinebilir; ama durduğu yerden başka bir yere doğru yönelmesi, anlatımın akışı ile tutarlı olmalıdır.” (Şimşek, 2000: 63-64). “ Ders anlatımı mümkün olduğunca tüm öğrencilerin öğretmeni rahatça görebildiği şekilde, ayakta, sakın ve açılmış bir gazetenin kaplandığı alanda yapılmalıdır. Tahtaya gidiş gelişler sakın olmalıdır. Bu esnada eski görüşün aksine eller kısa süreli olmak kaydıyla cebe sokulabilir.” (Özbent, 2007: 272). “Öğretmenlik mesleği açısından en önemli özelliklerden birisi de öğretmenin duruşudur. Öğretmen, ellerini bağlayarak ve kambur bir duruş sergilememelidir. Çünkü öğrencilerin karşısında enerjisi bitmiş, yaşamdan bıkmış bir görünüm sergilememelidir. Bu tür davranışlar otorite ve disiplinin kaybolmasına sebebiyet verecek bedensel hareketlerdir. Öğretmen; canlı, enerjik ve hayat dolu bir görünüm sergilemelidir. Bu iyimser görünüm çocuklara pozitif enerji vererek, çocukların da hareketli ve enerjik olmalarını sağlayacaktır.” (Çalışkan vd., 2006: 55). Din öğretimi yapan öğretmenlerinin de duruş şekilleri, dini iletişim açısından önem arz etmektedir. Çünkü öğretmenin duruşu öğrenciye enerji ve canlılık katabileceği gibi tam tersi bir duruma da sebebiyet verebilir. Din eğitiminde öğretmenin canlı, dinamik olması, sınıfta sabit durmaması, kendi hareket alanında sınıfa hâkim olacak şekilde gezinmesi, çok hızlı hareket etmemesi, sınıfın arka taraflarında bulunmasının öğrencinin dikkatini dağıtacağını bilmesi, gereksiz yere öne arkaya sallanmaması, masaya sıklıkla gidip sürekli notlarına bakmaması, öğrencilerin karşısında dik ve dinamik bir şekilde durması gerekmektedir. Bu şekilde oluşturulacak dini iletişimde de öğrenci öğretmenin dinamizminden ve aktif hareketlerinden ve güven veren duruşundan olumlu olarak etkilenecektir. Aksi zayıf duruşlar ve sınıf içindeki hareketlerine dikkat edilmemesi, öğretmenin otoritesini ve sınıf hâkimiyetini yitirmesine ve öğrencide güvensizliği neden olabileceği gibi din öğretimini de menfi yönde etkileyecektir.

1.5.2.3.4. Eller

“Beden dilinde mimiklerden sonra en fazla kullanılan ve dikkati çeken el-kol hareketleridir. Özellikle, eller ve parmaklar insanın duygu ve düşüncelerini sözsüz

olarak dile getirebilme sinde son derece etkilidirler. İnsanın en çok iş gören ve düşünsel yaratılarını somut ürünlere dönüştüren organı olan ellerini “konuşturması” da kaçınılmazdır.” (Zıllıoğlu, 2014: 174). “Eller, insanın kendini ifade etmesinde en etkili ve duyarlı organıdır. El hareketleri, konuşma ritim ve vurgu katarak düşüncenin duygusal tonunu ortaya koyar. El ve kol hareketlerine bakarak kişinin içinde bulunduğu ruhsal ve psikolojik durumu ile ilgili önemli ipuçları elde etmek mümkündür.” (Yatkin, 2003: 55). İletişimde anlatılan konular verilen mesajlar ellerin hareketleri ile desteklenir. Eller kaynağın duygu ve düşüncesinden ilk etkilenen uzuvlarıdır. Anlatılan ve aktarılan mesajlarla ellerin hareketlerinin uyumlu olması olumlu etki yaratırken uyumsuz olması ise olumsuz etki yaratacaktır. “ İnsanın elinin becerisinin gelişmesi, beynin biyolojik gelişimine paraleldir. İnsanın düşünüp hayal ettiğini, eller gerçekleştirir.” (Çalışkan vd., 2006: 61). “El ve kol hareketleri iletişim ortamına göre anlam taşır. Örneğin ders anlatan öğretmen uygun el kol hareketleri ile iletişimi kolaylaştırır ve konuların daha etkin şekilde öğrenilmesini sağlar. Kollar anlatılan konunun özelliğine, anlatan kişinin duygusal durumuna ve iletişim becerisine bağlı olarak öne, yana, yukarıya doğru açılabilir, el ve parmak hareketleri uygun pozisyon alır.” (Yazıcı ve Altun, 2019: 186). Eğitim iletişimde ve din öğretiminde öğretmenin el, kol ve parmak hareketleri verilen mesajların alıcı tarafından olumlu karşılanmasına etki etmektedir. Öğretmenlerin ellerinin öğrenciye yönelik avuç içinin açık olması iletişime açık olduğunu vurgulamaktadır. Öğretmenin sınıf içinde işaret ederken parmaklarını kullanması tehdit anlamına gelir ve öğrenciyi tedirgin ederken, elle işaret edilmesi daha uygun olarak görülmektedir. Bu şekilde işaret edildiğinde öğrencilerin dikkati tek bir öğrenciye değil belli bir bölgede bulunan öğrencilerin üzerine dağılmaktadır. Ellerin göğüs ve karın üzerinde bağlanması yerine serbest bırakılması ya da arkada tutulması özgüven işareti olarak düşünülmektedir (Şimşek, 2000: 64). Neticede öğrencilerine sözel mesajlar vererek iletişim kuran öğretmen el, kol ve parmakları ile de bu mesajlarına uygun sözel olmayan mesajlar verir. Bu konuda öğretmenin öğrenciye olumlu mesajlar vermesi öğretim sürecini de olumlu yönde etkileyecektir.

1.5.2.3.5. Ayaklar

Ayaklar insanın ayakta durmasını ve dengesini sağlayan uzuvlardır. Ellere göre daha az etkilidirler. Ancak öğretmenler sınıf çerisinde hareket ettiklerinden ayaklar konusunda da öğrencinin dikkatini dağıtacak durumlardan uzak durmalıdırlar. “Eğer bir sağlık sorunu yoksa ve ortamda uygunsuzsa, eğitimci ayakta ders yapmalıdır; oturmak zorundaysa, ritmik ayak hareketlerinden kaçınmalıdır. Genellikle, masa altından yapılan ayak hareketlerini vücudun üst kısımları titreşimler olarak yansıtmaktadır. Bu da, öğrencilerin gözünde, eğitimcinin ciddiyetini olumsuz etkilemektedir.” (Şimşek, 2000: 65). “Ayakta duran ve ayaklarından birisinin ucunu yere doğru değdirerek bacakları arasında üçgen oluşturan öğretmen, sınıfa yabancı birisidir. Öğrencilere sizleri henüz tanımıyorum ve bu yüzden mesafeliyim şeklinde mesaj iletir.” (Çalışkan vd., 2006: 69). Öğretmenin sınıfa rahat mesajlar verebilmesi için de öğrencileri ile belirli bir zaman geçirmesi gerekmektedir. Bu tür mesafe oluşturan bacak hareketlerinden uzak durulması önemlidir. “Ayak bileklerini kilitleme hareketi de karşı tarafa olumsuz mesajlar iletir. Bu şekilde oturan bir öğretmen veya öğrenci duygusunu, sinirini gizlemeye çalışmaktadır.” (Çalışkan vd., 2006: 69). Yine öğretmenin duygusal durumunu yansıtan bu ayak bilekleri hareketi de öğretmenin farkına varmadan iletildiği mesajları göstermektedir. Otururken de öğretmenin oturuş şekli öğrenciler tarafından kabul gören bir şekilde olmalıdır. Öğretmen duruşuna yakışmayan oturuş şekilleri öğrencilerde olumsuz bir algı oluşturacaktır.

1.5.2.3.6. Yüz İfadeleri

Yüz ifadeleri bireylerin iç dünyasında olup bitenleri dışarıya yansıtan en önemli sözel olmayan iletişim yollarından bir tanesidir (Kartarı, 2014: 215). “Yüz, duyu organlarının çoğunu barındıran ve pek çok kasın bulunduğu karmaşık bir sinyal sistemidir. Yüz ifadeleri duygusal tepkileri en iyi yansıtan etkili iletişim kanallarıdır. Yüz ifadeleri mutlu bir duygusal anı göstermek, ya da olumsuz bir duygusal durumu maskeleyerek için kullanılabilir.” (Yazıcı ve Altun, 2019: 181). Bir kişi karşı tarafa mesaj gönderdiğinde, iletildiği mesajın etkisini alıcının yüz ifadelerinden anlayabilir. (Kartarı,

2014: 215). İletişim esnasında yüzümüzde gösterdiğimiz mimikler önemli ve etkili olmaktadır. Olumlu ya da olumsuz duygular insanın yüzüne yansır ve iletişimde alıcı bu durumdan etkilenir. “Nitekim uzmanlar, insan yüzünün 250 bin değişik ifadeyi yansıtabildiğini belirtmektedirler. Eğitsel iletişimde böylesine güçlü bir kapasiteyi işe koşturmak, sürecin başarısını büyük ölçüde artıracaktır. Eğitimcilerin özellikle dikkat etmeleri gereken nokta, olumsuz anlamlara gelebilecek yüz ifadeleri ile öğrencilerin cesaretini kırmamak ya da onları arkadaşları önünde küçük düşürmemektir.” (Şimşek, 2000: 65). Eğitim iletişimde öğrencilerin yüzüne bakmak etkili bir mimiktir. Ağzın eller ile sık sık kapatılması, buruna sürekli dokunmak, dudaklarını sıkı sıkı kapatmak, kaşların çatılması, yanakları kaşımak, kaşlarını yukarı doğru kaldırmak kişideki kararsız tavrı gösterir. Aynı zamanda duygularını kontrol altına alamadığını da ifade eder Bu nedenle bu hareketlerden uzak durmak gerekir. Bu durum ise jest ve mimiklerin tamamen kullanılmaması anlamına gelmez (Özbent, 2007: 282).

Jest ve mimikler esas ve ikincil olarak iki guruba ayrılmaktadır. Esas jest ve mimikler düşünce ve duyguların desteklendiği hareketler olarak ifade edilmektedir. Esas jest ve mimikler de anlatım, toplumsal ve öykünme-tanımlama olmak üzere üç grupta değerlendirilmektedir. “Anlatım jest ve mimikleri özellikle yüz ifadelerinde ortaya çıkan, biyo-psikolojik kökenli temel duyguları, dile getiren hareketlerdir. Mutluluk, korku, öfke, şaşkınlık, üzüntü ve tiksinti duyguları ile ilgili bu hareketler hemen tüm insanlarda ortaktır.” (Ergin ve Birol, 2005: 133). Bu temel duygu ve psikolojik durumların iletilmesi bakımından evrensel bir boyutun da olduğu ifade edilmiştir. (Zıllıoğlu, 2014: 176). “İnsan yüzünde mimikleri gerçekleştiren çoğu çift olmak üzere 20 kas grubu bulunmaktadır. Teorik olarak bunların sadece gevşetilmeleri bile birçok durumu farklı biçimlerde anlatmayı mümkün kılmaktadır. Yüz kasları duygusal bir ifadeyi yansıtmaya açısından esas olarak üç grupta değerlendirilir: Alın kasları, göz kapakları ve çevresi kasları, ağız bölgesi, dudaklar ve çevre kasları.” (Habacı vd., 2013: 1648-1649). İnsanın yüzü, mimikleri ve onun ifade ettikleri, birçok duygu ve anlamı içermekte olup iletişimde önemli bir etkiye sahiptir. Bilinçli ya da anlık gösterilen mimikler eğitim iletişimde etkili olmakta ve öğrencinin başarısını etkilemektedir.

Öğretmen, öğrencisi ile yürüttüğü iletişim sürecinde bu evrensel olarak ifade edilen temel duygu ve psikolojik durumların yüz ile ifadesinde kendisinin mimiklerinin etkili olduğunu bilmesi kadar, öğrencilerin de mimiklerini anlaması açısından önemli olduğunu bilmesi gereklidir. Bir dersi anlatırken öğrencilerinin yüzlerine bakarak konunun anlaşılıp anlaşılmadığını rahatlıkla anlayabilecektir. “ Dini iletişimde kaynak kişinin yüzü, çevreye ilgiyi yansıtmalı, donuk ve anlamsız gözükmemelidir. Bunun için dini eğitimcisi mümkün olduğu kadar sıcak ve dostça gülümsemeli canlı ve sempatik görünmelidir.” (Koç, 2011: 157). Din öğretiminde görevli öğretmenlerin özellikle güler yüzlü olmaları, özel hayatlarındaki problemleri yüzlerinde negatif bir görüntü olarak ifade etmemeleri büyük öneme sahiptir. Sevecen ve sıcakkanlı bir yüzle yapılan din eğitimi olumlu etkiler oluşturarak öğrencide dini duygular ve bilgiler açısından önemli bir memnuniyet oluşturabilecektir. Asabi, öfkeli, sinirli, yüzü gülmeyen, güzel bakmayan bir öğretmenin dini eğitim ve öğretimde olumlu izler bırakması mümkün görünmemektedir. Öğrenciler böyle bir öğretmen görüntüsünden rahatsız olabilecek ve dini tutum sergilemekte sorunlar yaşayabilecektir. Bu nedenle dini iletişimde öğretmenin yüzü büyük bir öneme sahiptir.

1.5.2.3.7. Gözler

Gözler, her türlü iletişimde ve özellikle eğitsel iletişimde önemlidir. Sözel iletişim esnasında ve sessizlik durumunda bile göz ile iletişim devam etmektedir. “Sözel olmayan iletişimin diğer öğeleri gibi, göz teması da birçok anlam içerir ve bu anlamlar büyük ölçüde bağlama göre değişir. Sözel bir iletişim esnasında tarafların birinin göz temasını kesmesi onun ilgisiz olduğu anlamını taşır.” (Selçuk, 2001: 134). “Gözler beden dili açısından insanın en konuşkan organıdır. Gözlerin büyüyüp küçülmesi, parlaması, sökülmesi, buğulanması, kırılması, donuklaşması, bakış istikameti, bakış süresi çok şeyler anlatır.” (Cebeci, 2003: 57). “Değişik ve önemli işlevleri olduğu için, insanlar iletişim sırasında özellikle gözlere odaklanırlar. Çünkü gözler en iyi duyma aracıdır. Birey dinlendiğini göz teması kurarak anlayabilir. Gözler aynı zamanda duyguların aktarılmasında kullanılan en etkili araçtır. Yüzdeki organlar dikkate alındığında şiir ve şarkıların neredeyse tamamının gözlerle ilgili olduğu

görülür.” (Yazıcı ve Altun, 2019: 182). “Yüz ifadeleri içinde gözlerin ayrı bir yeri vardır, insanlar bilincinde olmasalar da başkalarının bakışlarına önem verirler. Bu konuda yapılan bir araştırma ilişkide bulunan kişilerin olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirilmesinde gözlerin belirgin bir rol oynadığını açığa çıkarmıştır. Konuşurken karşısındakinin gözlerinin içine bakan, gözlerini kısık değil açık tutan, bakışlarını yere değil yukarı yöneten kişiler olumlu; bunların karşısını yapanlar ise olumsuz olarak tanımlanmaktadır.” (Zıllıoğlu, 2014: 173). “İletişim sırasında karşısındaki kişinin yüzüne bakmayan bir insanın içtenliğinden kuşku duyulmaktadır. Çoğu zaman söylenen bir şeyi inandırıcı bulmayan kişiler “bunu gözümün içine bakarak söyle” demektedirler. Dahası, eğitsel iletişim sürecinde kaynak ile alıcının arasındaki fiziksel uzaklığın akademik başarıyla anlamlı bir korelasyon içinde olduğu bilinmektedir. Başka bir deyişle, ön sıralarda oturan öğrencilerin başarı puanları, arka tarafta oturanlarınkine oranla genelde daha yüksek çıkmaktadır. Bunun açıklaması, en zeki öğrencilerin ön sıralarda oturması değil; ön sıralarda oturanların, eğitimci ile daha yoğun bir göz ilişkisi içinde olmaları ve böylece iletişimde sürekliliği pekiştirmeleridir.” (Şimşek, 2000: 65-66). “Göz teması kişiler arası ilişkilerde, iletişim kurulan kişinin doğrudan gözlerine bakmak, genellikle “sana ve senin anlattıklarına önem veriyorum” mesajını, sözsüz bir biçimde diğer kişiye iletmektedir.” (Büyükalın Filiz Vd., 2011: 141).

Eğitim iletişimde ve din eğitiminde yukarıda bahsedilen göz temasının öğrenci ve öğretmen arasında önemli bir sessiz konuşma aracı olduğu görülmektedir. Öğretmen sözel iletişimi sürdürürken göz temasını da devam ettirmeli, sustuğunda da göz teması ile öğrencileri ile iletişimine devam etmelidir. Ders anlatırken anlatılan konunun öğrenci tarafından anlaşılıp anlaşılmadığını gözlerinden anlayabilir ve geri besleme yapabilir. Öğrenci kendisine bakmayan ve göz teması kurmayan öğretmenle iletişime geçme konusunda kendisini rahat hissedemeyecektir. Örneğin gözleri sürekli dışarı veya havaya bakan bir öğretmen sadece bir şeyler anlatan biri olarak görülecek ve öğrencinin dikkatini öğretmene verememesine neden olacaktır. Öğretmen sevgisini gözleri ile belli edebilir, derse girdiğinde sessizliği bakışları ile sağlayabilir. Ders esnasında bakışlarını tekbir öğrenciye yöneltmemeli ve öğrenciyi tedirgin etmemelidir. Ders anlatırken tüm

öğrencilerle göz temasında bulunarak sınıf hâkimiyetini sağlamalıdır. Gözler genel olarak bakıldığında çeşitli mesajlar vermektedir.

- a. Gözler dikkat ve uyanıklığın düzeyini gösterir.
- b. Samimi bir ilişkinin başlatılmasını ve sürdürülmesini sağlar.
- c. Etkileşimi düzenler
- d. Tutumların değişmesini sağlar.
- e. Duygusal iletişimi sağlar. (Yazıcı ve Altun, 2019: 182-183).

Din öğretiminde iletişimin kaynağı olan öğretmenlerin de göz ile yapılacak iletişimde yukarıda belirtilen özelliklere dikkat ederek iletişim sürecini yürütmeleri ve öğrencilerle göz temasını sürdürmeleri ve öğrenci gözlerinden geri bildirimler almaları önemlidir.

1.5.2.3.8. Ses Tonu

“Ses, konuşma sırasında boğumlanan ve işitilen öğedir. Konuşmanın önemli etmenlerinden biri olan ses, sadece sözcükleri değil, konuşmacının tutumunu, duygularını, konuya hâkimiyetini ve kendine güven durumunu da yansıtır.” (Koç, 2011: 111). Ses konuşma anında alıcılar tarafından net anlaşılmalıdır. Bu nedenle sesin zayıf çıkmaması ve çok da yüksek tonda olup rahatsız edici olmaması gereklidir. Aynı zamanda sesin çok yavaş veya hızlı olması da iletişimde kaynak için olumsuz bir durum olacaktır. Çünkü alıcılar yavaş konuşmadan sıkılırken hızlı ve seri konuşmadan herhangi bir şey anlamayacaklardır. Sesin rahat bir şekilde işitilmesi, hızının ve tonunun iyi ayarlanması iletişim açısından iyi olacaktır. Kaynağın sesinin tınısı da iletişimi etkileyen diğer bir faktördür. Hırıltılı, kulağı rahatsız eden, fazlaca yumuşak veya gevrek çıkan sesler alıcının memnun olmayacağı seslerdir. Sözel iletişim anında duyguların durumuna ve anlatılan konunun özelliğine göre sesin yükseltilmesi alçaltılması, sese canlılık kazandırılması gereklidir. Nefes alış verişlerin ayarlanması kelimelerin tam ve düzgün çıkarılarak iyi bir diksiyon kullanılması ve kelimelerin doğru telaffuz edilmesi önemlidir.

Sınıf içerisinde öğretmenin ses tonu ve konuşma hızı iletişime etki eder. Sınıftaki öğrencilerin duyamayacağı bir ses tonu ile konuşmak ve sürekli aynı tonda konuşmak, ser konuşmak ya da sesleri yanlış kullanmak, iletişim sürecini bozar. Verimli bir dinlemenin sağlanabilmesi öğretmenlerin belli bir konuşma hızına sahip olmaları ile mümkündür. Fazlaca yavaş konuşma ise alıcıların ilgilerini dağıtır ve zihnin başka konulara yönelmesine neden olur. Çok hızlı konuşma ise, konuların yeterince düşünülmemesine ve böylece iletilen hususların anlaşılmasına neden olabilir (Yazıcı ve Altun, 2019: 184). Öğretmenlerin öğrencilerin sınıfta anlayabilecekleri şekilde ses tonunu ayarlaması, fazla bağırarak konuşmaması, ders süresince aynı ses tonunda konuşmaması, öğrencilerin dikkatini dağıtacak şekilde çok yavaş konuşmaması ve öğrencinin anlayabilmesi için de çok hızlı konuşmaması iletişim açısından gerekli ve önemlidir. “ Sesi ustaca kullanmak, seçkin eğitimcilerin özellikleri arasında sayılmaktadır. Bu nedenle, etkili bir sunuş yaparken, sesin bilinçli bir kontrol altında tutulması gerekmektedir.” (Şimşek, 2000: 66). “Dersin anlaşılması için öğretmenin açık seçik, yavaş, en arkadaki öğrencinin duyabileceği şekilde, önemli yerleri vurgulayarak konuşmasında fayda vardır. Hızlı konuşmayı takip etmek ve anlamak çok zor olduğu için öğrenciler dersten koparak başka şeylerle ilgilenmeye başlayabilirler.” (Özbent, 2007: 285). Din öğretiminde de öğretmenin sesini iyi kullanması önemlidir. Dini konularda hassasiyet gerektiren bilgiler verildiğinden dolayı öğretmenin kendisini iyi takip etmesi ve her yönüyle din ile ilgili öğrencide olumsuz bir iz bırakmaması gereklidir. Bu nedenle ses tonunda da canlılık olmalı, yavaş veya hızlı konuşmamalı, hırıltılı ve bozuk sesler çıkarmamalı, konunun durumuna göre seste iniş ve çıkışlar yapılmalıdır. Türkçeyi düzgün kullanmalı, yöresel ağızlardan kaçınmalı ve kelimelerin telaffuzlarını düzgün yapmalıdır. Kendisini bu konularda yetiştirmeli ve diksiyonuna dikkat etmelidir. Dini iletişimde öğretmenin bu konularda bilinçli hareket etmesi öğrencilerde oluşacak dini tutumlar açısından önemli ve gereklidir.

1.5.2.3.9. Kişisel Alanların (Bölgelerin) Düzenlenmesi

Kişiler arası ilişkilerde mesafenin büyük önemi vardır. İnsanların karşılıklı iletişim kurarken bu mesafelere dikkat etmeleri gereklidir. Çünkü mesafenin doğru

ayarlanması iletişimin etkili ve verimli olmasını sağlarken, mesafenin doğru ayarlanmaması da iletişimi bozabilecektir. Hatta bazı mahrem alanların işgal edilmesi rahatsızlığa ve tepkiye neden olabilecektir. Bu nedenle bu mesafelerin iletişim yapan kaynak tarafından son derece uygun ayarlanması önemli ve gereklidir. “İletişimde, kişiler arası mesafenin de bir dili vardır. Araştırmalar kişilerarası ilişkilerde mesafenin, sözel mesajlar üzerinde etkili olması yanında, başlı başına bir sözsüz iletişim biçimi oluşturduğunu da göstermiştir.” (Koç, 2011: 161). “Kişiler arası mesafe, hem duyguların dile getirilmesinde, hem de ilişkilerin tanımlanmasında bilinçli ya da farkında olmadan iletişim alışverişi sağlayan sözsüz bir kod işlevi görür. Hoşlandığımız insanlar için kişisel mesafemizi genişletir, hoşlanmadıklarımız için daraltırız. Toplumsal konum olarak bizden farklı olan kişilerle mesafemizi uzak tutar, eşit gördüklerimizle daha yakın durarak konuşuruz.” (Zıllıoğlu, 2014: 180). İletişim sürecinde okulda öğretmenler de öğrencileri ile mesafelerini belirlerken onlara birtakım mesajlar vermektedirler. Bu nedenle öğretmenin mesafesini en uygun ve doğru şekilde ayarlaması gereklidir. “Sınıfta bulunan öğrencilere, öğrenmeyi en iyi ve en verimli şekilde sıra, öğretmenin kendi beğendiği değil, öğrencinin kendisini iyi hissedeceği yer olmalıdır. Öğretmen, öğrenciyle kendi arasındaki mesafenin farkında olmalı ve bu mesafeyi korumalıdır.” (Aktaran: Habacı vd., 2013: 1644).

Öğrenciler gerek kültürün gerekse ailede aldıkları eğitimin sonucunda kişiler arası mesafelerinin nasıl olması gerektiğini öğrenirler. Bu mesafelerin önemi ve ne kadar olacağı öğrenci için önemlidir. Aynı zamanda çocuklar bu mesafelerini korumaları gerektiğini ve bunun bir zorunluluk olduğunu aldıkları aile terbiyesinden elde ederler. Kişiler arası mesafelerin çeşitleri genel olarak şu şekilde açıklanmıştır. Çok yakın alan (mahrem alan, içli dışlı alan, kişisel alan, sosyal alan, ortak (genel alan). (Ergin ve Birol, 2005: 141-146). Mahrem alan kişiye en yakın ve aile fertlerinin girebildiği alandır. Başkaları bu alana girdiklerinde kişiler rahatsız olur, kaçmaya çalışır. Kişisel alan, yakın arkadaş, eş, dost ve akrabaların iletişimde buldukları el ve omuzdan tutulabilen alanlardır. Öğretmenin bu iki alana girmesi uygun değildir. Öğrencilerin mahrem ve kişisel alanını korumak öğretmenin dikkat etmesi gereken önemli bir husustur. Sosyal

alan ise kişilerin aile ve akrabaları dışında az tanıdığı ve tanımadığı insanlarla oluşturduğu alandır. Sosyal alanlar uzak ve yakın olarak iki kısımda ele alınmıştır. Ortak alanlar ise kişilerin birbirlerini tanımadıkları ve ilişkilerin resmi boyutta olduğu alanlardır. (Aktaran: Habacı vd., 2013: 1644-1645). Bu mesafeler birçok araştırmacıya göre farklı mesafelerde ifade edilmiştir. Edward Hall'a göre, Mahrem alan 0-46 cm, kişisel alan 46-120 cm, sosyal alan 120-350 cm, genel alan 3,5 metreden daha fazla olan bir uzaklıktır. (Aktaran: Ergin ve Birol, 2005: 143).“ Öğretmen için önemli olan insanın ihtiyaç duyduğu mesafe duvarlarını (alan engellerini) körü körüne aşıp bozmamasıdır.” (Ergin ve Birol, 2005: 142). Öğretmenlerin çok zorunlu olmadıkça öğrencinin kişisel alanına girmemeleri gerekir. Kişisel alanların ihlal edilmesi öğrencinin rahatsız olmasına neden olur ve öğrenme açısından engel teşkil eder.

Din öğretiminde de öğretmenin öğrencinin kişisel alanının zorlamaması sosyal alanda da öğrencinin izin verdiği alanı aşmaması gereklidir. Din öğretiminde öğrencinin kişisel alanı ve mahrem alanının zorlayacak tutum ve davranışlar birtakım sıkıntılar oluşturabilecektir. Bu nedenle öğretmenin öğrencileri için en uygun mesafeyi belirlemesi eğitsel iletişim açısından önemli ve gereklidir.

1.5.3. Eğitim İletişiminde Alıcı (Öğrenci)

İletişimde kaynağın hedefinde olan ve çeşitli amaçlarla etkilemek istediği unsur hedef veya alıcı olarak ifade edilmektedir. Eğitim iletişimde ise kaynak olan öğretmenin, gönderdiği mesajlar ile tutum ve davranış değişikliğini amaçladığı öğrenci alıcı konumundadır. Eğitsel iletişimde alıcı aynı zamanda geri dönütler yaparak kendisi de kaynak konumuna geçebilmektedir. “Eğitsel iletişim sistemlerini tasarımıırken ya da belirli bir tasarım ürününü uygulamaya koyarken, alıcı konumundaki öğrencilerin ayırdedici özelliklerini dikkate almak gerekmektedir.” (Şimşek, 2000: 129). Din öğretiminde de öğretmenin öğrencilerin bireysel ve dönemsel özelliklerine dikkat etmesi gereklidir. Çünkü öğrencilerin eğitim programı sürecinde beden ve zihin gelişimlerinin hangi aşamada olduğu önemlidir. Bu aşamalar dikkate alınmadan yapılan dini iletişim etkisiz olabilecektir. Örneğin 7 yaşında olan bir öğrenciye 15 yaşında anlatılması

gereken bazı dini bilgilerin anlatılması sorun oluşturabilecektir. Kavrama ve algılama düzeyi farklı olduğundan kaynağın eğitimsel iletişimde hedeflediği davranış ve tutum değişikliği gerçekleşmeyecek ve öğrencide anlamada, kavramada sorunlar oluşabilecektir. Dolayısıyla öğretmen öğrencilerin gelişim dönemlerini bilmesi gerekmektedir. Bu dönemler Piaget'in açıklamasına göre; duyuşal devinim dönemi (0-2 yaş), işlem öncesi düşünce dönemi(2-7 yaş), somut işlemler dönemi(7-11 yaş) ve örgün işlemler(11 yaş ve sonrası) şeklindedir. Aynı zamanda Erikson'a göre insan gelişimi psiko-sosyal açıdan incelenmiş ve sekiz evrede ifade edilmiştir. Güvene karşı güvensizlik (0-1 yaş), özerkliğe karşı kuşkuçuluk (1-3 yaş), girişkenliğe karşı suçluluk (3-6 yaş), üstünlüğe karşı zayıflık (6 -12 yaş), kimliğe karşı rol karmaşası (12- 20 yaş), yakınlığa karşı yalıtılmışlık (20-40 yaş) üretkenliğe karşı durgunluk (40-65 yaş) bütünlüğe karşı dağınıklık (65 yaş sonrası). Piaget daha çok biyolojik gelişimi dikkate alırken, Erikson psiko-soyal yönden gelişim dönemlerini ifade etmiş ve aynı zamanda gençlik ve yetişkinlik dönemlerini de detaylandırmıştır. (Şimşek, 2000: 129-133). Bu her iki kuramda yer alan gelişim dönemlerini dikkate alan bir öğretmen bu gelişim dönemlerine göre öğrencinin ihtiyaçlarını dikkate alarak başarılı bir iletişim kurması mümkün olacaktır.

Aynı zamanda Maslow ihtiyaçların sınıflanmasını aşamalarla sıralamıştır. Maslow'a göre; fizyolojik, güvenlik, ait olma ve sevgi, takdir ve saygı, kendini gerçekleştirme aşamalarından oluşan insanın ihtiyaçları giderilmesi gerekmektedir. "İnsanlar öncelikle yeme, içme, hareket etme, dinlenme, çoğalma gibi fiziksel ihtiyaçları ile ilgilenir. Birey ancak bu temel ihtiyaçları karşılandıktan sonra öteki ihtiyaçlarını karşılamaya yönelebilmektedir. Öğrenci de bu ihtiyaçları belli düzeylerde doyurulmadıkça dikkatini ve ilgisini öğretme-öğrenme sürecine yönelmez. Bireyin bu tür ihtiyaçlarını karşılamada kendisinin olduğu kadar kısmen ailenin, kısmen okulların ve kısmen toplumun görevleri vardır (Ergin ve Birol, 2005: 156-157). Fizyolojik ihtiyaçlardan sonra öğrenci kendisini güvende hissettiği bir eğitim sürecinde olmayı arzu eder. Kendisini güvende hissetmeyen öğrencinin öğrenmeye yönelmesi zor olacaktır. Öğretmenin bu güven ortamını sağlaması gerekmektedir. Bundan sonraki ihtiyaçlar

öğrencinin toplumsal ihtiyaçlarıdır. Bu ihtiyaçlar sevgi görme, ait olma ihtiyaçlarıdır. Öğrenci, arkadaşları arasında sevilme ve arkadaş gurubuna ait olmak ister. Takdir ve saygı ihtiyacında ise hem öğretmenleri hem de arkadaşları arasında bu ihtiyaca yönelik tutumlar görmek ister. Bu ihtiyaçlarını gideren öğrencide güven artar ve öğrenmeye yönelik rahat bir ortamda olduğunu hisseder. Son aşamada ise öğrenci kendisini gerçekleştirme ihtiyacını gidermek ister. Burada öğretmenin desteği ve rehberliği büyük önem arz etmektedir. Öğrencisinin yaptıklarını kendi yetenekleri doğrultusunda gerçekleştirmesi önemlidir. Öğrenci yeteneklerini ortaya koyabileceği bir ortam bulamazsa diğer ihtiyaçların giderilmesi yeterli olmamaktadır. Öğretmen, bu aşamada öğrencisine fırsatlar oluşturarak kendisini gerçekleştirmesine ortam ve imkân hazırlamalıdır. (Ergin ve Birol, 2005: 157-158). Din öğretiminde öğretmenin sınıf içinde iletişim başlatırken ve sürecin devamında öğrencinin ihtiyaçlarını dikkate alması ve buna göre öğretimi düzenlemesi gereklidir. Bu ihtiyaçları görmezden gelmek iyi bir iletişim için eksiklik olarak ortaya çıkacaktır. Din öğretimi yapan öğretmenin kendi sorumluluğunda bulunan öğrencilere duyarlı davranması ve onların bu temel ihtiyaçlarını göz önünde bulundurması gereklidir.

Din öğretiminde öğrencilerin bireysel farklılıkları da dikkate alınmalıdır. Öğrencinin bireysel farklılıkları öğrencinin çok yönlü öğrenmesine imkân sağlar. Bireysel farklılıkların en önemlileri olarak yetenek, ön bilgi, öğrenme biçimi, güdülenme ve denetim odağı şeklinde ifade edilmektedir. Her öğrenci her alanda aynı yeteneğe sahip değildir. Öğrencilerin farklı alanlarda yetenekleri olabilmektedir. Öğrenme sürecinde bu yetenekleri öğrencinin göstermesine fırsat verilmesi gereklidir. Bu farklı yetenekler sınıf ortamında ortaya çıkarıldığında geniş ve zengin bir öğrenme ortamı oluşacaktır. Öğrencilerin öğrenilecek konularda ön bilgilerinin olması öğrenmede etkili olmaktadır. Önceden konular hakkında bilgi sahibi olan öğrenciler daha çabuk öğrenme imkânı bulurken cesur ve özgüven sahibi olmaktadır. Ön bilgileri yeterli olmayan öğrenciler korku ve tedirginlik hissedebilmektedir. Bu nedenle her öğrencinin geçmiş bilgileri ve deneyimleri farklı olduğundan ön bilgi düzeyleri de farklı olmaktadır. Öğretmenin bu gerçeği bilerek hareket etmesi gerekir. Öğrencilerin ilgi , ihtiyaç ve

hazırbulunuşluk yönüyle iyi tanınması öğrencilere kazandırılması planlanan davranışları ortaya çıkarabilmek için eğitim ortamlarının buna göre hazırlanması öğretim ilkeleri arasında sayılmaktadır (Aydın, 1996:159). Öğrencilerin öğrenme biçimlerinin farklılığı da dikkate alınmalıdır. Bazı öğrenciler bütüncül yaklaşım sergilerken bazıları çözümleyici ve parçalara yoğunlaşan bir özelliğe sahiptir. Öğretmenin bunları bilerek eğitim öğretimde iletişime devam etmesi gereklidir. Öğrencilerin güdülenmesi içerden ve dışardan olabilmektedir. Öğretmenin öğrenciyi nasıl güdülemesi ve öğrenmeye dikkatini toplaması gerektiğinin de farkında olması gereklidir. Öğrenme sürecinde bireysel farklılıklardan bir diğeri de denetim konusudur. Bazı öğrenciler iç denetim ile kendilerini kontrol eder ve öğrenmeden zevk alırken bazı öğrenciler dış denetim ile öğrenme sürecini yürütürler. (Şimşek, 2000: 133-141). Bu bireysel farklılıklar öğretmenin eğitimsel iletişimde öğrencisini iyi tanımasını gerektirir. Bu nedenle din öğretiminde öğretmenin dersine gireceği sınıflardaki öğrencileri ve kişisel farklılıklarını tanıması için bireysel görüşmeler yapması, rehber öğretmenlerden bilgiler alması ve öğrenci velileri ile görüşmeler yapması gereklidir. Karşısındaki kitlenin özelliklerini bilmeden, alıcısını ve bireysel farklılıklarını önemsemeyen öğretmenin başarı elde etmesi zor olacaktır. Başarılı bir din öğretimi için bu yönde öğretmenin öğrencileri ile ilgili ön hazırlıklar yapması ve öğrencilerini tanıması önemlidir. Genel olarak öğrencinin Fiziksel özelliklerini, sosyo-ekonomik özelliklerini, öğrencilerin grup ilişkilerini, zihinsel özelliklerini, duygusal özelliklerini, psikomotor özelliklerini tanımak kaynak olan öğretmenin alıcı olan öğrenci ile iletişimde başarılı olmasını sağlayacaktır. Ayrıca öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyinin belirlenmesi ve öğrenme stillerinin tanınmasının da önemi vardır (Tavukçuoğlu, 2003: 37-53).

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın amacı İHL öğrencilerinin algılanan iletişim temelli öğretmen niteliklerinin okul aidiyetlerine etkisinin incelenmesidir. Bu amaçla araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli varolan bir durumu, varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. İlişkisel tarama modelleri iki ve daha çok sayıdaki değişken arasındaki ilişkileri, birlikte değişimin varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlar.

Araştırmada alan yazındaki incelemeler neticesinde, uzman görüşleri de alınarak “İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri” isimli bir ölçek geliştirilmiştir. Öğrencilerin oku aidiyetlerini belirlemek için geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılan Aşlamacı ve Eker (2016) tarafından yapılan İHL Okul Aidiyet Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin kullanımı için yazarlardan gerekli izin alınmıştır.

2.2. Araştırmanın Çalışma Gurubu

Araştırmanın örneklemi, Konya il merkezinde bulunan Anadolu İmam Hatip Liseleri taranarak oluşturulmuştur. Seçilen Anadolu İmam Hatip Liselerinden 2 tanesi Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan liselere giriş sınavına bağlı olarak merkezi sınavla öğrenci kaydeden, diğer 2 tanesi ise merkezi sınava bağlı olmaksızın ortaokul diploma notuna göre mahalli yerleştirme ile öğrenci alan okullardan seçilmiştir. Burada sınavla alan okullara yerleşen öğrenciler sınav puanı ve yüzdelerine göre akademik başarısı yüksek olan okullardır. Sınavsız alan okullar ise bu ölçüt dışında okul diploma notuna ve kontenjanına bağlı olarak öğrenci alan okullardır.

Aynı zamanda sınavla öğrenci alan iki okulun hem kız hem de erkek öğrencileri bulunmakta iken, mahalli yerleştirme yapan okullardan birisi tamamen kız diğeri de tamamen erkek öğrenci almaktadır. Çalışma gurubu öğrencilerini oluştururken imkân buldukça tüm sınıf düzeylerinden öğrenci ile temasa geçilmiştir. Dolayısıyla araştırma

gurubu 9.,10.,11. ve 12. sınıflarda okuyan kız ve erkek öğrencilerden tabakalı örnekleme usulünce belirlenmiştir. (Altunışık vd., 2010:138). Araştırma evreninde bulunan toplam öğrenci sayısı 2389'dir. Bu öğrencilerin 804 tanesi erkek 1585 tanesi kız öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma grubu bu evren içinden seçilen 414 öğrenciden oluşmaktadır.

Tablo 2. 1. Çalışma Grubuna Ait Demografik Veriler

Cinsiyet	F	%
Erkek	191	46.1
Kız	223	53.9
Yaş		
14 Yaş	18	4.3
15 Yaş	81	19.6
16 Yaş	123	29.7
17 Yaş	141	34.1
18 Yaş	50	12.1
19 Yaş	1	0.2
Anne Eğitim Durumu		
İlkokul	188	45.4
Ortaokul	71	17.1
Lise	74	17.9
Üniversite	67	16.2
Yüksek Lisans	13	3.1
Doktora	1	.2
Baba Eğitim Durumu		
İlkokul	101	24.4
Ortaokul	57	13.8
Lise	109	26.3
Üniversite	96	23.2
Yüksek Lisans	43	10.4
Doktora	8	1.9
Gelir Durumu		
0-4250	59	14.3
4251-5000	84	20.3
5001-7500	118	28.5
7501-10000	96	23.2
10001+	56	13.5

Araştırma örnekleminde yer alan Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin demografik verileri tablo 2.1. incelendiğinde aşağıdaki tespitler yapılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımında kız öğrenci sayısı erkek öğrenci sayısından 32 fazladır. 414 öğrencinin kız ve erkek dağılımı yüzde olarak kısmi farklılık arz etmektedir. Birbirine yakın bir oran teşkil etmektedir. Araştırmada cinsiyet yönünden bir dengeleme görülmektedir.

Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinden lise yaş gurubuna uygun olarak her yaştan öğrenci araştırma örnekleminde yer almıştır. 14 yaşında olan öğrenci sayısı 18, 15 yaşında olan öğrenci sayısı 81, 16 yaşında olan öğrenci sayısı 123, 17 yaşında olan öğrenci sayısı 141, 18 yaşında olan öğrenci sayısı 50 ve 19 yaşında olan öğrenci sayısı 1 olarak tespit edilmiştir. 16 ve 17 yaşındaki öğrenci sayısı en kalabalık gurubu oluşturmaktadır. Bu öğrenciler yaş itibariyle de okul ve öğretmenleri tanıma konusunda çoğunluğu oluşturmaktadır. Ortalama okul kültürünü bilen, öğretmenlerini tanıyan ve görüşlerini ifade edebilecek olan öğrenci gurubu çoğunluktadır.

Anne eğitim durumu tablo 2.1. incelendiğinde en yüksek oran ilkokul mezunu şeklindedir. Doktora eğitimini tamamlayan anne sayısı 1 tanedir. Ortaokul, lise ve üniversite mezun sayısı anne mezuniyet durumunda birbirine çok yakındır. Baba mezuniyet durumunda ise lise mezunu 109 kişi ile en fazla sayıdadır.

Tablo 2. 2. Anne-baba eğitim durumu kıyaslama.

Eğitim Durumu	Anne-Baba	Anne-Baba
İlkokul	188-101	45.4-24.4
Ortaokul	71-57	17.1-13.8
Lise	74-109	17.9-26.3
Üniversite	67-96	16.2-23.2
Yüksek Lisans	13-43	3.1-10.4
Doktora	1-8	.2-1.9

Tablo 2.2. incelendiğinde anne ve baba eğitim durumun karşılaştırdığımızda ilkokul mezunu olan anne sayısı baba sayısından 87 fazladır. Ortaokul mezununda anne sayısı baba sayısından 14 fazladır. Lise mezuniyetinde baba sayısı anne sayısından 33 fazladır. Üniversite mezunu baba sayısı da anne sayısından 29 fazladır. Yüksek lisans yapan baba sayısı anne sayısından 30 fazla iken doktora eğitimi alan baba sayısı anne sayısından 7 fazladır. Genel olarak tablo incelendiğinde, oranlara bakıldığında ankete katılan öğrencilerin babalarının eğitim düzeyinin annelerine oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Babaların eğitim ve akademik gelişim düzeyleri araştırma örnekleminde yer alan öğrencilerin annelerinin akademik gelişim düzeylerinin üzerinde görünmektedir.

Araştırma örnekleminde yer alan öğrencilerin gelir durumları incelendiğinde şunlar tespit edilmiştir. En düşük ve en yüksek gelir sahibi olan öğrenci sayıları birbirine çok yakındır. 0-4250 tl geliri olan öğrenci sayısı 59 iken, 10001tl ve yukarısı geliri olan öğrenci sayısı 56'dır. 5001tl-7500tl arasında geliri olan öğrenci sayısı 118 olarak en yüksek oranda çıkmıştır. Tablo 2.2. incelendiğinde, örnekleme yer alan öğrencilerin çoğunluğunun ailelerinin ortalama bir gelire sahip olduğu görülmektedir. Bu gelir durumu araştırma yapıldığı zamanki genel ülke gelir düzeyine göre değerlendirilmiştir. Ekonomik verilerde değişimlerin ülke genelinde değişmesi söz konusu olmaktadır. Ancak araştırma yapıldığı dönemde öğrenci ailelerinin ortalama düzeyde gelir sahibi oldukları söylenebilir.

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. İHL Okul Aidiyet Ölçeği

Araştırmamızda izin alınarak kullanılan, “İHL Okul Aidiyet Ölçeği” İHL öğrencilerinin öğrenim gördükleri İmam Hatip Liselerine aidiyet düzeylerinin belirlenmesi için, Aşlamacı ve Eker tarafından geliştirilmiştir. Bu süreçte araştırmacılar literatür taramasından sonra maddelerle ilgili bir havuz oluşturmuşlardır. Uzman görüşleri ve düzeltmelerden sonra 13 maddeden oluşan bir ölçek belirlemiştir. Daha sonrasında İstanbul ilinde iki tane İmam Hatip Lisesinde 286 öğrenciye uygulama pilot olarak yapılmıştır. Bu ilk uygulamada elde edilen veriler ışığında ölçeğin yapı geçerliliği ve güvenilirlik analizleri tamamlanmış sonrasında 3775 öğrenciye asıl uygulama yapılarak ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik değerleri tekrar değerlendirilmiştir.

Ölçeğin yapı geçerliliği için faktör analizi (Principal Component Analysis) yapılmıştır. Faktör analizi yapmadan önce de verilerin faktör analizine uygun olup olmadığını tespit etmek için, Kaiser Mayer Olkin (KMO) ve Barlett testi yapılmış ve KMO değeri, 844; Barlett testi değeri ise .00 anlamlı ($p < .01$) bulunmuştur. Bu değerler ile ölçeğin faktör analizi için uyumlu olduğu anlaşılmıştır.

İHL Okul Aidiyet Ölçeğine uygulanan geçerlik analizi neticesinde ise herhangi bir boyut altında yeterli yük değerlerine ulaşmayan bazı maddeler ölçek dışı bırakılmış

ve sonuçta tek boyut ve yedi maddeden oluşan İHL Okul Aidiyet ölçeği elde edilmiştir. Tek boyutun açıkladığı toplam varyans oranı pilot uygulamada %45,67, asıl uygulamada ise 45,48 olarak tespit edilmiştir. Maddelerin faktör yükleri ,53 ile ,79 arasında değişmiştir. Ölçeğin güvenilirlik düzeyi için hesaplanan Croanbach Alpha iç tutarlılık katsayısı neticesinde alfa değeri pilot uygulamada, 742, asıl uygulamada ise, 797 olarak bulunmuştur. Ölçeğin maddeleri, faktör yükleri ile toplam korelasyonları, toplam varyansı açıklama oranları ve güvenilirlik katsayısı ile ilgili gerekli sonuçlar elde edilmiştir. (Aşlamacı ve Eker: 2016: 15,16).

2.3.2. İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri Ölçeği

2.3.2.1. Ölçek Maddelerinin Geliştirilmesi

Çalışmada öncelikle alan yazın incelenerek ölçek maddeleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda yurtiçi ve yurtdışında bu alanda yapılan çalışmalar incelenmiş ve ölçekte kullanılabilen tutum ifadeleri belirlenmiştir. Böylece 46 maddelik madde havuzu oluşturulmuştur. Oluşturulan 46 maddelik form, uzman görüşleri alınmak üzere konu alanında bilgi sahibi olan ve çalışma konusu hakkında bilgilendirilen eğitim bilimleri alanından 10 uzmanın görüşüne sunulmuştur. Bu süreçte uzmanların vermiş olduğu görüşler doğrultusunda maddelerin kapsam geçerliği belirlenmiştir. Kapsam geçerliliği her bir madde için olumlu yanıt vermiş uzman sayısı toplamının toplam uzman sayısına oranının bir eksiği alınarak belirlenmiştir. Kapsam geçerlik oranı 0.80'in altında olan maddeler ölçekten çıkarılarak 40 maddelik deneme formu elde edilmiştir.

2.3.2.2. Açıklayıcı Faktör Analizi

Ölçek maddelerinin 10 katı örneklem büyüklüğü yeterli kabul edilmektedir (Akgül, 2005). 40 maddelik form için araştırmaya katılmayı kabul eden toplam 400 öğrenciden elde edilen veriler doğrultusunda da ölçeğin geçerlik çalışmaları yapılmıştır. Açıklayıcı Faktör Analizi öncesinde verilerin uygun olup olmadığı belirlemek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Katsayısı ve Barlett Sphericity testi hesaplanmıştır.

Tablo 2. 3. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett's testi.

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,955
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	5522,729
	df	276
	Sig.	,000

Araştırma kapsamında faktör analizinin yapılabilmesi için gerekli görülen örneklem büyüklüğü incelenmiş, KMO değeri 0.95 bulunmuş çalışma grubu yeterli görülmüştür. (Tabachnick ve Fidell, 2001). Bartlett testinde p değeri 0.05'ten küçük ise korelasyon matrisinin faktör analizine uygun olduğu söylenir. Bartlett testi sonucu da $p = 0.000$ anlamlı çıkmıştır. (George ve Mallery, 2001). Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek için varimax döndürme ile temel bileşenler analizi kullanılarak Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. Analizde faktör yükleri en az .32 olarak belirlenmiştir. (Seçer, 2015).

Tablo 2. 4. Açıklanan toplam varyans.

Madde	Başlangıç Özdeğerleri			Kare Yüklerin Çekme			Kare Yüklerin Dönme		
	Toplamları			Toplamları			Toplamları		
	Toplam	Varyanss %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	11.059	46.080	46.080	11.059	46.080	46.080	5.859	24.413	24.413
2	1.384	5.765	51.845	1.384	5.765	51.845	4.416	18.400	42.812
3	1.329	5.538	57.383	1.329	5.538	57.383	3.497	14.571	57.383
4	.860	3.582	60.965						
5	.825	3.438	64.403						
6	.782	3.259	67.662						
7	.734	3.059	70.721						
8	.655	2.727	73.448						
9	.631	2.630	76.079						
10	.549	2.289	78.368						
11	.525	2.188	80.556						
12	.490	2.043	82.599						
13	.475	1.979	84.577						
14	.457	1.903	86.480						
15	.415	1.729	88.209						
16	.404	1.682	89.891						
17	.368	1.534	91.426						
18	.341	1.420	92.845						
19	.327	1.363	94.209						
20	.314	1.307	95.515						
21	.308	1.285	96.801						
22	.281	1.170	97.971						
23	.247	1.031	99.002						
24	.240	.998	100.000						

AFA sonucunda ölçeğin özdeğeri 1'den büyük üç faktör altında toplandığı görülmüştür. Bu üç faktörün ölçeğe ilişkin açıkladığı varyans ise %57.38'dir. Tavşancıl (2002)'a göre çok boyutlu ölçeklerde kabul edilebilir varyans oranının % 40 ile % 60 arasında olması gerekir. (Tavşancıl, 2002). Alpar (2018)'a göre ise sosyal bilimlerde % 40-% 60 varyans oranı yeterli iken genellikle 0.50-0.70 arası varyans oranı yeterli görülmektedir. Elde edilen sonuç açıklanan varyans oranının yeterli olduğunu göstermektedir. Ölçeğe ait tüm faktörlerin toplam varyansın %57.38'ini açıkladığı görülmüştür. Birinci faktör toplam varyansın %24.41'sini, ikinci faktör toplam varyansın %18.40'ini üçüncü faktör toplam varyansın %14.57'sini açıklamaktadır. (Tablo 2.4.).

Madde faktör yükleri incelendiğinde ise 0.515 ile 0.765 arasında değiştiği görülmüştür. (Tablo 2.5.).

Tablo 2. 5. Madde boyut ilişkisi.

Alt Ölçek	Ölçek Maddeleri	Faktör Yüklü	Açıkladığı varyans
Alt Boyut 1 İletişim Süreci Açısından, Kaynak Olarak Öğretmen Nitelikleri ve Beden Dili Kullanımı	6. Öğretmenlerim, derse hazırlıklı girer.	.602	%24,41
	7. Öğretmenlerim, konuları anlatırken belirli bir sıralama takip eder.	.634	
	12. Öğretmenlerim, topluma ve yerel kültüre dikkat eder.	.574	
	13. Öğretmenlerim, genel olarak sınıf içinde bize hâkim olacak şekilde duruş yerini belirler.	.730	
	14. Öğretmenlerimin sınıf hâkimiyeti iyidir.	.653	
	15. Öğretmenlerim, ders anlatırken beden dilini etkin kullanır.	.618	
	16. Öğretmenlerim, ders anlatırken göz teması kurar.	.690	
	17. Öğretmenlerim, ders anlatırken ses ve tonlamaya dikkat eder.	.711	
	18. Öğretmenlerim, Türkçeyi düzgün konuşmaya özen gösterirler.	.625	
	19. Öğretmenlerim, iletişim kurarken bizimle arasındaki uygun mesafeye dikkat eder.	.610	
Alt Boyut 2 İletişim Süreci Açısından, Alıcı Olan Öğrenciye Göre Öğretmen Nitelikleri	23. Öğretmenlerim, derse girdiklerinde sınıfın kontrolünü sağlar.	.592	%18,40
	24. Öğretmenlerim, derse başlamadan önce dikkatimizi toplamaya çalışır.	.603	
	8. Öğretmenlerim, ders dışında yaşadığım problemlerle de ilgilenir.	.655	
	9. Öğretmenlerim, araştırma yapmamızı teşvik eder.	.596	
	10. Öğretmenlerim, araştırma yöntemleri hakkında bilgi verir.	.683	
	11. Öğretmenlerimin beni iyi anlayabildiğini düşünüyorum.	.564	
	20. Öğretmenlerim, başarılarımızı artırmak için bireysel görüşmeler yapar.	.689	
21. Öğretmenlerim, bireysel farklılıklarımıza dikkat eder.	.765		
22. Öğretmenlerim, sınıf içinde isteklerimizi ve ihtiyaçlarımızı dikkate alır.	.708		
Alt Boyut 3 İletişim Süreci Açısından, Öğretmenin Eğitimsel Yeterliliklerinden Kişilik Özellikleri	1. Öğretmenlerim, bir görüş veya fikrin katı savunuculuğunu yapmaz.	.515	%14,57
	2. Öğretmenlerimle iletişimim iyidir.	.688	
	3. Öğretmenlerim, farklı düşüncelerime saygı gösterir.	.759	
	4. Öğretmenlerim, bana karşı anlayışlıdır.	.750	
	5. Öğretmenlerime rahatlıkla soru sorabilirim.	.713	

2.3.2.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Araştırmanın bu bölümünde, açıklayıcı faktör analizi sonucu ortaya çıkan üç faktörlü yapının uygunluğu test edilmiştir. Analiz 250 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonucunda da AFA'da ortaya konulan yapının doğrulandığı görülmüştür. DFA sonucu elde edilen faktör yüklerinin 0.346 ile 0.968 arası değiştiği görülmüştür. Elde edilen faktör yüklerinin .30 dan büyük olması maddelere ait faktör yüklerinin yeterli olduğu anlamına gelmektedir. (Kline, 2011). Bu sonuç aynı zamanda ölçeğin orijinal formu ve AFA sonuçları dikkate alınarak oluşturulan boyutların istatistiksel olarak doğrulandığını da göstermektedir. DFA ile elde edilen model Şekil 2.1.'de ve Doğrulayıcı Faktör Analizinin Uyumuna İlişkin İstatistiksel Değerler Tablo 2.6.'da verilmiştir.

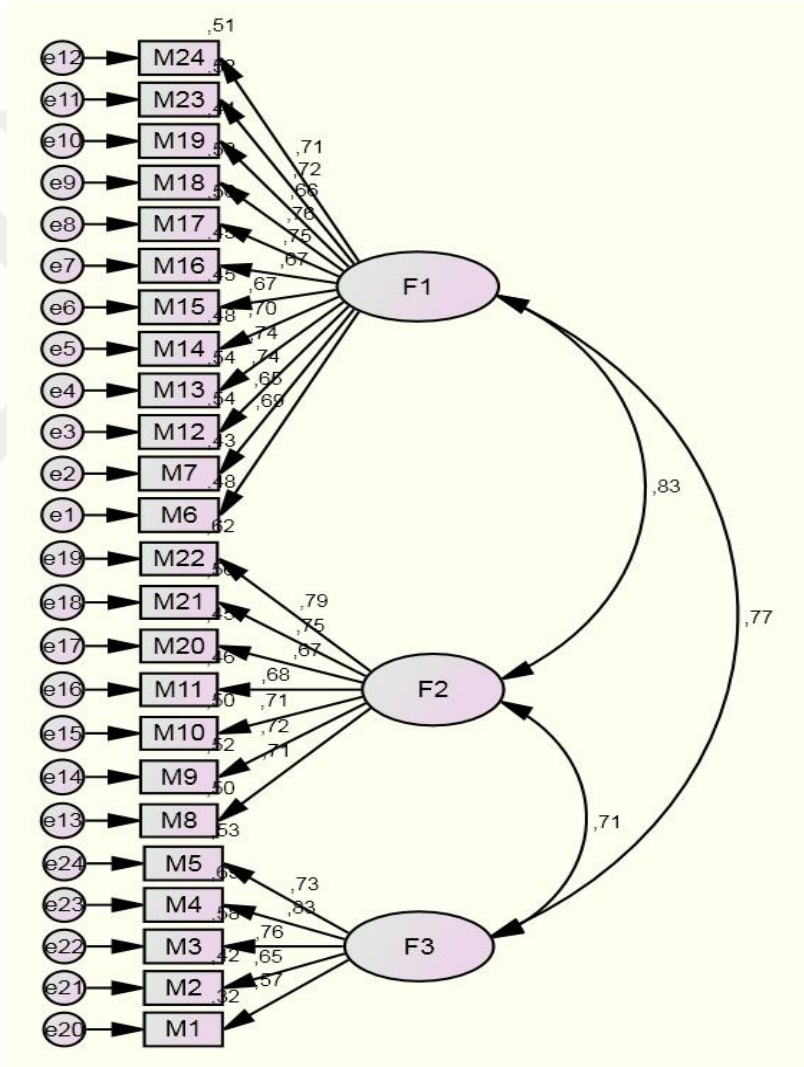
Tablo 2. 6. Doğrulayıcı faktör analizinin uyumuna ilişkin istatistiksel değerler.

Ölçüm	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	DFA Uyum İndeksi Değerleri
(X ² /sd)	≤ 3	≤ 5	2.683
RMSEA	≤ 0.05	0.06-0.08	0.064
SRMR	≤ 0.05	0.06-0.08	0.043
IFI	≥ 0.95	0.94-0.90	0.922
CFI	≥ 0.95	≥ 0.90	0.922
GFI	≥ 0.90	0.89-0.85	0.882
AGFI	≥ 0.90	0.89-0.85	0.858
TLI	≥ 0.95	0.94-0.90	0.913

Kaynak: (Kline, 2011)

Tablo 2.6.'da yer alan uyum değerleri incelendiğinde, X²/sd =2.45, RMSEA= 0.064, SRMR=0.043, IFI =0.922, CFI= 0.922, GFI=0.882, AGFI=0.858, TLI = 0.913, olarak bulunmuştur. Genel olarak, istenen düzeyde uyum değerlerine sahip olduğu

anlaşılmaktadır (Bollen, 1989; Browne ve Cudeck, 1993; Byrne, 2010; Hu ve Bentler, 1999; Kline, 2011; Tanaka ve Huba, 1985). Test edilen DFA' ya ait model Şekil 2.1.'de gösterilmiştir. Modelde gösterilen tüm yollar 0.001 düzeyinde anlamlıdır. Birinci dereceli modelin standartlaştırılmış faktör yükleri, hata korelasyonları ile Şekil 2.1.'de verilmiştir.

Şekil 2.1. İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri Ölçeği DFA analizi için oluşturulan model.

Tablo 2. 7. DFA sonucu elde edilen faktör yükleri.

Alt Ölçek	Ölçek Maddeleri	Faktör Yüğü
Alt Boyut 1 İletişim Süreci Açısından, Kaynak Olarak Öğretmen Nitelikleri ve Beden Dili Kullanımı	6. Öğretmenlerim, derse hazırlıklı girer.	.694
	7. Öğretmenlerim, konuları anlatırken belirli bir sıralama takip eder.	.654
	12. Öğretmenlerim, topluma ve yerel kültüre dikkat eder.	.737
	13. Öğretmenlerim, genel olarak sınıf içinde bize hâkim olacak şekilde duruş yerini belirler.	.738
	14. Öğretmenlerimin sınıf hâkimiyeti iyidir.	.696
	15. Öğretmenlerim, ders anlatırken beden dilini etkin kullanır.	.669
	16. Öğretmenlerim, ders anlatırken göz teması kurar.	.671
	17. Öğretmenlerim, ders anlatırken ses ve tonlamaya dikkat eder.	.751
	18. Öğretmenlerim, Türkçeyi düzgün konuşmaya özen gösterirler.	.760
	19. Öğretmenlerim, iletişim kurarken bizimle arasındaki uygun mesafeye dikkat eder.	.664
	23. Öğretmenlerim, derse girdiklerinde sınıfın kontrolünü sağlar.	.723
	24. Öğretmenlerim, derse başlamadan önce dikkatimizi toplamaya çalışır.	.712
Alt Boyut 2 İletişim Süreci Açısından, Alıcı Olan Öğrenciye Göre Öğretmen Nitelikleri	8. Öğretmenlerim, ders dışında yaşadığım problemlerle de ilgilenir.	.709
	9. Öğretmenlerim, araştırma yapmamızı teşvik eder.	.722
	10. Öğretmenlerim, araştırma yöntemleri hakkında bilgi verir.	.706
	11. Öğretmenlerimin beni iyi anlayabildiğini düşünüyorum.	.681
	20. Öğretmenlerim, başarıyı artırmak için bireysel görüşmeler yapar.	.670
	21. Öğretmenlerim, bireysel farklılıklarımıza dikkat eder.	.748
	22. Öğretmenlerim, sınıf içinde isteklerimizi ve ihtiyaçlarımızı dikkate alır.	.789
Alt Boyut 3 İletişim Süreci Açısından, Öğretmenin Eğitsel Yeterliliklerinden Kişilik Özellikleri	1. Öğretmenlerim, bir görüş veya fikrin katı savunuculuğunu yapmaz.	.567
	2. Öğretmenlerimle iletişimim iyidir.	.650
	3. Öğretmenlerim, farklı düşüncelerime saygı gösterir.	.761
	4. Öğretmenlerim, bana karşı anlayışlıdır.	.833
	5. Öğretmenlerime rahatlıkla soru sorabilirim.	.729

2.3.2.4. Güvenilirlik Analizi

Yapılan analizler sonucunda 24 maddelik ölçeğin alt ölçekleri ve tamamına ilişkin güvenilirlik analizleri Tablo 2.8.’de verilmiştir.

Tablo 2. 8. Güvenilirlik istatistiği.

Alt Ölçekler	Faktör Cronbach’s Alpha
Alt Boyut 1 İletişim Süreci Açısından, Kaynak Olarak Öğretmen Nitelikleri ve Beden Dili Kullanımı	.923
Alt Boyut 2 İletişim Süreci Açısından, Alıcı Olan Öğrenciye Göre Öğretmen Nitelikleri	.880
Alt Boyut 3 İletişim Süreci Açısından, Öğretmenin Eğitsel Yeterliliklerinden Kişilik Özellikleri	.828
İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri	.948

Tablo 2.8.’de görüldüğü gibi Cronbach’s Alpha değeri “Alt Boyut 1 İletişim Süreci Açısından, Kaynak Olarak Öğretmen Nitelikleri ve Beden Dili Kullanımı” alt ölçeği için .923, “Alt Boyut 2 İletişim Süreci Açısından, Alıcı Olan Öğrenciye Göre Öğretmen Nitelikleri” alt ölçeği için .880, “Alt Boyut 3 İletişim Süreci Açısından, Öğretmenin Eğitsel Yeterliliklerinden Kişilik Özellikleri” alt ölçeği için .828 ve “İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri” isimli ölçeğin tümü için .948 olarak hesaplanmıştır. Bayram (2017), güvenilirlik değeri için .70’in üzerinde olmasının yeterli olduğunu belirtmektedir. (Bayram, 2017). Bu durum ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

2.3.2.5. Ölçek Maddelerine İlişkin Tanımlayıcı Bulgular

Tablo 2. 9. Ölçek maddelerine ait ortalama ve standart sapma verileri.

	Ort	Ss
1. Öğretmenlerim, bir görüş veya fikrin katı savunuculuğunu yapmaz.	3.29	1.19
2. Öğretmenlerimle iletişimim iyidir.	3.72	1.06
3. Öğretmenlerim, farklı düşüncelerime saygı gösterir.	3.54	1.09
4. Öğretmenlerim, bana karşı anlayışlıdır.	3.73	1.06
5. Öğretmenlerime rahatlıkla soru sorabilirim.	3.66	1.17
6. Öğretmenlerim, derse hazırlıklı girer.	3.57	1.04
7. Öğretmenlerim, konuları anlatırken belirli bir sıralama takip eder.	3.58	1.03
8. Öğretmenlerim, ders dışında yaşadığım problemlerle de ilgilenir.	3.10	1.25
9. Öğretmenlerim, araştırma yapmamızı teşvik eder.	3.37	1.11
10. Öğretmenlerim, araştırma yöntemleri hakkında bilgi verir.	3.19	1.06
11. Öğretmenlerimin beni iyi anlayabildiğini düşünüyorum.	3.07	1.18
12. Öğretmenlerim, topluma ve yerel kültüre dikkat eder.	3.56	1.08
13. Öğretmenlerim, genel olarak sınıf içinde bize hâkim olacak şekilde duruş yerini belirler.	3.54	1.13
14. Öğretmenlerimin sınıf hâkimiyeti iyidir.	3.40	1.04
15. Öğretmenlerim, ders anlatırken beden dilini etkin kullanır.	3.45	1.07
16. Öğretmenlerim, ders anlatırken göz teması kurar.	3.86	1.00
17. Öğretmenlerim, ders anlatırken ses ve tonlamaya dikkat eder.	3.66	1.09
18. Öğretmenlerim, Türkçeyi düzgün konuşmaya özen gösterirler.	3.55	1.12
19. Öğretmenlerim, iletişim kurarken bizimle arasındaki uygun mesafeye dikkat eder.	3.65	1.05
20. Öğretmenlerim, başarımızı artırmak için bireysel görüşmeler yapar.	3.05	1.27
21. Öğretmenlerim, bireysel farklılıklarımıza dikkat eder.	3.15	1.15
22. Öğretmenlerim, sınıf içinde isteklerimizi ve ihtiyaçlarımızı dikkate alır.	3.24	1.13
23. Öğretmenlerim, derse girdiklerinde sınıfın kontrolünü sağlar.	3.44	1.10
24. Öğretmenlerim, derse başlamadan önce dikkatimizi toplamaya çalışır.	3.58	1.05

Ölçek maddelerine ait ortalama ve standart sapma verileri incelendiğinde tüm maddelerin ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Özellikle 16. maddede yer alan “Öğretmenlerim, ders anlatırken göz teması kurar” ifadesine öğrencilerin 3.86 ortalama ile en yüksek oranda cevap verdikleri görülmektedir. 4. maddede yer alan “Öğretmenlerim, bana karşı anlayışlıdır.” ifadesi 3.73 ortalama ile ikinci yüksek ortalama ile cevaplanmıştır. 2. maddede yer alan “Öğretmenlerimle iletişimim iyidir” ifadesi de üçüncü en yüksek ortalama ile cevaplanmıştır. 5. madde “Öğretmenlerime rahatlıkla soru sorabilirim” ve 17. maddede yer alan “Öğretmenlerim, ders anlatırken ses ve tonlamaya dikkat eder” ifadeleri de 3,66 ortalama ile dördüncü en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Aynı zamanda 20. maddede yer alan “Öğretmenlerim, başarıyı artırmak için bireysel görüşmeler yapar.” ifadesine öğrencilerin 3,05 ortalama ile düşük cevap verdikleri görülmektedir. Genel olarak tüm maddeler 3,05 puan ortalamasının üzerinde olarak görülmektedir. Öğretmenlerin başarıyı artırmak için bireysel görüşmeler yapması bu ölçeğin ortalama olarak en düşük maddesini oluşturmakta iken, öğretmenlerin ders anlatırken göz teması kurması en yüksek ortalamayı aldığı görülmektedir.

2.3.2.6. Madde Toplam Analizi Sonuçları

Tablo 2. 10. Madde toplam korelasyon değerleri.

Alt Ölçek	Ölçek Maddeleri	Madde Toplam Korelasyon değerleri	
Alt Boyut 1 İletişim Süreci Açısından, Kaynak Olarak Öğretmen Nitelikleri ve Beden Dili Kullanımı	6. Öğretmenlerim, derse hazırlıklı girer.	.662	
	7. Öğretmenlerim, konuları anlatırken belirli bir sıralama takip eder.	.632	
	12. Öğretmenlerim, topluma ve yerel kültüre dikkat eder.	.693	
	13. Öğretmenlerim, genel olarak sınıf içinde bize hâkim olacak şekilde duruş yerini belirler.	.718	
	14. Öğretmenlerimin sınıf hâkimiyeti iyidir.	.671	
	15. Öğretmenlerim, ders anlatırken beden dilini etkin kullanır.	.640	
	16. Öğretmenlerim, ders anlatırken göz teması kurar.	.653	
	17. Öğretmenlerim, ders anlatırken ses ve tonlamaya dikkat eder.	.724	
	18. Öğretmenlerim, Türkçeyi düzgün konuşmaya özen gösterirler.	.718	
	19. Öğretmenlerim, iletişim kurarken bizimle arasındaki uygun mesafeye dikkat eder.	.632	
	23. Öğretmenlerim, derse girdiklerinde sınıfın kontrolünü sağlar.	.686	
	24. Öğretmenlerim, derse başlamadan önce dikkatimizi toplamaya çalışır.	.681	
	Alt Boyut 2 İletişim Süreci Açısından, Alıcı Olan Öğrenciye Göre Öğretmen Nitelikleri	8. Öğretmenlerim, ders dışında yaşadığım problemlerle de ilgilenir.	.659
		9. Öğretmenlerim, araştırma yapmamızı teşvik eder.	.652
10. Öğretmenlerim, araştırma yöntemleri hakkında bilgi verir.		.658	
11. Öğretmenlerimin beni iyi anlayabildiğini düşünüyorum.		.619	
20. Öğretmenlerim, başarıyı artırmak için bireysel görüşmeler yapar.		.629	
21. Öğretmenlerim, bireysel farklılıklarımıza dikkat eder.		.709	
22. Öğretmenlerim, sınıf içinde isteklerimizi ve ihtiyaçlarımızı dikkate alır.		.736	
Alt Boyut 3 İletişim Süreci Açısından, Öğretmenin Eğitsel Yeterliliklerinden Kişilik Özellikleri	1. Öğretmenlerim, bir görüş veya fikrin katı savunuculuğunu yapmaz.	.493	
	2. Öğretmenlerimle iletişimim iyidir.	.588	
	3. Öğretmenlerim, farklı düşüncelerime saygı gösterir.	.695	
	4. Öğretmenlerim, bana karşı anlayışlıdır.	.726	
	5. Öğretmenlerime rahatlıkla soru sorabilirim.	.641	

Alt boyutlara ait madde toplam korelasyonları incelenmiş elde edilen değerlerin 0.49 ile .73 arasında olduğu görülmüştür. Elde edilen değerlerin 0.30' un üzerinde olması madde toplam korelasyonlarının yeterli olduğunu göstermektedir. (Seçer, 2015).

2.3.2.7. Alt Boyutlar Arası Korelasyonlar

Tablo 2. 11. Faktörler arasındaki korelasyon katsayıları.

	Alt Boyut 1 İletişim Süreci Açısından, Kaynak Olarak Öğretmen Nitelikleri ve Beden Dili Kullanımı	Alt Boyut 2 İletişim Süreci Açısından, Alıcı Olan Öğrenciye Göre Öğretmen Nitelikleri	Alt Boyut 3 İletişim Süreci Açısından, Öğretmenin Eğitsel Yeterliliklerinden Kişilik Özellikleri
Alt Boyut 1 İletişim Süreci Açısından, Kaynak Olarak Öğretmen Nitelikleri ve Beden Dili Kullanımı	–	.746**	.684**
Alt Boyut 2 İletişim Süreci Açısından, Alıcı Olan Öğrenciye Göre Öğretmen Nitelikleri	–	–	.632**
Alt Boyut 3 İletişim Süreci Açısından, Öğretmenin Eğitsel Yeterliliklerinden Kişilik Özellikleri	–	–	–

** $p < 0.01$

Yapılan analizlerde ölçeğin alt ölçekleri arasındaki ilişkiye de bakılmıştır. Faktörler arasındaki korelasyon katsayıları Tablo 2.11.'de sunulmuştur. Araştırma bulgularına göre alt boyutlar arasında pozitif yönlü yüksek korelasyon bulunmuştur.

2.4. Verilerin İstatistiksel Değerlendirmesi

Verilerin normal dağılıma uygunluğu Skewness ve Kurtosis değerleri ile belirlenmiştir. İletişim süreci açısından öğretmen niteliklerinin İHL Okul Aidiyetine (Aşlamacı ve Eker, 2016) etkisi Yapısal Eşitlik Modeli kullanılarak incelenmiştir. Yapısal eşitlik modellerinde modelin veriyi ne kadar iyi açıkladığı uyum istatistikleri ile belirlenir. Modelin uyumunu test eden kriterler model uyum kriteri (χ^2/sd), karşılaştırmalı uyum indeksleri (CFI, TLI, NFI, RMSEA), mutlak uyum indeksleri (GFI), artık temelli uyum indeksleri (SRMR) şeklindedir.

Yapısal eşitlik modellemesinde ölçme hatalarını azaltabilmek ve daha iyi sonuçlar alabilmek için parselleme yöntemi önerilmektedir (Rocha ve Chelladurai

2012). Araştırmada İHL Okul Aidiyet Ölçeği üç parsel halinde model oluşturulmuştur. Williams ve ark. (2009)' in önerileri doğrultusunda maddeler her parselde dengeli sayıda madde yer alacak şekilde ölçekteki madde sırasına göre rastgele yerleştirilmiştir. Araştırma iki aşamalı olarak gerçekteşirilmiiştir. Birinci aşamada modele ait tüm değişkenlerin birlikte doğrulayıcı faktör analizine tabi tutulduğu ölçme modeli gerçekteşirilmiiştir (Kline 2019). İkinci aşamada yapısal model oluşturularak değişkenlere ait neden-sonuç ilişkileri ve aracı değişkenler incelenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle, İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri Ölçeği ve İHL Okul Aidiyeti Ölçeklerine ait tanımlayıcı istatistikler ve korelasyon sonuçları verilmiş ardından, bu değişkenler arasındaki yol analizi yapısal eşitlik modeli ile test edilmiştir.

3.1. Tanımlayıcı Analizler

Tablo 3. 1. Tanımlayıcı istatistikler, güvenilirlik değerleri ve korelasyon sonuçları.

	M	SS	Skew.	Kurt.	İHL Okul Aidiyeti
1. İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri Ölçeği	3.46	0.75	-.55	.28	.46**
2. Kaynak Olarak Öğretmen Nitelikleri ve Beden Dili Kullanımı	3.57	0.78	-.76	.70	.42**
3. Alıcı Olan Öğrenciye Göre Öğretmen Nitelikleri	3.17	0.89	-.39	-.22	.43**
4. Öğretmenin Eğitsel Yeterliliklerinden Kişilik Özellikleri	3.59	0.86	-.67	.25	.39**
5. İHL Okul Aidiyeti Ölçeği	3.35	0.93	-.40	-.58	-

** $p < .01$

Ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri ile ve korelasyon değerleri Tablo 3.1.'de verilmiştir. Analiz sonuçları, değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin $-.76$ ile $.70$ arasında değiştiğini göstermiştir. İki küçük çarpıklık ve basıklık değerleri ileri analizler için normal dağılım özelliklerini gösterir (George ve Mallery, 2010). İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri Ölçeği ile İHL Okul Aidiyeti Ölçeği arasında pozitif yönlü ($r = 0.46$, $p < .001$), ilişki bulunmuştur. 1. Alt boyut Kaynak Olarak Öğretmen Nitelikleri ve Beden Dili Kullanımı ile İHL Okul Aidiyeti Ölçeği arasında pozitif yönlü ($r = 0.42$, $p < .001$), ilişki bulunmuştur. 2. Alt boyut Alıcı Olan Öğrenciye Göre Öğretmen Nitelikleri ile İHL Okul Aidiyeti Ölçeği (Aşlamacı ve Eker, 2016) arasında pozitif yönlü ($r = 0.43$, $p < .001$), ilişki bulunmuştur. 3. Alt boyut

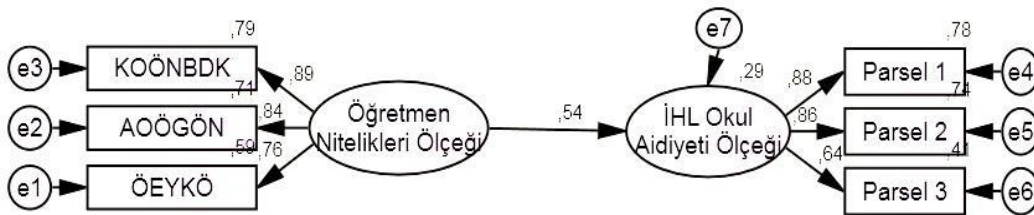
Öğretmenin Eğitsel Yeterliliklerinden Kişilik Özellikleri ile İHL Okul Aidiyeti Ölçeği arasında pozitif yönlü ($r= 0.39$, $p<.001$), ilişki bulunmuştur.

3.2. Ölçme Modeli

Araştırmada yapısal model test edilmeden önce modele ait değişkenler doğrulayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri Ölçeği üç alt boyut, İHL Okul Aidiyeti Ölçeği (Aşlamacı ve Eker, 2016) üç parsel olacak şekilde model oluşturulmuştur. Oluşturulan doğrulayıcı faktör analizi sonucu standardize edilmiş regresyon katsayıları .64 ile .88 arasında değişmektedir ($p<.01$). Göstergeler gizil değişkenleri önemli ölçüde temsil etmektedir. Modele ait uyum indeksleri $\chi^2/sd= 2.39$, CFI = .99, GFI = .98, AGFI = .96, NFI = .98, TLI = .98, SRMR = .02 olarak bulunmuştur. Elde edilen bulgular ölçme modelinin yeterli uyum iyiliği değerlerine sahip olduğunu göstermektedir.

3.3. Yapısal Model

Araştırmada iletişim süreci açısından öğretmen niteliklerinin İHL okul aidiyeti üzerindeki etkisi yapısal model ile test edilmiştir. Oluşturulan model Şekil 3.1.'de gösterilmiştir. Yapısal eşitlik modeline ait uyum indeksleri $\chi^2/sd= 2.40$, CFI= .99, GFI= .99, AGFI= .96, NFI= .99, TLI= .98, SRMR= .02 olarak bulunmuştur. (Kline, 2011). Elde edilen bulgular modelin yeterli uyum iyiliği değerlerine sahip olduğunu göstermektedir.

Şekil 3. 1. İletişim süreci açısından öğretmen niteliklerinin İHL okul aidiyeti üzerindeki etkisine ilişkin YEM.

YEM sonucunda iletişim süreci açısından öğretmen niteliklerinin İHL okul aidiyetini ($\beta = .54$) pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Test edilen YEM de tüm yollar istatistikî olarak anlamlı bulunmuştur ($p < .01$). Ayrıca iletişim süreci açısından öğretmen niteliklerinin İHL okul aidiyetine ilişkin varyansın (R^2) %29'unu açıkladığı belirlenmiştir.

Tablo 3. 2. Etki büyüklüğü ve kritik değer.

Direct Effect	β	SE	P	C.R.
İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri → İHL Okul Aidiyeti	.54	.04	0.00	9.47

Araştırmada konu ile ilgili alanyazındaki kaynaklar taranması sonucunda ve özellikle iletişim sürecinde öğretmenlerde bulunması gereken niteliklerin neler olabileceği öncelikle incelenmiştir. Aynı zamanda eğitimde iletişim ve özellikle de din öğretiminde iletişim süreçleri ve öğretmenlerde bulunması gereken nitelikler araştırılıp tespiti yapılmıştır.

Tespit edilen bulgulara göre öncelikle genel iletişim çerçevesinde kaynakta bulunması gereken nitelikler şu şekildedir. Güvenilirlik, iletişim becerisi, sevilmek, saygınlık, kaynağın fiziki görünümü, tutumlar, empati yeteneği, eğitim seviyesi, çevresel, toplumsal ve kültürel öğelere dikkat etmesi.

İletişimin diğer öğeleri bakımından öğretmende bulunması gereken diğer nitelikler şu şekilde tespit edilmiştir.

Hedef-alıcı açısından değerlendirildiğinde, öğretmenin öğrencinin ihtiyacını dikkate alması ve öğrencinin hazır bulunuşluğunu sağlaması gerekmektedir.

Mesaj-ileti açısından değerlendirildiğinde, öğretmenlerin ilettikleri konuları anlamlı ifade etmeleri, beş duyu organına hitap etmeleri ve mesajları doğru anlaşılacak şekilde göndermeleri, gibi niteliklere sahip olması gereklidir.

Kanal ve araç açısından değerlendirildiğinde, öğretmenin gönderdiği mesajların hangi tür kanallarla göndereceğini iyi bilmesi gereklidir. Bazen sözlü, bazen yazılı,

bazen resimler aracılığıyla bu işlem yapılır. Öğretmen alıcı konumundaki öğrencinin durumuna göre bir kanal seçmesi gereklidir.

Kod açısından değerlendirildiğinde, öğretmenin sözlü veya sözel olmayan iletişimde kelimeleri ve sembolleri doğru kullanması ne anlama geldiğini bilmesi ve Türkçeyi doğru kullanması gereklidir.

Kod Açma açısından değerlendirildiğinde, öğretmenin iletildiği mesajların anlaşılması konusunda öğrencisini iyi tanınması bireysel farklılıklarını ve kavramlara yükleyebilecekleri anlamları iyi bilmesi gerekir. Ortak yaşantı alanlarını artırması gereklidir. Bunun için de öğrencilerini tanımaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Geribildirim açısından değerlendirildiğinde, öğretmen konuların anlaşılıp anlaşılmadığı konusunda öğrenciden yazılı veya sözlü çalışmalarla geri bildirim almalıdır. Anlaşılmayan konuların neden anlaşılmadığı üzerine tespitler yaparak yeniden konuları işlemesi ve bu konuda yöntemler geliştirmesi gerekir. Bu konuda öğrenci görüşlerine sıklıkla müracaat etmelidir.

Eğitim iletişimi sürecinde kaynak olan öğretmende bulunması gereken özellikler ise şu şekilde tespit edilmiştir.

Eğitsel Yeterlikler; genel kültür, alan bilgisi, öğreticilik becerileri.

Kişilik Özellikleri; güvenilirlik, çekicilik, sabır, sevgi-hoşgörü, düzenlilik, yönlendiricilik, araştırmacılık.

Beden Dili Sembolleri; görünüş, giyim, duruş, eller, ayaklar, yüz ifadeleri, gözler, ses tonu, kişisel alanların (bölgelerin) düzenlenmesi. Eğitim İletişiminde alıcı konumunda olan öğrencilerin ihtiyaçlarını ve bireysel farklılıklarını gözetmek. Genel iletişimde kaynak ile eğitim iletişimde kaynak olan öğretmen arasında bazı özelliklerin ortak olduğu anlaşılmıştır. Ölçek soruları oluşturulurken bu ortak özellikler bir defa kullanılmış ve bu özellikleri öğrenci açısından ifade edebilecek cümleler yazılmıştır.

Bu araştırmada geliştirilen 24 soruluk İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri Ölçeği uygulaması neticesinde öğrencilerin genel olarak ortalamanın üzerinde öğretmenlerini olumlu değerlendirdikleri tespit edilmiştir.

İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri Ölçeğinin ile Aşlamacı ve Eker'e ait İHL Okul Aidiyeti Ölçeğine etkisi incelendiğinde yüksek oranda pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. İletişim süreci açısından öğretmen niteliklerinin İHL okul aidiyetine etkisi % 29 olarak bulunmuştur. Buradan elde edilen bulgulara göre iletişim temelli öğretmen niteliklerinin İHL öğrencilerinin aidiyetine yukarıda belirtilen oranda etki ettiği görülmüştür. Buradan da iletişim temelli öğretmen niteliklerinin öğretmenler açısından öğrenci algılarına göre önemli olduğu görülmektedir.

Ayrıca araştırmada İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri ölçeğine göre öğrenciler okullarında görev yapan İHL meslek dersi öğretmenleri 24 madde genelinde ortalamanın üzerinde olumlu olarak değerlendirdikleri görülmüştür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM

4.1. İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri Ölçeği

Bu çalışmada iletişim süreci açısından din öğretiminde öğretmen nitelikleri, Konya il merkezinde seçilen 4 tane Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin görüşleri çerçevesinde araştırılmıştır. Öncelikle iletişimin ne olduğu ve süreçlerinde hangi öğelerin yer aldığı belirlenmiştir. Araştırmanın ana çerçevesi iletişim ve eğitim iletişimi olarak belirlenmiştir. İletişim sürecin açısından öğretmenlerde bulunması gereken nitelikler öncelikle tespit edilmiştir.

Bu tespitler yapıldıktan sonra iletişim temelinde öğretmen niteliklerinin öğrenci algısına göre ölçülmesi konusunda çeşitli ölçekler taranmıştır. Ancak bu alanda bu çalışmaya uygun ve iletişim sürecini ortaöğretim öğrencilerine değerlendirme yapabilecek bir ölçek bulunamamıştır. Bu nedenle alandaki temel kaynaklar ve uzman görüşleri ve değerlendirmeleri neticesinde bir ölçek oluşturulmuştur.

Ölçek iletişim sürecinin tüm öğelerini kapsayan, eğitimde ve özellikle din öğretiminde iletişim temelli özellikleri kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. Hazırlanan ölçek 40 sorudan ve 11 adet sabit değişkenden oluşan beşli likert düzende oluşturulmuştur.

“İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri” ismiyle oluşturulan ölçek Konya il merkezinde belirlenen 4 tane Anadolu İmam Hatip Lisesinden her düzeyde random usulüyle seçilen 414 öğrenciye uygulanmış ve neticesinde geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Yapılan analizler neticesinde, “İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri” adını taşıyan bu ölçek geçerli ortalamaları almış ve 24 sorudan oluşan bir ölçek ortaya çıkmıştır. Ölçekte 3 alt boyut oluşmuş ve buna göre öğrencilerin görüşleri çerçevesinde öğretmen niteliklerinin değerlendirilebileceği bir ölçek oluşmuştur.

Araştırmanın bu bölümünde ölçek geliştirme çalışması neticelenmiştir. Buna göre beşli likert şeklinde ve 24 maddeden oluşan ölçek araştırmacılar için geçerlik ve güvenirlik alan bir ölçek olarak alana kazandırılmış oldu.

Bu ölçekte yer alan sorular Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü tarafından 2017 yılında hazırlanan Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri kitapçığı ile karşılaştırıldığında birçok maddenin bu kitapçıkta değerlendirildiği görülmüştür. Öğrencilerin genel olarak yüksek oranda olumlu değerlendirdiği maddeler ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın Genel Öğretmen Yeterlikleri karşılaştırması yapılarak incelemesi yapılmıştır. Ölçek maddeleri ile M.E.B. Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri ile ortak olan maddeler şu şekilde tespit edilmiştir.

Madde 1 Öğretmenlerim, bir görüş veya fikrin katı savunuculuğunu yapmaz.

M.E.B. Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri C1 Milli, Manevi ve Evrensel Değerler; C1.2. Bireysel ve Kültürel Farklılıklara saygılıdır. (M.E.B., 2017: 16).

Madde 2 Öğretmenlerimle iletişimim iyidir.

M.E.B. Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri C3 İletişim ve İşbirliği; C3.2. Etkili iletişim yöntem ve tekniklerini kullanmaya özen gösterir. (a.g.e., 2017: 16).

Madde 3 Öğretmenlerim, farklı düşüncelerime saygı gösterir.

M.E.B. Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri C2 Öğrenciye Yaklaşım; C2.1. Her öğrenciye insan ve birey olarak değer verir. (a.g.e., 2017: 16).

Madde 4 Öğretmenlerim, bana karşı anlayışlıdır.

Madde 5 Öğretmenlerime rahatlıkla soru sorabilirim.

M.E.B. Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri C3 İletişim ve İş birliği; C3.3. İnsan ilişkilerinde empati ve hoşgörüyü esas alır. (a.g.e., 2017: 16).

Madde 6 Öğretmenlerim, derse hazırlıklı girer.

Madde 7 Öğretmenlerim, konuları anlatırken belirli bir sıralama takip eder.

M.E.B. Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri B1 Eğitim Öğretimi Etkin Planlama; Eğitim öğretim süreçlerini etkin bir şekilde planlar. (a.g.e., 2017: 16).

Madde 8 Öğretmenlerim, ders dışında yaşadığım problemlerle de ilgilenir.

Madde 9 Öğretmenlerim, araştırma yapmamızı teşvik eder.

Madde 10 Öğretmenlerim, araştırma yöntemleri hakkında bilgi verir.

Madde 11 Öğretmenlerimin beni iyi anlayabildiğini düşünüyorum.

M.E.B. Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri C3 İletişim ve İşbirliği; C3.2. Etkili iletişim yöntem ve tekniklerini kullanmaya özen gösterir. (a.g.e., 2017: 16). 8.9.10. ve 11. maddeler birlikte değerlendirilmiştir ve iletişim ve işbirliği alt yeterliği içerisinde değerlendirilmiştir.

Madde 12 Öğretmenlerim, topluma ve yerel kültüre dikkat eder.

M.E.B. Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri C1 Milli manevi ve evrensel değerler; C1.4. Doğal çevre ile tarihsel ve kültürel mirasın korunmasına duyarlıdır. (a.g.e., 2017: 16).

Madde 13 Öğretmenlerim, genel olarak sınıf içinde bize hâkim olacak şekilde duruş yerini belirler.

Madde 14 Öğretmenlerimin sınıf hâkimiyeti iyidir.

M.E.B. Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri B2 Milli Öğrenme ortamları oluşturma; Bütün öğrenciler için etkili öğrenmenin gerçekleşebileceği sağlıklı ve güvenli öğrenme ortamları ile uygun öğrenme materyalleri hazırlar. (a.g.e., 2017: 14).

Madde 15 Öğretmenlerim, ders anlatırken beden dilini etkin kullanır.

Madde 16 Öğretmenlerim, ders anlatırken göz teması kurar.

Madde 17 Öğretmenlerim, ders anlatırken ses ve tonlamaya dikkat eder.

M.E.B. Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri C3 İletişim ve İşbirliği, C3.2. Etkili iletişim yöntem ve tekniklerini kullanmaya özen gösterir. (a.g.e., 2017: 16).

Ölçekteki 15., 16. ve 17. Sorular Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterliklerinde etkili iletişim kısmında genel olarak değerlendirilmiştir. Öğretmenin özelliklerinden birisi olarak iletişimi genel olarak etkin kullanması gösterilmiştir.

Madde 18 Öğretmenlerim, Türkçeyi düzgün konuşmaya özen gösterirler.

M.E.B. Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri C3 İletişim ve işbirliği, C3.1. Türkçeyi kurallarına uygun ve etkili biçimde kullanır. (a.g.e., 2017: 16).

Madde 19 Öğretmenlerim, iletişim kurarken bizimle arasındaki uygun mesafeye dikkat eder.

M.E.B. Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri C3 İletişim ve işbirliği, C3.2. Etkili İletişim yöntem ve tekniklerini kullanmaya özen gösterir. (a.g.e., 2017: 16).

Madde 20 Öğretmenlerim, başarıyı artırmak için bireysel görüşmeler yapar.

M.E.B. Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri B2 Milli Öğrenme ortamları oluşturma; Bütün öğrenciler için etkili öğrenmenin gerçekleşebileceği sağlıklı ve güvenli öğrenme ortamları ile uygun öğrenme materyalleri hazırlar. (a.g.e., 2017: 14).

Madde 21 Öğretmenlerim, bireysel farklılıklarımıza dikkat eder.

M.E.B. Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri C1 Milli Manevi ve Evrensel Değerler, C1.2. Bireysel ve kültürel farklılıklara saygılıdır. (a.g.e., 2017: 16).

Madde 22 Öğretmenlerim, sınıf içinde isteklerimizi ve ihtiyaçlarımızı dikkate alır.

Madde 23 Öğretmenlerim, derse girdiklerinde sınıfın kontrolünü sağlar.

Madde 24 Öğretmenlerim, derse başlamadan önce dikkatimizi toplamaya çalışır.

M.E.B. Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri B3 Öğretme ve Öğrenme sürecini yönetme; B3.12. Sınıfta istenmeyen davranış ve durumlarla etkin ve yapıcı şekilde baş eder. (a.g.e., 2017: 14).

“İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri” ölçeği Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri çerçevesinde

değerlendirildiğinde maddelerin tamamının 3 tane Genel Yeterlik alanının alt yeterlik alanlarında veya yeterlik göstergeleri içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Ölçek ifadeleri ile birebir örtüşme de işlevsellik ve taşıdığı anlam bakımından M.E.B. Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri içerisinde bulunduğu görülmüştür. Bu ölçeğin öğrenci görüşleri ile değerlendirilmesi neticesinde ortaya çıkan öğretmen nitelikleri ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri ile uyumlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Yine bu araştırmada geliştirilen ölçekte yer alan sorular Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü tarafından 2017 yılında yayınlanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleri çerçevesinde incelenmiştir. (M.E.B., Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleri, 2017). Bu çalışmada Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin öğretiminin planlanması, öğretim programlarının amaçları doğrultusunda eğitim öğretim ortamlarının hazırlanması, eğitim materyallerinin oluşturulması, kaynakların hazırlığı, ölçme tekniklerinin ve değerlendirmelerin planlanması, okulu içi faaliyetlerin törenlerin bireysel ve toplumsal farklılıklar gözetilerek düzenlenmesi ve özel eğitim gereksinimi olan öğrencilerin dikkate alınması uygulamalarını kapsamaktadır. (a.g.e. 2017: 222). Burada 6 tane yeterlik alanı tespit edilmiştir. Bu alanlar şu şekilde çalışmada yer almıştır.

1. Öğretimi Planlama, Düzenleme ve Değerlendirme
2. Din Olgusu
3. İnanç
4. İbadet
5. Ahlâk ve Değerler
6. Mesleki Gelişimi Sağlama

Bu kitapçıkta görüldüğü üzere daha çok din öğretiminde öğretim planlaması ve mesleki gelişim kısımları dışında temel din konularının öğretimi konusunda öğretmene

yol gösterecek şekilde bir takım yeterlik alanları ve bunlara ait performans göstergeleri değerlendirilmiştir. Araştırmamızda geliştirdiğimiz ölçek ile bu çalışmanın genel olarak benzerlik yönü bulunmadığı görülmüştür. İletişim temelinde öğretmen nitelikleri bakışı ile bu çalışma arasında bazı konularda performans göstergelerinde değerlendirmelere rastlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleri çalışmasında, ölçeğimizde tespit ettiğimiz bazı öğretmen nitelikleri üzerine temellendirilerek genel bir özellik olarak birçok performans göstergesinde yer almaktadır. Performans göstergelerinin A1, A2, A3 şeklinde düzeylere ayrıldığı görülmektedir. Bu düzeylerin 17 tanesinde öğrencilerin bireysel farklılıklarının gözetilerek çalışmaların yapılmasından bahsedilmektedir. Araştırmada geliştirdiğimiz ölçekte yer alan 21. maddedeki ifade ise şu şekildedir. “Öğretmenlerim, bireysel farklılıklarımıza dikkat eder.” Öğrencilerin bireysel farklılıklarına dikkat edilmesi ölçekle M.E.B. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleri arasında yüksek oranda ele alınan uyumlu bir konu olduğu görülmüştür.

6. Öğretmenlerim, derse hazırlıklı girer.

7. Öğretmenlerim, konuları anlatırken belirli bir sıralama takip eder. Ölçeğin bu maddeleri M.E.B. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleri içerisinde 1. yeterlik alanı olan öğretimi planlama, düzenleme ve değerlendirme kısmında 1. alt yeterlik alanı A1 düzeyinde yer almakta olup, bu konuda uyumlu bir madde olarak görülmüştür (a.g.e. 2017: 220).

9. Öğretmenlerim, araştırma yapmamızı teşvik eder.

10. Öğretmenlerim, araştırma yöntemleri hakkında bilgi verir. Ölçekteki bu maddeler M.E.B. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleri kitapçığı içerisinde 1. yeterlik alanı olan öğretimi planlama, düzenleme ve değerlendirme kısmında 3. ve 4. alt yeterlik alanı A2 ve A3 düzeyinde yer almaktadır. Aynı şekilde 2. yeterlik alanı Din Olgusu kısmının 1. alt yeterlik alanında A2 düzeyinde ve 3. alt yeterlik alanında A3 düzeyinde ve 5. yeterlik alanı ahlak ve değerler kısmının 2.

alt yeterlik alanı A2 ve A3 düzeyinde de öğrencilerin araştırmaya yöneltilmesi maddesi değerlendirilmiştir ve uyumlu görülmüştür (a.g.e. 2017: 221-223).

12. Öğretmenlerim, topluma ve yerel kültüre dikkat eder. Ölçeğin bu maddesi M.E.B. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleri içerisinde 1. Yeterlik alanı olan öğretimi planlama, düzenleme ve değerlendirme kısmında 7. alt yeterlik alanı A2 düzeyinde yer almaktadır (a.g.e. 2017: 223). Burada anlam olarak benzeşme olduğu görülmüştür.

22. Öğretmenlerim, sınıf içinde isteklerimizi ve ihtiyaçlarımızı dikkate alır. Ölçeğin bu maddesi M.E.B. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleri kitapçığında 1. Yeterlik alanı olan öğretimi planlama, düzenleme ve değerlendirme kısmında 2. alt yeterlik alanında A3 düzeyinde yer almaktadır. Burada öğretmenin planlı olması yönünden ortak olarak görünen bir niteliktir (a.g.e. 2017: 220).

İnceleme neticesinde çalışmalar genel olarak birbirinden farklı olmasına rağmen ölçeğin 6 maddesinin M.E.B. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleri içerisinde yer aldığı görülmüştür. Genel olarak M.E.B. Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri ve M.E.B. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleri birlikte değerlendirildiğinde Milli Eğitim Bakanlığının iletişim süreci açısından öğretmen niteliklerini ayrı bir şekilde değerlendirmeyip, bir çok niteliğin içerisinde doğrudan, dolaylı veya anlam bakımından yakın bir şekilde ele aldığı görülmüştür. Ancak bu konuda daha fazla çalışılması ve öğretmenlerin iletişim konusunda geliştirilmesine yönelik planlamaların yapılması gerekli olduğu düşünülmektedir.

Taşkaya, “Nitelikli Bir Öğretmende Bulunması Gereken Özelliklerin Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre İncelenmesi” isimli araştırmasında nitelikli bir öğretmende bulunması gereken özelliklerin neler olduğunu incelemiştir (Taşkaya, 2012: 283). Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesinde öğrenimlerine devam etmekte olan ve öğretmenlik mesleği adayı olan 70 tane öğrenci ile yapılan bu araştırmaya göre özellikle öğretmenlerde bulunması gereken en önemli özelliklerin

şunlar olduğu tespit edilmiştir. Kişisel özellikler içinde anlayışlı olması, mesleki alanla ilgili özelliklerden öğretmenin öğrencilerine eşit davranması, mesleki gelişim özelliklerine göre kendisini sürekli geliştiren bir öğretmen olması, iletişim becerileri açısından ise öğrencileriyle iletişiminin iyi olması ve sınıf yönetim becerileri özelliklerinden sınıf yönetiminde iyi olması.

Nitel araştırma yöntemi ile yapılan bu çalışmada eğitim alanında iletişimin temel unsurunun öğretmen olduğu ve iletişim açısından öğretmenlerin iyi bir seviyede olması gerektiği vurgulanmıştır. Araştırmaya destek veren katılımcıların iletişim bakımından bir öğretilerde bulunması gereken en önemli özelliğın öğrenci ile iletişiminin iyi olması ifade edilmiştir (a.g.e.,2012:295). Taşkaya'nın yaptığı araştırma bulguları ile iletişim temelli öğretmen niteliklerinin araştırıldığı bu çalışmada, ortaya çıkan öğrenci görüşleri açısından pozitif yönlü bir uyum bulunmaktadır. Her iki çalışmada öğretmenlerin iletişim becerileri arasında öğrenci iletişiminin iyi seviyede olması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca iletişim konusunda öğretmen niteliklerinin belirlenmesinin de önemli bir noktaya vurgu yaptığı görülmektedir. Birçok öğretmen nitelikleri çalışması içerisinde iletişim temelinde öğretmen niteliklerinin tespiti önemli bir katkı ortaya koyacaktır.

Işıktaş'ın yaptığı "Öğretmen Adaylarının İyi Öğretmen Olma İle İlgili Görüşleri" isimli bir diğer çalışmada, Girne Amerikan Üniversitesi'nde 2013-2014 eğitim güz-bahar döneminde öğrenim görmekte olan 262 son sınıf öğrencisine açık uçlu olarak yöneltilen sorulara, aynı zamanda öğretmen adayı olan bu öğrencilerin verdikleri cevapları değerlendirilmiştir. Öğretmen adaylarına "İyi bir öğretmen nasıl olmalıdır?" sorusu yöneltilerek öğretmen niteliklerinin neler olduğunun cevabı aranmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, gösterilen iyi öğretmen olmanın ikinci kategorisi, öğretmenlerin yeterlilik ve kazanımları şeklinde tespit edilmiştir. Bu kategoride cevap veren 203 öğretmen adayının görüşleri neticesinde, 189 öğretmen adayının değerlendirmesine göre, iyi bir öğretmenin etkili iletişim becerisine sahip olması gerektiği bulgusuna ulaşılmıştır. Yüksek oranda bu kategoride iletişimin öğretmenlik mesleğinin önemli bir özelliği olduğu ortaya çıkmıştır. İyi bir öğretmenin iletişim

yeterliliğine sahip olması, öğrencilere verilen bilgilerin aktarımında ve öğretim faaliyetlerinde öğrenci ile işbirliğini sağlarken iletişim konusunun büyük öneme sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Işıктаş'ın aktardığına göre, (Gordon, 2001; Jones & Jones, 2004; Akçabol ve diğer., 2003; Açıkgöz, 2003; Ubuz ve Sarı, 2009; Bayrak, 2001; Yılmaz ve Çimen, 2008) gibi birçok araştırmacının da bu sonucu desteklediğini ifade etmiştir. (Işıктаş, 2015: 126) İyi bir öğretmenin iletişim becerisinin yüksek olması gereklidir. Sınıfta başarılı olabilmeyi isteyen bir öğretmenin, başarısı sınıfındaki öğrencileriyle etkili bir iletişim kurabilmesine bağlıdır. Bunun sebebi öğrencilerle oluşan karşılıklı iletişimde beden dili, etkin dinleme, ses tonu, ifadelerin açık ve anlaşılır olması, etkili bir öğretme-öğrenme sürecinin gerçekleşmesi ve aynı zamanda öğrencilerin olumlu tutum ve davranışları kazanmasında önemli bir durumdur. (a.g.e, 2015: 126)

Işıктаş'a ait çalışmanın sonucuna göre, öğretmen niteliklerinde iletişim vurgusunun pozitif olarak birbirini desteklediği anlaşılmaktadır. Daha önce yapılan araştırmalarda öğretmen niteliklerinin iletişim temelli olarak incelendiğinde birçok alanda ortak yönler olduğu görülmektedir. Araştırmalarda öğretmen niteliklerinin farklı kategori ve boyutlarda incelendiği, bu boyutlardaki birçok özelliği, aynı zamanda iletişim temelli öğretmen nitelikleri çalışmasının ölçekte yer alan 3 alt boyut içerisinde de yer aldığı görülmektedir. Bu durumda öğretmen niteliklerine farklı kategoriler belirleyen araştırmacıların neticede, iletişim temelli öğretmen nitelikleri çalışmasının sonuçlarını ve ölçeğe ait sorularını da desteklediği görülmüştür. Dolayısıyla iletişim süreci açısından öğretmen nitelikleri çalışmasının, alanyazındaki çalışmalar ve sahadaki bilimsel araştırmalarla uyumlu olduğu görülmektedir. Bu çalışmada geliştirilen "İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri" isimli ölçeğin genel olarak mevcut literatürle uyumlu olduğu görülmekle birlikte, iletişim temelinde öğretmen niteliklerinin tespit edilmesi açısından da önemli bir katkı sağlamıştır. Yapılan alanyazı incelemelerinde tespit edilen iletişim odaklı öğretmen nitelikleri bu çalışmada bir arada toplanmış ve araştırmacıların çalışmalarında kullanabilecekleri şekilde düzenli halde sunulmuştur. İletişim süreci bağlamında öğretmen niteliklerinin neler olduğunun

tespitinin ve bir arada sunulmasının bu alanda önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca geliştirilen bu ölçek ile de bilimsel araştırmalarda kullanılabilecek bir çalışma yapılmış oldu. Geliştirilen ölçeğin birçok araştırmacı tarafından kullanılabilecek olması da bilimsel anlamda diğer önemli bir katkı olacaktır.

4.2. İletişim Süreci Açısından Öğretmen Niteliklerinin Okul Aidiyetine Etkisi

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda, iletişim süreci açısından öğretmen niteliklerinin okul aidiyeti arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin öğretmenlerinin iletişim süreci bakımından kendilerinde buldukları nitelikleri nedeniyle okul aidiyetlerinin de etkilendiği görülmüştür.

Bu çalışmaya yakın bir araştırma daha önce Açılan ve Özgenel, tarafından yapılmıştır (Açılan ve Özgenel, 2021:1). Bu çalışmada öğretmen yakınlık davranışlarının lise ve ortaokul öğrencilerinin okula bağlılık düzeylerine olan etkisinin karşılaştırılması yapılmıştır. Bu çalışmada, nicel araştırma yöntemine ve ilişkisel tarama modeline uygun olarak araştırma yapılmıştır. Araştırmanın evrenini, İstanbul ili Beykoz ilçesinde yer alan ortaokul ve lise öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemi ise 615 ortaokul ve 458 lise öğrencisi olmak üzere toplam 1073 öğrenciden müteşekkildir. Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre ortaokul ve lise öğrencilerinin algıladıkları öğretmen yakınlık davranışları ile öğrencilerin bağlılıkları arasında orta düzeyde ve pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğundan bahsedilmektedir. Öğrencilerinin algıladıkları öğretmen yakınlık davranışları, yine bu okullarda öğrenimlerini devam ettiren öğrencilerin okula bağlılıklarını anlamlı bir şekilde yordamakta olduğu tespit edilmiştir (Açılan ve Özgenel, a.g.m., 2021:1).

Bu araştırmada yakınlık kavramının, iletişim yapan kişinin alıcıya karşı oluşturduğu sözsüz iletişime dayandığı, duygu, tutum, hoşlanma, dokunma, mesafe ve göz teması gibi sözel olmayan iletişim çeşitleriyle yakınlığının doğrudan irtibatlı olduğu aktarılmıştır (Açılan ve Özgenel, a.g.m., 2021:3). Öğretmenin sözel veya sözel olmayan davranışlarının ise öğrenci ile iletişimin başarısına etki eden önemli unsurlardan olduğu

belirtmiştir. Öğretmenin öğrencisi ile kurduğu tüm olumlu sözel veya sözel olmayan iletişiminin ise öğretmen yakınlık davranışları olarak ifade edileceği belirtilmiştir. Burada yapılan açıklamalarda öğretmen ve öğrenci ilişkisinin olumsuz düzeyde olmasının ve öğrencilerin öğretmen tarafından desteklenmemesinin, öğrencilerin okula olan bağlılıklarını azalttığı ve neticesinde öğrenim hayatlarına ara vermeleri ihtimalinin yüksek olduğu aktarılmıştır. (Açılan ve Özgenel, a.g.m., 2021:3). Araştırma bulgularına göre lise öğrencilerinin algıladıkları öğretmen yakınlık davranışları, öğrencilerin okula bağlılıklarını olumlu yönde ve önemli bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. (Açılan ve Özgenel, a.g.m., 2021:9).

Bu araştırma sonuçları ile İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri Ölçeği ve İHL Okul Aidiyet Ölçeği uygulanan Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri üzerinde yapılan araştırmanın, benzer bir sonuca sahip olduğu görülmektedir. Her iki araştırmada da olumlu öğretmen tutumları ve iletişim sürecinde olumlu bulunan öğretmen davranışlarının okula bağlılığa ve okula aidiyete etkisi olmakta ve bu açıdan benzeşmektedir. Araştırma, bu bakımdan araştırmacılar Açılan ve Özgenel'in yaptığı çalışma ile uyumlu görülmüştür.

Geçer ve Deryakulu tarafından ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim öğrencileri üzerine bir araştırma yapılmıştır. Bu çalışma bulgularına göre, “Ortaöğretim düzeyinde öğretmen yakınlık davranışları ile ders başarısı arasında ($r = .42$) orta düzeyde, pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ($p < .01$); hem derse ilişkin öğrenci tutumları hem de öğrencinin derse güdülenmesi arasında, ($r = .49$) orta düzeyde, pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ($p < .01$) ilişki olduğu saptanmıştır.” (Geçer ve Deryakulu, 2004; 527). Bu çalışmaya göre de öğrencinin derse ilişkin tutumları ve derse güdülenmesi arasında orta düzeyde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiş olup, buradaki yapılan çalışmanın bulguları ile benzeştiği görülmüştür. Öğretmenlerin yakınlık davranışları öğrencinin okul başarısı ve aidiyetini pozitif yönde etkilemektedir.

Sarı'nın yaptığı bir araştırmada “Lise Öğrencilerinde Okula Aidiyet Duygusu” incelenmiştir (Sarı, 2013; 147). Bu araştırmada okul aidiyet duygusu ve okuldaki diğerleri ile ilişkiler başlığı altında genel olarak öğretmenleriyle iyi ilişkiler kuran öğrencilerin okul aidiyetlerinin önemli ölçüde etkilendiği aktarılmıştır. Öğrencileriyle ilişki kurarken besleyici ve empatik olan öğretmenlerin okul aidiyet duygusunun gelişmesine katkıda bulunduğunu aktarmıştır. Burada yerli ve yabancı bazı araştırmacılara göre, özetle olumlu tutum sergileyen öğretmenlerin öğrencilerin okul aidiyetlerini sağlamada önemli bir yeri olduğu aktarılmıştır. Alanyazındaki bu açıklamalardan sonra Adana ili merkez ilçesi Yüreğir’de okuyan lise 15119 tane öğrenci üzerinde yapılan araştırmanın verilerinin analizleri değerlendirilmiştir. Reddedilmişlik duygusu altında sorulan sorulardan, “Buradaki öğretmenler benim gibi insanlarla ilgilenmezler” gibi olumsuz ifadesine yüksek puan çıktığını ve öğrencilerin okula aidiyet duygusunun düşük olduğunu tespit etmiştir. (Sarı, 2013; 152-153) Bu araştırma da olumsuz öğretmen tutumunun, okul aidiyetini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Sonuçlar buradaki çalışma ile benzerlik göstermektedir.

Yine benzer bir çalışma “İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Okul İklimine İlişkin Algılarını Yordayan Değişkenlerin İncelenmesi” adıyla yapılmıştır. Özdemir ve diğerleri tarafından yapılan araştırma sonucuna göre öğretmenlerin ve okul idarecilerinin teşvik ve destekleri neticesinde akademik eğitim programlarından memnuniyet düzeyi yükseldikçe, okul ikliminin destekleyici şeklinde algılanma oranı da artış göstermektedir. Yine okulda şiddet algısı yükseldikçe okul ikliminin destekleyici olarak algılanma düzeyi de düşmektedir. Buradan elde edilen bulgulara göre etkili olan öğretmen özellikleri arasında teşvik eden ve destekleyen bir öğretmen özelliğinde olmanın önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerini başarıya ve çalışmaya yönelten, onları destekleyen ve onların sevgi, ait olma ve başarı gereksinimlerine önem veren öğretmenler daha etkili olarak algılanmaktadır. Destekleyici öğretmen tutumları neticesinde öğrencilerin kendilerine güvenleri artarak gelişmektedir. Bu çalışma da yine araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir (Özdemir ve diğerleri, 2010:220-221).

İmam Hatip Liseleri özelinde yapılan bir diğer çalışma ise, Korkmaz'ın yaptığı “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri” (Korkmaz, 2013;1-40). isimli çalışmadır. Bu çalışmada Kayseri örneğinde İmam Hatip Lisesinde öğrenim gören öğrencilerin İmam Hatip Lisesini tercih etme süreçleri çeşitli boyutlarıyla incelenmiştir. Araştırmaya 380 öğrenci dâhil olmuş ve veriler anket usulüyle toplanmıştır. Araştırmada öğrencilere mevcut durumda İmam Hatip Lisesinde öğrenim görmekten dolayı memnun olup olmadıkları sorulmuş, sonrasında çünkü ifadesi ile öğrencilerin detaylı görüşleri incelemeye alınmıştır. Buradan çıkan sonuçlara göre öğrencilerin yaklaşık %61'i memnun, %18'i memnun değil, %20'si kararsız ve %1 cevapsız şeklinde cevap vermişlerdir. Kararsızlar da dahil olduğunda yaklaşık %40 oranında memnun olmayan öğrenciler olduğu görülmüştür. Memnun olmayan öğrencilerin memnuniyetsizliklerin sebeplerinden en başta geleni öğretmen nitelikleri konusunda olmuştur. Korkmaz bu durumu şu şekilde açıklamıştır. Öğrenciler burada öğretmenlerin yaşlı olmasını ve öğretim yöntemlerini verimli ve etkili kullanamamalarından memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir. Burada asıl sorun edilmesi söz konusu olan konu yaş değil, yaşlı hocaların verimli ve etkili ders işleyememeleridir. (Korkmaz, 2013;27).

Araştırmaya katılan öğrencilere yine “Geriye dönme imkânınız olsaydı, bu okulu tekrar tercih eder miydiniz?” sorusu sorulmuş ve öğrencilerin İmam Hatip Lisesini tekrar tercih edip etmeyecekleri hakkında görüşlerine başvurulmuştur (a.g.e., 2013;32). Cevap veren öğrencilerin yaklaşık %54'ü evet cevabı vermiştir. Kararsızlar ve cevap vermeyenlerle birlikte hayır diyenlerin oranı ise yaklaşık olarak %46 civarında olmuştur. Evet diyen öğrencilerin gerekçelerinden bir kısmı öğretmenlerinden memnuniyetini belirtmiştir. Hayır diyen, kararsız olan ve cevap vermeyen öğrencilerin gerekçeleri ise genel olarak, öğretmen ve yöntem boyutunu öne çıkararak buradaki eğitimi eleştirmektedir. Yeniden tercih etmek durumunda olsalardı İmam Hatip Lisesine gelmek istemediklerini belirtmişlerdir. Öğrenciler özellikle derslerin ezbere dayalı olmasını, hocaların iyi ders işleyememesini, derslerde uygulama yapılmamasını tenkit etmişlerdir (a.g.e., 2013;34). Bu araştırmada öğrencilerin okuldan memnuniyet durumları ve tekrar okulu tercih edecek olsalar, görüşlerinin olumsuz olacağını ifade etmelerinin temelinde

öğretmen niteliklerinin ve öğretmenlerinden memnuniyet durumlarının görüşlerine etki ettiği görülmüştür. İletişim Süreci Açısından Din Öğretiminde Öğretmen Nitelikleri ölçeği ile İHL Okul Aidiyeti arasındaki pozitif ilişkiye benzer bir durum bu araştırmada görülmektedir. Her iki araştırma sonucu benzerlik göstermektedir.

Netice itibariyle iletişim süreci açısından olumlu öğretmen nitelikleri öğrenci başarısını ve okul aidiyetini olumlu yönde etkileyebilmekte, olumsuz öğretmen nitelikleri de öğrenci akademik başarısını ve okula aidiyetini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Burada bahsedilen araştırmaların sonuçları araştırmanın okul aidiyetini iletişim süreci açısından öğretmen niteliklerinin etkilediği yönündeki bulgusu ile benzerlik göstermektedir. Bu alanyazındaki araştırmalarla da uyumlu görülmektedir. Bu çalışmada elde edilen ve diğer araştırmalarla uyumlu bulunan, iletişim süreci açısından öğretmen niteliklerinin okul aidiyetine etkisinin olduğunun tespiti, araştırma alanında diğer çalışmaları destekleme bakımından katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda okul aidiyeti üzerine çalışma yapacak araştırmacıların öğretmen konusunda yapacakları araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın okul iklimi ve okul aidiyeti oluşturma konusunda yapılacak bilimsel çalışmalara da ışık tutacağı düşünülmektedir.

4.3. İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri Hakkında Öğrenci Görüşleri

Bulgularda, çalışmada geliştirilen İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri Ölçek maddelerine ait ortalama verileri incelendiğinde, Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin 24 madde ile ilgili değerlendirmeleri şu şekilde olmuştur.

1. Öğretmenlerim, bir görüş veya fikrin katı savunuculuğunu yapmaz.

Bu maddeye öğrenciler genel olarak 3,29 ortalama ile cevap vermişlerdir. Bu noktada öğretmenlerinin derslerinde herhangi bir fikrin veya görüşün katı bir şekilde savunuculuğunu yapmadığını büyük oranda ifade etmişlerdir. Bu madde ile öğretmenlerin kişilik özelliklerinden olan güvenilirlik ve saygınlık yönünden

değerlendirilmesi sağlanmıştır. Öğrencilerin genel kanaatine göre, derslerine giren öğretmenlerini yüksek oranda güvenilir ve saygın bulmaktadırlar.

2. Öğretmenlerimle iletişimim iyidir.

Bu maddeye cevap veren öğrencilerin 3,72 oranında öğretmenleri ile iletişimlerinin iyi olduğunu belirtmişlerdir. Bu konu öğretmenlerin kişilik özelliklerinden iletişim becerisini değerlendirmektedir. Yüksek oranda öğrenciler öğretmenleri ile iletişim yönünden bir problem yaşamadıklarını ve iyi iletişim kurduklarını ifade etmişlerdir.

3. Öğretmenlerim, farklı düşüncelerime saygı gösterir.

Bu cümlede ifade edilen öğretmenlerinin farklı öğrenci görüşlerine saygı gösterdiğini söyleyenlerin ortalaması 3,54 olduğu görülmektedir. Öğrenciler yüksek oranda, farklı görüşlerinin öğretmenlerince saygı ile karşılandığını belirtmiştir. Bu maddede öğretmenin kişisel özelliklerinden sabır, sevgi ve hoşgörü ile davrandığını yüksek oranda belirtmişlerdir.

4. Öğretmenlerim, bana karşı anlayışlıdır.

Öğrenciler bu ifadeye yüksek oranda 3,72 olarak cevap vermişlerdir. Öğrenciler çoğunlukla öğretmenlerinin kendilerine karşı anlayışlı ve empatik davranabildiklerini ifade etmişlerdir. Bu madde de öğretmenlerin kişilik özelliklerinden sevilme ve çekicilik yönünden yüksek oranda kabul gördüklerini ortaya çıkarmıştır.

5. Öğretmenlerime rahatlıkla soru sorabilirim.

Eğitim öğretimde karşılıklı iletişim önemli olduğundan bu ifadede öğrencinin anlayamadığı veya merak ettiği konularda öğretmenlerine rahat soru sorabildiklerini ifade etmişlerdir. Bu maddede genel olarak ortalama 3,66 şeklinde yüksek bir ortalamadır. Bu madde de yine öğretmenlerin sevilme ve çekicilik özellikleri bakımından yüksek oranda değerlendirildiklerini göstermektedir.

6. Öğretmenlerim, derse hazırlıklı girer.

Eğitim öğretim sürecinde dersine hazırlıklı girmek ve konuları nasıl anlatacağını bilmek öğreticilik becerileri açısından önemlidir. Bu maddede öğrenciler ortalama 3,57 oranında öğretmenlerinin derse hazırlıklı girdiğini ifade etmektedirler.

7. Öğretmenlerim, konuları anlatırken belirli bir sıralama takip eder.

Konuların anlatımı ve düzenlilik konusunda öğrencilerin ortalama 3,58 oranında katıldıkları görülmektedir. Bu da öğrencilerin büyük çoğunluğunun öğretmenlerini düzenli bulduklarını göstermektedir. Bu madde de öğretmen niteliklerinden kişilik özellikleri içerisinde değerlendirilen öğretmenin düzenliliği öğrencilerin yüksek oranda olumlu gördükleri bir özellik olarak ortaya çıkmıştır. Öğrenciler Anadolu İmam Hatip Lisesinde derslerine giren öğretmenlerini düzenli ve planlı olarak görmektedirler.

8. Öğretmenlerim, ders dışında yaşadığım problemlerle de ilgilenir.

Öğrenciler ders dışında yaşadıkları problemlerle öğretmenlerinin ilgisini 3,10 oranında olumlu değerlendirmişlerdir. Diğer oranlara göre biraz daha düşük çıkan bir özellik olarak görülmüştür ama ortalamanın üzerinde bir orandır. Bu özellik öğretmenlerin iletişim öğelerinden alıcı yani öğrenci açısından değerlendirildikleri bir özelliktir.

9. Öğretmenlerim, araştırma yapmamızı teşvik eder.

Öğretmenin kişilik özelliklerinden araştırmacılık özelliği konusunda öğrencilerin ortalama 3,37 oranında değerlendirmişlerdir. Öğretmenlerinin kendilerini araştırmaya teşvik ettiklerini ve araştırmaya yönelik tutumlarını yüksek oranda olumlu olarak kabul etmişlerdir.

10. Öğretmenlerim, araştırma yöntemleri hakkında bilgi verir.

Yine bu madde de öğrenciler kişilik özelliklerinden araştırmacılık özelliği konusunda yüksek oranda 3,19 ortalama ile değerlendirme yapmışlar ve öğretmenlerinin araştırma yaparken kendilerine gerekli bilgilendirmeyi yaptıklarını ve araştırma yöntemleri hakkında açıklama yaptıklarını ifade etmişlerdir.

11. Öğretmenlerimin beni iyi anlayabildiğini düşünüyorum.

Bu maddede öğrencilerin genel ortalaması 3,07 olmuştur. Öğretmenlerin kişilik özelliklerinden sevmek ve çekicilik özellikleri ile iletişim sürecinde alıcı durumundaki öğrenci açısından olumlu değerlendirildiği görülmüştür.

12. Öğretmenlerim, topluma ve yerel kültüre dikkat eder.

Öğrencilerin bu maddede değerlendirdikleri ve 3,56 ortalama ile olumlu yaklaştıkları öğretmen niteliğinin kişilik özelliklerinden çevresel, toplumsal ve kültürel öğelere bakışının değerlendirildiği görülmüştür. Öğrenciler yüksek oranda öğretmenlerinin yaşadıkları topluma ve yerel kültüre dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Bu da öğrencilerin öğretmenlerin değerlendirdikleri diğer önemli bir özellik olarak tespit edilmiştir.

13. Öğretmenlerim, genel olarak sınıf içinde bize hâkim olacak şekilde duruş yerini belirler.

Bu maddede geçen özellik beden dili sembollerinden duruş ile ilgili bir nitelik olarak öğrencilerin 3,54 oranda değerlendirdikleri bir husus olmuştur. Öğrenciler yüksek oranda öğretmenlerinin sınıfa hakim olabilecek şekilde sınıf içindeki yerlerini belirlediklerini göstermektedir.

14. Öğretmenlerimin sınıf hâkimiyeti iyidir.

Bu öğretmen niteliği ise iletişim öğelerinden gürültü konusundaki öğretmenin özelliklerinden olup, öğrenciler tarafından 3,40 ortalaması ile değerlendirdikleri bir özellik olmuştur. Öğretmen dersine girdiği zaman iletişimi engelleyen unsurları ortadan kaldırmalıdır. Dersin verimi açısından ve öğrenme açısından bunun yapılması gereklidir. Öğrenciler genellikle öğretmenlerinin yüksek düzeyde sınıfın hakimiyetini sağladıklarını belirtmişlerdir. İletişim engellerinin ortadan kaldırılması önemli bir diğer öğretmen niteliğidir.

15. Öğretmenlerim, ders anlatırken beden dilini etkin kullanır.

Bu maddede öğrenciler 3,45 şeklinde yüksek oranda öğretmenlerinin beden dilini kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu özellik eğitim öğretim sürecinde önemli bir etkiye sahiptir. Yüz yüze bir iletişimin yapılandırılmasında, beden dilinin oluşturan mimik ve jestlerin %60 rol oynadığı bilinmekte olduğundan bu konuda öğretmenlerin dikkat etmesi önemlidir. Öğrenciler de beden diline yüksek oranda olumlu yönde değerlendirmede bulunmuşlardır.

16. Öğretmenlerim, ders anlatırken göz teması kurar.

Bu madde de yine öğretmenlerin niteliklerinden beden diline ait bir özelliktir. Öğrenciler 3,86 ile göz temasını yüksek oranda olumlu bulmuşlar ve genel olarak öğretmenlerinin göz teması kurduğunu ifade etmişlerdir.

17. Öğretmenlerim, ders anlatırken ses ve tonlamaya dikkat eder.

Burada da yine öğretmenin beden dili sembollerini öğrenciler yüksek oranda olumlu değerlendirmişlerdir. Ders esnasında ses ve tonlamaya 3,66 şeklinde yüksek oranda katıldıklarını belirtmişler ve öğretmenlerini bu yönde başarılı bulduklarını göstermişlerdir.

18. Öğretmenlerim, Türkçeyi düzgün konuşmaya özen gösterirler.

Burada da öğretmenin beden dili sembolleri özelliklerinden ses tonu kullanımı ile ilgili özelliğini değerlendiren öğrenciler genel olarak öğretmenlerinin Türkçeyi düzgün kullandıklarını ifade etmişler ve yüksek oranda 3,55 şeklinde olumlu değerlendirmişlerdir. Mesajın yani anlatılan dersin doğru anlaşılması için öğretmenlerin Türkçeyi kurallarına uygun ve doğru bir şekilde kullanmaları önemlidir.

19. Öğretmenlerim, iletişim kurarken bizimle arasındaki uygun mesafeye dikkat eder.

Bu maddede öğrenciler öğretmen niteliklerinden olan beden dili sembollerinden kişisel alanların düzenlenmesi özelliğini değerlendirmişlerdir. 3,65 oranında yüksek bir değerlendirme ile öğretmenlerin iletişim anında öğrencileri ile kişisel mesafesini iyi

ayarladığını belirtmişlerdir. Bu da iletişim açısından öğretmen ve öğrencilerin rahat iletişim kurabilecekleri mesafenin öğretmenleri tarafından dikkatli ayarlandığını göstermektedir.

20. Öğretmenlerim, başarıımızı artırmak için bireysel görüşmeler yapar.

Öğretmenlerin iletişimin ögesi olan alıcı yani öğrenci açısından kendilerinde bulundurmaları gereken özelliklerden birisi de, öğrencileriyle bireysel görüşmeler yapmalarıdır. Öğrenciler bu değerlendirmeler içinde olumlu ancak en düşük ortalama ile bu ifadeye katılmışlardır. Öğrenciler akademik yönden başarılı olmak için öğretmenlerinin bireysel görüşmeler yaptıklarını 3,05 oranında değerlendirmişlerdir.

21. Öğretmenlerim, bireysel farklılıklarımıza dikkat eder.

Bu maddede öğretmenlerin iletişim öğelerinden alıcı açısından kendilerinde bulundurmaları gereken bir özellik öğrenciler tarafından 3,15 ortalaması ile olumlu değerlendirilmiştir. Öğrenmede öğrencilerin bireysel öğrenme şekillerine ve farklılıklarına dikkat etmek verimli öğrenme açısından önemlidir. Çünkü her öğrencinin hazırbulunuşluğu ve öğrenme yöntemi farklılık gösterebilmektedir.

22. Öğretmenlerim, sınıf içinde isteklerimizi ve ihtiyaçlarımızı dikkate alır.

Bu özellik de yine öğretmenin iletişim öğelerinden alıcı durumunda olan öğrenci açısından taşınması gereken bir niteliktir. Öğrenciler kendi istek ve ihtiyaçlarının dikkate alınması konusunda öğretmenlerini 3,24 ortalama ile değerlendirmişlerdir.

23. Öğretmenlerim, derse girdiklerinde sınıfın kontrolünü sağlar.

Bu maddede de öğretmenin iletişim öğelerinden gürültü konusunda aldığı önlemi ifade eden bir özelliğidir. Öğrenciler genel olarak öğretmenlerinin dersin girişinde sınıfın kontrolünü sağladıklarını 3,44 ortalama ile olumlu değerlendirmişlerdir.

24. Öğretmenlerim, derse başlamadan önce dikkatimizi toplamaya çalışır.

Bu son maddede de öğrenciler öğretmenlerin iletişim öğelerinden geri bildirim konusundaki niteliğini değerlendirmişlerdir. Bu konuda 3,58 ortalama ile

öğretmenlerinin derse girdiklerinde dikkatlerini toplayacak şekilde davrandıklarını ifade etmişlerdir.

Bu ölçekte yer alan maddeler öğrenciler tarafından yüksek oranda değerlendirilmiştir. Genel olarak bu soruların tamamında öğretmenlerindeki bütün bu özelliklerin var olduğunu ve yüksek oranda olumlu gördüklerini göstermektedir. Bu araştırmada elde edilen sonuçlara göre iletişim sürecinde öğretmenlerin bu niteliklere dikkat etmeleri gerektiği görülmektedir. Ayrıca iletişim süreci konusunda öğretmenlerin kendilerini sürekli geliştirmeleri özellikle din öğretiminde dikkat edilmesi gereken bir husustur.

4.4. Çalışmanın Din Eğitimi Bilimi Açısından Değerlendirmesi

Din eğitimi bilimi isminden de anlaşılacağı üzere eğitim ve bilimsellik yönü ile dikkatle takip edilmesi gereken bir bilimdir. Din ile ilgili araştırmaların yapılması ve bilimsellik alt yapısının oluşturulması için eğitim kısmının da doğru bir şekilde yapılması gerekmektedir. Eğitim var ise bilimsellik vardır denilebilir. Ya da bilimselliğin oluşması için eğitime ihtiyaç vardır da diyebiliriz. Bu açıdan din eğitiminin ilk ağızdan öğreticisi olan öğretmenlerin niteliklerinin çalışıldığı bu araştırmanın da din eğitimi ve öğretimi açısından önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Din eğitim ve öğretimi sürecini başlatan öğretmen niteliklerinin din eğitimi açısından dikkat edilen bir konu olan iletişim temelinde ele alınması da diğer önemli bir husustur. Din öğretimi sürecinde gerek müfredat, gerek muhatabın durumu gerekse öğreticinin özellikleri dikkat edilmesi gereken konulardır. Ayrıca muhataba din eğitimi ve öğretim yapılırken gerek Kur'an-ı Kerim gerekse Hz. Peygamberin bu konuda dikkatli davranılması istediği emir ve tavsiyeleri, iletişim konusunu da önemli hale getirmektedir. Bir din eğitimcisi ben görevimi yaptım anlattım diyerek işin içinden çıkamaz. Bunun yerine kendisini kişisel ve toplumsal iletişim açısından yetiştirmesi, neyi ne zaman aktaracağını bilmesi ve karşısındakine nasıl davranacağını iyi öğrenmesi gerekmektedir. Bütün bunların temelinde ise iletişim süreci yatmaktadır. Bu nedenle burada yapılan araştırma Din eğitimi bilimi için, iletişim süreci açısından din

öğretiminde öğretmen niteliklerinin tespiti ve bu tespite dayalı ölçek oluşturulması açısından önemli bir katkı sağlamaktadır.

Din eğitimi yapan öğretmenleri yetiştiren kurumların da fayda sağlayabilecekleri bir araştırma olmuştur. Bu çalışmada iletişim sürecinin tüm detayları ile incelenerek öğretmen niteliklerinin neler olabileceği araştırılmıştır. Bu açıdan derli toplu bir şekilde iletişim süreci açısından öğretilerde bulunması gereken özellikler tespit edilmiştir. Ayrıca alanda yapılan uygulama neticesinde “İletişim Süreci Açısından Öğretmen Nitelikleri” adı ile bir ölçek geliştirilmiş ve bu ölçek ile ilgili geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Geliştirilen ölçek sadece din eğitimi alanında değil eğitim ile ilgili alanlarda da kullanılabilir bir ölçek olmuştur. Bu açıdan sadece din eğitimi bilimine değil eğitim bilimlerine de katkı sağlanmış oldu. Bundan sonra bu alanda çalışacak araştırmacılar için kullanabilecekleri iletişim temelli öğretmen nitelikleri ölçeği oluşmuştur.

Din eğitiminde sadece müfredat ya da öğretmen önemli değildir. İletişim diliyle söyleyecek olursak alıcı ya da hedef veya muhatap da diğer önemli bir unsurdur. Aslında din eğitiminin muhatabı olan öğrencilerin bakış açıları üzerinden yapılan bu çalışmanın, öğretmen, vaiz, imam gibi eğitim verenlerin yaptıkları işin kıymetinin anlaşılması noktasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Her ne kadar öğretmen, vaiz, imam din eğitimi yapmaya devam etse de asıl önemli olan elde edilen verimdir. Bu nedenle bu araştırma öğretmenleri değerlendiren öğrenciler açısından bakıldığında da din eğitiminin kalitesinin artırılmasına yönelik bir çalışma olmuştur. Bir bakıma öğrenci memnuniyeti yönlü bir çalışma diye de ifade edeceğimiz bu araştırma, din eğitimi biliminin genel anlamda kalitesini artırmaya yönelik katkı sağlamıştır. Öğretmenlerin iletişim süreci açısından niteliklerini geliştirmelerine yönelik bir çalışma da olmuştur.

Araştırma ayrıca iletişim temelli algılanan öğretmen niteliklerinin, İHL okul aidiyetine pozitif yönde etki ettiğini göstermiştir. Bu konuda din eğitimi alanında öğretmen yetiştirme konusunda iletişim konusunda dikkatli çalışmalar yapılması gerektiği görülmektedir. Bu da din eğitimi alanına katkı sağlayacak bir diğer husustur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar

1. İletişim süreci açısından öğretmen niteliklerinin tespitinde yapılan alanyazın incelemelerinde elde edilen veriler ışığında, geliştirilen ölçek yapılan uygulamanın ardından geçerlik ve güvenilirlik analizlerine göre belirlenmiştir. Ölçek maddelerinin 3 alt boyutta değerlendirmesi yapılmıştır. Alt boyutlar ve ölçekteki sorular aşağıdaki gösterilmiştir.

2. Birinci alt boyut, İletişim Süreci Açısından, Kaynak Olarak Öğretmen Nitelikleri ve Beden Dili Kullanımı.

-
6. Öğretmenlerim, derse hazırlıklı girer.
-
7. Öğretmenlerim, konuları anlatırken belirli bir sıralama takip eder.
-
12. Öğretmenlerim, topluma ve yerel kültüre dikkat eder.
-
13. Öğretmenlerim, genel olarak sınıf içinde bize hâkim olacak şekilde duruş yerini belirler.
-
14. Öğretmenlerimin sınıf hâkimiyeti iyidir.
-
15. Öğretmenlerim, ders anlatırken beden dilini etkin kullanır.
-
16. Öğretmenlerim, ders anlatırken göz teması kurar.
-
17. Öğretmenlerim, ders anlatırken ses ve tonlamaya dikkat eder.
-
18. Öğretmenlerim, Türkçeyi düzgün konuşmaya özen gösterirler.
-
19. Öğretmenlerim, iletişim kurarken bizimle arasındaki uygun mesafeye dikkat eder.
-
23. Öğretmenlerim, derse girdiklerinde sınıfın kontrolünü sağlar.
-
24. Öğretmenlerim, derse başlamadan önce dikkatimizi toplamaya çalışır.
-

3. İkinci alt boyut İletişim Süreci Açısından, Alıcı Olan Öğrenciye Göre Öğretmen Nitelikleri.

-
8. Öğretmenlerim, ders dışında yaşadığım problemlerle de ilgilenir.
-
9. Öğretmenlerim, araştırma yapmamızı teşvik eder.
-
10. Öğretmenlerim, araştırma yöntemleri hakkında bilgi verir.
-
11. Öğretmenlerimin beni iyi anlayabildiğini düşünüyorum.
-
20. Öğretmenlerim, başarılarımızı artırmak için bireysel görüşmeler yapar.
-
21. Öğretmenlerim, bireysel farklılıklarımıza dikkat eder.
-
22. Öğretmenlerim, sınıf içinde isteklerimizi ve ihtiyaçlarımızı dikkate alır.
-

4. Üçüncü Alt boyut İletişim Süreci Açısından, Öğretmenin Eğitsel Yeterliliklerinden Kişilik Özellikleri.

-
1. Öğretmenlerim, bir görüş veya fikrin katı savunuculuğunu yapmaz.

 2. Öğretmenlerimle iletişimim iyidir.

 3. Öğretmenlerim, farklı düşüncelerime saygı gösterir.

 4. Öğretmenlerim, bana karşı anlayışlıdır.

 5. Öğretmenlerime rahatlıkla soru sorabilirim.

Örneklem olarak seçilen Konya'daki 414 tane Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencisi ile sınırlı olan çalışma neticesinde bu üç alt boyuttaki bazı öğretmen nitelikleri, geçerlik ve güvenirlik analizleri sonucu tespit edilmiştir. Bu ölçek oluşturulurken uzman görüşleri de alınarak gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Ortaya çıkan ölçekte iletişim süreci öğelerinden olan kaynak olan öğretmen ve beden dili kullanımı, alıcı olan öğrenci açısından bulunması gereken öğretmen nitelikleri ve eğitim iletişimi bakımından öğretmenin eğitsel yeterlikleri değerlendirilmiştir. Bu çalışma ile alana, bu özellikte iletişim temelli öğretmen niteliklerinin tespitine yönelik bir ölçek kazandırılmış oldu. Araştırmacıların kullanabilecekleri bu ölçek sayesinde iletişim süreci açısından öğretmenlerin niteliklerinin öğrenci görüşleri çerçevesinde araştırılması yapılabilecektir.

Araştırma neticesinde, ölçekte geçen 24 madde açısından din öğretimi yapan öğretmenlerle ilgili öğrenciler değerlendirme yapmışlardır. Bu değerlendirmeye göre öğretmenler iletişim süreci açısından ortalamanın üzerinde yüksek değerlendirme yapmışlardır. İletişim özellikleri bakımından öğrencilerin öğretmenlerini genel olarak pozitif yönde gördükleri ortaya çıkmıştır.

Yapılan araştırma neticesinde İletişim temelinde ortaya çıkan öğretmen niteliklerinin Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin üzerinde uygulanan Aşlamacı ve Eker' ait İHL Okul Aidiyet Ölçeği ile pozitif yönlü bir ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Buna benzer yapılan bazı araştırmalarda da İletişim temelli öğretmen niteliklerinin olumlu ya da olumsuz yönde İHL okul aidiyetini etkilediği görülmüştür.

İletişim temelli öğretmen nitelikleri öğrencilerin okula aidiyetlerini % 29 oranda etkilemektedir.

Öneriler

Çalışmada geliştirilen ölçek dışında bundan sonra araştırma yapacak kişilerin şu konulara da değinmeleri önemlidir. Bu çalışmada sadece Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri görüşlerine başvurulmuştur. Başka bir çalışmada Fen Lisesi, Anadolu lisesi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ve Özel Okullarda okuyan lise öğrencileri üzerine bir araştırma yapılarak geniş bir alanda iletişim süreci açısından din öğretiminde öğretmen nitelikleri konusu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri için de araştırılabilir. Yine İmam Hatip Ortaokul öğrencileri ile bir araştırma da yapılabilir. Burada yapılan çalışmada sadece ölçek tespiti yapılırken, araştırmacılar geliştirilen bu ölçek sayesinde iletişim temelinde din öğretiminde öğretmen niteliklerine tüm okul türlerinde derinlemesine inceleme yapabilirler. Buradan tespit edilecek öğrenci görüşlerine göre alana katkı sağlanabilir.

Ayrıca bu çalışma ölçek tespiti ve ölçek oluşturma çalışması ile sınırlı olduğundan bu ölçek veya benzeri ölçekler kullanılarak araştırmacılar din öğretiminde iletişim süreci açısından öğretmen nitelikleri konusunda öğrencilerin görüşlerini detaylıca inceleyebilirler.

Yine bu alanda öğrenciler dışında, öğretmenlerin din öğretiminde iletişim süreci açısından kendilerini nasıl gördükleri araştırılabilir. Öğrenci dışında öğretmen görüşleri de uyarlanarak incelenebilir. Sonucunda öğretmen ve öğrenci görüşleri karşılaştırması kaynak ve alıcı açısından yapılabilir.

İletişim sürecinde ortaya çıkan ölçek dışında aşağıda yer alan soruların cevaplarını almaya yönelik ve iletişim süreci açısından din öğretiminde öğretmen niteliklerini araştırmaya yönelik olarak aşağıdaki soruların da yanıtları aranabilir ve bu konuda nitel çalışmalar özelinde görüşme ve gözlem yapılabilir.

* Öğretmenlerim, konuları anlatırken konu hakkında başka alanlardan da örnek verir.

- * Öğretmenlerim, konuları tüm yönleriyle ve detaylı öğretir.
- * Öğretmenlerim, sorduğum sorulara tatmin edici cevaplar verir.
- * Öğretmenlerim, ders anlatırken farklı yöntem ve tekniklerden yararlanır.
- * Öğretmenlerim, konu hakkında kendi görüşleri ve kanaatleri dışında farklı görüşleri de aktarır.
- * Öğretmenlerim, eksiklerimi yüzüme vurmaz.
- * Öğretmenlerim, konuyu anlamadığım zaman, farklı stratejiler kullanarak ben öğrenene kadar anlatır.
- * Öğretmenlerim, hata yaptığımda olumlu yaklaşır.
- * Öğretmenlerim, öğrenciler arasında ayırım yapmaz.
- * Öğretmenlerim, dersin işlenişi, hakkında önceden bilgilendirme yapar.
- * Öğretmenlerim, dersimize ait güncel gelişmeler hakkında bize bilgiler verir.
- * Öğretmenlerim, kendilerini sürekli geliştirmeye önem verirler.
- * Öğretmenlerimin giyimleri sade ve düzenlidir.
- * Öğretmenlerimin ders esnasında yüzlerindeki ifade bizi olumlu yönde etkiler.
- * Öğretmenlerim, konuların anlaşılıp anlaşılmadığını test eder.
- * Öğretmenlerim, anlamadığımız konuları tekrar ederek pekiştirir.

Öğrenci görüşleri neticesinde ortaya çıkan olumsuz iletişim nitelikleri ve bunların sebepleri, sonuçları ve önlenmesi adına sahada araştırmacılar çalışmalar yapabilirler. Aynı zamanda öğrenciler üzerinde yapılacak araştırma sonuçlarına göre iletişim temelinde olumlu görülen öğretmen nitelikleri üzerine, öğretmenlerde değişim ve gelişim üzerine çalışmalar yapılabilir.

Öğrencilerin okul aidiyetlerini geliştiren iletişim temelli öğretmen nitelikleri üzerinde detaylı araştırmalar yapılarak olumlu okul ikliminin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılabilir.

Alanyazında yapılan incelemeler ve iletişim temelinde öğretmen nitelikleri uygulaması neticesinde öğretmenlerin iletişim konusunda kendilerini geliştirmeleri ve öğrenci ile bağ kurarken sözlü veya sözel olmayan iletişime önem vermeleri gerektiği görülmektedir. Öğretmenlerin bu konuda daha iyi olması için meslek öncesi Yükseköğretim kurumlarında eğitim almaları ve uygulamalı eğitimlere önem verilmesi gerekmektedir. Modern iletişim araçlarını kullanmada da öğrencilerin dikkatini çekecek uygulamaları kullanabilmeleri önem arz etmektedir.

Mesleğe başlamış öğretmenler için ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hizmet içi eğitimlerle veya başka eğitim süreçleri ile iletişim temelli öğretmenlik konusunda eğitimlerin belirli aralıklarla yapılması gerekmektedir. Bu eğitimlerde özellikle uygulama ağırlıklı örnek ders anlatımları ve öğrenci ile iletişim şekilleri, beden dili eğitimi, duruş eğitimi, Türkçeyi doğru kullanma eğitimleri vb. birçok alanda iletişimin temel unsurları üzerine eğitim verilebilir.

Ayrıca din öğretiminde iletişim temelinde öğretmen nitelikleri üzerine özel alan yeterliklerinin tespiti ve bu konuda planlamaların yapılması gerekmektedir. Bu konuda din öğretmenlerine yönelik özel alan niteliklerinin yeterince çalışılmadığı ve eksik olduğu görülmüştür. Bu konuda Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından iletişim temelli öğretmen nitelikleri üzerinde çalışmalar yapılması gerekmektedir.

İletişim Süreci Açısından Din Öğretiminde Öğretmen Niteliklerinin, İHL Okul Aidiyeti ölçeği ile pozitif yönlü iletişimi görülmesi nedeniyle özellikle din öğretiminde okul aidiyetini etkileyen öğretmen niteliklerinin bilinmesi ve buna göre öğretmen adaylarının İlahiyat Fakültelerinde meslek öncesi eğitimlerine önem verilmesi gerekmektedir. İletişim ve eğitim ayrılmaz bir bütün olduğu gerçeğinden hareketle İlahiyat Fakültelerinde uygulamalı eğitimlerde özellikle iletişim uzmanlarının gözlem ve uygulama örnekleri ile öğretmen adaylarının yetiştirilmesi sağlanmalıdır. Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü de iletişim temelli öğretmen niteliklerinin geliştirilmesi konusunda örnek eğitim modelleri ile öğretmenlerin gelişimini desteklemelidir. Aynı zamanda din öğretiminde görevli öğretmenlerin iletişim temelli

olarak işlenecek ders örnekleri oluşturmalı ve bu konuda sürekli katkı sağlamalıdır. Öğretmenlerin kişisel olarak iletişim, diksiyon, ses, beden dili, kılık kıyafet, nezaket, zarafet vb. eğitimleri alabilmeleri için fırsat ve imkân oluşturulmalıdır.

Ayrıca öğretmenlerin günümüz iletişim modelleri, sosyal mecralar ile ilgili bilgi sahibi olmaları için teşvik edilmesi ve desteklenmesi önem arz etmektedir. Öğrenci ile öğretmen arasında iletişim yönüyle eksikliklerin tespit edilerek bu arada oluşan makasın daraltılması için gerekli eğitim modelleri geliştirilmelidir.

Yine öğrencilerin okul aidiyetini oluşturma konusunda meslek öncesi ve meslek hayatında neler yapılması gerektiği konusunda öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin desteklenmesi gerekmektedir. Okul iklimi oluşturma, okul memnuniyeti, okula bağlılık ve okul aidiyeti, mezuniyet sonrası bağ oluşturma gibi konularda oluşturulacak yol haritaları ile öğretmenlerin desteklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıklan, A., Turan, S. (2018).** Bir Anlam Köprüsü İnşa Etme Aracı Olarak Okullarda Etkili İletişim. 4. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Açılan, B.H., Özgenel, M., (2021).** Öğretmen Yakınlık Davranışlarının Öğrencilerin Okula Bağlılık Düzeylerine Etkisi: Lise ve Ortaokul Karşılaştırması. Education Sciences (NWSAES), 1. (16).<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1329946> (Erişim: 16.10.2022).
- Akgül, A. (2005).** Faktör analizi. Tıbbi araştırmalarda istatistiksel analiz teknikleri SPSS uygulamaları. Ankara: Emek Ofset.
- Alpar, R. (2018).** Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel yöntemler. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Altunışık, R., Coşkun R., ve diğerleri, (2020).** Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı. 4. Baskı. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Arı, R., Deniz, M. E. (2008).** Sınıf Yönetimi. 2. Baskı, Ankara: Maya Akademi Yayın Dağıtım.
- Aşlamacı, İ, Eker, E. (2016).** İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Okul Aidiyet ve Dinî Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Değerler Eğitimi Dergisi. 14. (32). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/712351> (Erişim: 18.10.2022).
- Aydın, A. (2017).** Sınıf Yönetimi. 19. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın, M.Ş., (1996).** Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası.
- Aydın, N. (2009).** Etkili İletişim Stratejileri. İstanbul: Kum Saati Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Başar, H. (2004).** Sınıf Yönetimi. 11. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bayrak, C., Yılman, M., Erdoğan, İ. ve diğerleri (2004).** Öğretmenlik Mesleğine Giriş. 5. Baskı. (Editörler: Özcan Demirel, Zeki Kaya). Ankara: Pegem Akademi.
- Bayraktar, M.F. (1997).** İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri. 5. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları Nu.6.
- Bayram, N. (2017).** Sosyal Bilimlerde SPSS İle Veri Analizi, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Bilgin, B. (1998).** Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, Ankara: Gün Yayıncılık.

- Bollen, K. A.** (1989). A new incremental fit index for general structural equation models. *Sociological Methods and Research*, 17(3), 303-316.
- Browne, M. W., & Cudeck, R.** (1993). Alternative ways of assessing model fit. Sage Focus Editions, 154, 136- 136.
- Byrne, B. M.** (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming* (2nd ed.). New York: Taylor and Francis.
- Büyükalan Filiz, S., Özdemir, s., Yüksel, G. Ve Diğerleri.** İletişim ve Etkileşim. (Editör: M. Çağatay Özdemir). *Sınıf Yönetimi*. 2. Baskı. Ankara: Pegem Akademi, 125-154.
- Cebeci, S.** (2003). *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Cebeci, S.** (2018). *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları.
- Celep, C.,Kıran, H., Balcı, A., ve diğerleri** (2004). *Meslek Olarak Öğretmenlik*. (Editör: Cevat Celep. *Meslek Olarak Öğretmenlik*. Ankara: Anı Yayıncılık, 25.
- Cemaloğlu, N. İnal, K.,Celkan, H.,** (2014). *Toplumsal Bir Sistem Olarak Okul*. (Editör: M. Çağatay Özdemir). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Pegem Akademi, 132.
- Certel, H.** (2008/2). Din-İletişim İlişkisi Ve Dini İletişim Engelleri. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21,127-158. http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D01535/2008_21/2008_21_CERTELH.pdf (Erişim 10.05.2020)
- Cooper, P.J.** (1981). *Speech Communication For The Classroom Teacher*. United States of America: Gorsuch Scarisbrick.
- Çalışkan, N., Karadağ, E., Çalışkan, F.** (2006) *Eğitim, İletişim ve Öğretmenin Beden Dili*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Çelik, V.** (2002). *Sınıf Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çelikkaya, H.** (1999). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş (Eğitim Ve Eğitimcilik)*. 2. Baskı. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Deryakulu, D.** (1992). *Eğitim İletişim Kavramı*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 25, 792. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/781511> (Erişim 12.12.2022)

- Dodurgalı, A.** (1998). Ailede Çocuğun Din Eğitimi. 2. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları Nu.123.
- Erden, M.** (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş, İstanbul: Alkım Yayınları.
- Ergin, A.,** (2012). Eğitimde Etkili İletişim. 6. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ergin, A., Birol, C.** (2005). Eğitimde İletişim. 3. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ergun, M., Ergezer, B., Çevik, İ., Vd.** (1999) Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Ankara: Ocak Yayınları.
- Esed, M.** (1997) Kur'an Mesajı Meal-Tefsir. (Çevirenler: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk). Ankara: İşaret Yayınları.
- Furat, A.Z.** (2009). Yaygın Din Eğitiminde Kitle İletişim Araçlarının Yeri: Televizyon Örneği. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19,38. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/10003> (Erişim: 24.08.2021).
- George, D. & Mallery, P.** (2001). SPSS for Windows step by step: A simple Guide and reference. Needham Heights: Allyn&Bacon.
- Geçer, A., Deryakulu, D.,** (2004). Öğretmen Yakınlığının Öğrencilerin Başarıları, Tutumları ve Güdülenme Düzeyleri Üzerindeki Etkisi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 40. (40). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/108386> (Erişim: 16.10.2022).
- Gökçe, O.** (2013). İletişim Nasıl Daha İyi Anlar ve Anlaşılırım. 2. Baskı. Konya: Çizgi Kitabevi
- Güngör, N.** (2011). İletişime Giriş. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürtaş, A.** (1982). Doğumunun 100. Yılında Atatürk Ve Din Eğitimi. Ankara: Gelişim Matbaası.
- Gürüz, D., Eğinli, A.T.** (2011). Kişiler Arası İletişim Bilgiler-Etkiler-Engeller. 2. Baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd.Şti.
- Habacı, İ., Ürker, A.,Bulut, S.** (2013). Beden Dilinin Eğitim Öğretim Üzerine Etkileri. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8 (9), 1643. http://turkishstudies.net/files/turkishstudies/1727202131_096Habac%C4%B1%C4%B0brahim-vd-2-1639-1655.pdf (Erişim: 01.06.2020)

- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999).** Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55.
- Işıktaş, S. (2015).** Öğretmen Adaylarının İyi Öğretmen Olma İle İlgili Görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (4),30,119-131. <http://www.efdergi.hacettepe.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1777-published.pdf> (Erişim: 16.10.2022)
- İplikçi, H. G. (2015).** İletişimde Modeller ve Kitle İletişim Modelleri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 7 (2), 17. <http://static.dergipark.org.tr/article-download/81e6/03e1/df0c/imp-JA99ZM37VC-0.pdf?> (Erişim: 10.05.2020)
- Kağıtçıbaşı, Ç., Cemalcılar, Z. (2014).** Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş. 16. Baskı. İstanbul: Evrim Yayınevi ve Bilgisayar San. Tic. Ltd. Şti.
- Kartarı, A. (2014).** Kültür, Farklılık ve İletişim Kültürlerarası İletişimin Kavramsal Dayanakları. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaya, A., Yüksel-Şahin, F., Siyez, D.M. Ve diğerleri (2019).** İletişime Giriş: Temel Kavramlar ve Süreçler. (Editör: Alim Kaya). İnsan İlişkileri ve Etkili İletişim. 14. Baskı. Ankara: Pegem Akademi, 1-32.
- Kaya, M.(1998).** Din Eğitiminde İletişim Ve Dini Tutum. Samsun: Etüt Yayınları.
- Kayaalp, İ.(2002).** Eğitimde İletişim Dili. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Kayaalp, İ.(2004).** Dinde İletişim Dili. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Kıncal, R.Y. (2005).** Öğretmenlik Mesleğine Giriş. 2. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kıncal, R.Y. (2006).** Eğitim Bilimine Giriş. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kline, R. B. (2011).** Principles and practice of structural equation modeling. New York: The Guilford Press.
- Kline, R. B. (2019).** Yapısal eşitlik modellemesinin ilkeleri ve uygulaması. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Koç, A. (2011).** Din Eğitiminde Etkili İletişim. 2. Baskı. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Korkmaz, M., (2013).** İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,1. (16).

https://www.researchgate.net/profile/Mehmet-Korkmaz-5/publication/333261663_Imam_Hatip_Lisesi_Ogrencilerinin_Bu_okulu_tercih_nedenleri/links/5ce4f2aea6fdccc9ddc4c04b/Imam-Hatip-Lisesi-Oegrencilerinin-Bu-okulu-tercih-nedenleri.pdf (Erişim: 18.10.2022).

Küçük, M., Orhon, N., Eriş, U. Ve diğerleri (2012). İletişim Kavramı ve İletişim Süreci. (Editörler: Nezh Orhon, Ufuk Eriş). İletişim Bilgisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 1-13. <https://asyo.afsu.edu.tr/wp-content/uploads/sites/4/2015/11/iletishim-bilgisi.pdf> (Erişim: 06.05.2020)

Millî Eğitim Bakanlığı (2017), Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleri.<https://oygm.meb.gov.tr/www/ilkogretim-ozel-alanyeterlilikleri/icerik/257> (Erişim:10.11.2022).

Millî Eğitim Bakanlığı (2017) Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri. https://oygm.M.E.B.gov.tr/dosyalar/StPrg/Ogretmenlik_Meslegi_Genel_Yeterlikleri.pdf (Erişim:03.10.2022).

Mısırlı, İ., (2013) Genel ve Teknik İletişim Kavramlar İlkeler Uygulamalar. 7. Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.

Moore, K.D.(Tarihsiz) Öğretim Becerileri, (Çeviren: Nizamettin Kaya, Editör: Doç. Dr. Ersin Altıntaş).

Nazıroğlu, B.,(2011). İslam Eğitim Geleneğinde Öğretmenlik. Sarkaç Yayınları.

Okumuşlar, M., Genç, Fatih. ve diğerleri (2012). Din Eğitimi El Kitabı. 1. Baskı. (Editörler: Recai Doğan, Remziye Ege). Ankara: Grafiker Yayınları.

Oğuz, T., Orhon, N., Eriş, U. Ve diğerleri (2012). İletişim Kavramı ve İletişim Süreci. (Editörler: Nezh Orhon, Ufuk Eriş). İletişim Bilgisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 80.

Öcal, M. (1991). (Temel Ve Ortaöğretimde) Din Eğitimi Ve Öğretiminde Metodlar. 2. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Öz, A. (2017) Kaynak Ve Alıcı Yönünden Etkili İletişimin Odak Noktaları Ve Bunların Dinî İletişime Etkileri. *Bilimname*, (33), 121. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/353082> (Erişim:05.11.2021).

Özbent, S., (2007). Sınıfta Beden Dili. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27 (2), 272. http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000078625/5000072846.pdf?_ (Erişim: 06.06.2020).

- Özdemir, S.** Ve diğ erleri (2017) İlköğ retim Okulu Öğ rencilerinin Okul İklimine İliş kin Algılarını Yordayan Değ işkenlerin İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (38). <http://www.efdergi.hacettepe.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/430-published.pdf> (Eriş im:17.10.2022).
- Öncü, A., Taşkın, O.**(2020). Din Eğitiminde sahih İletişimin İmkânı-Martin Buber Ekseninde Kuramsal Bir Öneri. Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, 24 (2), 648. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/989383> (Eriş im:05.11.2021).
- Özdemir, S., Yalın, H.İ., Sezgin, F.** (2004). Öğ retmenlik Mesleğine Giriş. 5. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özyurt, S.,** (1999). Öğ retmenlik Mesleğine Giriş. Sakarya: Değ işim Yayınları.
- Sarı, M.,** (2013). Lise Öğrencilerinin Aidiyet Duygusu. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13.(1). <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/128/2013-01-12%5B1%5D.pdf?sequence=1> (Eriş im: 17.10.2022).
- Rocha, CM. Chelladurai P.** Item parcels in structural equation modeling: An applied study in sport management. International Journal of Psychology and Behavioral Sciences. 2012; 2(1): 46-53.
- Seçer, I.** (2015). Psikolojik test geliştirme ve uyarlama sureci: SPSS ve LISREL uygulamaları. Ankara: Ani Publishing.
- Selçuk, Z.** (2001). Okul Deneyimi ve Uygulama Öğ retmen ve Öğ renci Davranışlarının Gözlenmesi. 2. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Şahin, A. E., Bircan, İ., Karakütük, K., Ve diğ erleri** (2003). Meslek ve Öğ retmenlik. (Editör: Veysel Sönmez). Öğ retmenlik Mesleğine Giriş. 3. Baskı. Ankara: Arı Yayıncılık, 305.
- Şahin-Baltacı, H., Altun, F., Kaya, A. Ve diğ erleri** (2019). İletişime Giriş: Temel Kavramlar ve Süreçler. (Editör: Alim Kaya). Okulda Kişilerarası İlişkiler ve İletişim. 14. Baskı. Ankara: Pegem Akademi, 305-328.
- Şimşek, A.** (2000). Eğitim İletişimi. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şişman, M.** (2000). Öğ retmenliğ e Giriş. Ankara: Pegem A Yayınevi. Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2001). Using multivariate statistics (4th Ed). Needham Heights: Allyn & Bacon
- Taşkaya, S. M.** (2012). Nitelikli Bir Öğ retmende Bulunması Gereken Özelliklerin Öğ retmen Adaylarının Görüşlerine Göre İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dergisi, (1),33,283-298. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219613>
(Erişim: 15.10.2022)

Tanaka, J. S., & Huba, G. J. (1985). A fit index for covariance structure models under arbitrary GLS estimation. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, 38(2), 197-201.

Taşkın, O.(2018). Gençlere Göre İdeal Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,7 (4), 2554.
<http://www.itobiad.com/tr/download/article-file/572454> (Erişim: 05.11.2021).

Taymur, İ., Türkçapar M. H. (2012). Kişilik: Tanımı, Sınıflaması ve Değerlendirmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4 (2), 155. [http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000076334/5000070391.pdf?_\(Erişim: 22.05.2020\)](http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000076334/5000070391.pdf?_(Erişim: 22.05.2020)).

Tavşancıl, E. (2002). Measurement of attitudes and data analysis with SPSS. Ankara: Nobel Publications.

Tavukcuoğlu, M. (2003). İlahiyat İlköğretim Programı Okul Deneyimi Uygulamaları. Konya: Sebat Ofset Matbaacılık.

Türk Dil Kurumu, (1998). Türkçe Sözlük. 9. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yalın, H.İ., Özdemir, S. (1998). Her Yönüyle Öğretmenlik Mesleği. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yatkın, A.(2003). Halkla İlişkiler ve İletişim. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yazıcı, H., Altun, F., Kaya, A. Ve diğerleri (2019). İletişime Giriş: Temel Kavramlar ve Süreçler. (Editör: Alim Kaya). *Kişilerarası İlişkilerde Sözel Olmayan İletişim*. 14. Baskı. Ankara: Pegem Akademi, 165-194.

Yetim, A.A., Göktaş, Z., (2004). Öğretmenin Mesleki ve Kişisel Nitelikleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 12 (2), 544.
http://w3.balikesir.edu.tr/~goktas/yayinlar/ogretmenin%20_kisisel_nitelikleri.pdf
(Erişim:31.05.2020).

Zengin, M. (2013). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Eğitim Öğretim Yeterlik Algıları. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (27), 3.
[http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/1052000350/1052000295.pdf?_\(Erişim: 19.05.2020\)](http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/1052000350/1052000295.pdf?_(Erişim: 19.05.2020))

Zılhoğlu, M., (2014) İletişim Nedir?. İstanbul: Cem Yayınevi.

Williams, L.J. Vandenberg RJ, Edwards JR. 12 structural equation modeling in management research: A guide for improved analysis. *The Academy of Management Annals*. 2009; 3(1): 543–604.

EKLER**İLETİŞİM SÜRECİ AÇISINDAN ÖĞRETMEN NİTELİKLERİ ÖLÇEĞİ****Değerli Katılımcılar,**

Aşağıdaki maddeleri tek tek okuyup size uygun olan seçeneği işaretleyiniz. Lütfen ölçeklerin hiçbir maddesini cevapsız bırakmayın. Çalışmamıza sağladığınız katkı için teşekkür ederiz.

BÖLÜM I**1. Cinsiyet**

E () K ()

2. Yaş

(12) (13) (14) (15) (16) (17) (18) (19) (20) (21)

3. Sınıf

(9) (10) (11) (12)

4. Okul Adı**5. Anne Mezuniyet**

İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite () Yüksek Lisans () Doktora ()

6. Baba Mezuniyet

İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite () Yüksek Lisans () Doktora ()

7. Ailenin Aylık Geliri

0-4250 tl () 4251-5000 tl () 5001-7500 tl () 7501-10000 tl () 10001 tl ve üzeri ()

<p style="text-align: center;">BÖLÜM II</p> <p>Bu ölçek ile İletişim Süreci Açısından Öğretmen Niteliklerinin öğrenci görüşleri çerçevesinde incelenmesi amaçlanmıştır. Aşağıda öğretmenlerinizle ilgili düşüncelerinizi ifade eden cümleler bulunmaktadır. Soruları dikkatli bir şekilde okuduktan sonra size göre en uygun olan cevabı kutucuğa (X) şeklinde işaretleyin.</p>	1- Kesinlikle Katılmıyorum	2- Katılmıyorum	3- Kararsızım	4- Katılıyorum	5- Kesinlikle Katılıyorum
1. Öğretmenlerim, bir görüş veya fikrin katı savunuculuğunu yapmaz.					
2. Öğretmenlerimle iletişimim iyidir.					
3. Öğretmenlerim, farklı düşüncelerime saygı gösterir.					
4. Öğretmenlerim, bana karşı anlayışlıdır.					
5. Öğretmenlerime rahatlıkla soru sorabilirim.					
6. Öğretmenlerim, derse hazırlıklı girer.					
7. Öğretmenlerim, konuları anlatırken belirli bir sıralama takip eder.					
8. Öğretmenlerim, ders dışında yaşadığım problemlerle de ilgilenir.					
9. Öğretmenlerim, araştırma yapmamızı teşvik eder.					
10. Öğretmenlerim, araştırma yöntemleri hakkında bilgi verir.					
11. Öğretmenlerimin beni iyi anlayabildiğini düşünüyorum.					
12. Öğretmenlerim, topluma ve yerel kültüre dikkat eder.					
13. Öğretmenlerim, genel olarak sınıf içinde bize hâkim olacak şekilde duruş yerini belirler.					
14. Öğretmenlerimin sınıf hâkimiyeti iyidir.					
15. Öğretmenlerim, ders anlatırken beden dilini etkin kullanır.					
16. Öğretmenlerim, ders anlatırken göz teması kurar.					
17. Öğretmenlerim, ders anlatırken ses ve tonlamaya dikkat eder.					
18. Öğretmenlerim, Türkçeyi düzgün konuşmaya özen gösterirler.					
19. Öğretmenlerim, iletişim kurarken bizimle arasındaki uygun mesafeye dikkat eder.					
20. Öğretmenlerim, başarıyı artırmak için bireysel görüşmeler yapar.					
21. Öğretmenlerim, bireysel farklılıklarımıza dikkat eder.					
22. Öğretmenlerim, sınıf içinde isteklerimizi ve ihtiyaçlarımızı dikkate alır.					
23. Öğretmenlerim, derse girdiklerinde sınıfın kontrolünü sağlar.					
24. Öğretmenlerim, derse başlamadan önce dikkatimizi toplamaya çalışır.					